

491.542-5
p-34

425
74 - full

W. H. D. Russell

491.542-5
n-34

746-64

ՊԵՏԵՍԻԱՆԵՐ

Այս անիրաւ զրգարտութիւնս իմաստակի ուրումն
ընդդէմ նոր Վերականգնութեանն գրաբառ լեզուիս
հայոց տպելոյ աստ 'ի նախընթաց ամի :

425
74-100

Հրահանաւ Մեծաւորոց Տպագրեալ

'ի Մոսկով

'ի 1828 ամի Տեառն . և 'ի Տեր , ու մհէ . Բառակոնի :
'ի գործարանի Օգոստեան Սեպտեմբեր :

12004

1004
76394

491.99-5

Վորքա անիծանիցեն , և դու օրհնեսցես , ոյք յարու-
ցեալ են ՚ի վերայ իմ , զամօթ կրեսցեն . . . շքեցցին
զամօթ , որ չարախօս կային զանձնէ իմմէ , և արկ-
ցեն որպէս կրկնոց զամօթ իւրեանց՝ զիւրեամբք :

Սաղմ . ԺԷ . 28 . 29 .

Печаташь позволяешся :

Московскихъ Армянскихъ церквей Викарный Архиман-
дришь , Кавалеръ и Цензоръ *Михаилъ*.

Москва , 6 Апрѣля 1828 года.

1. Պատահել կամեւոյ զգեղեցիկ խրատն Սողոմոնի, որ ասաց, մի' տար պատմխնի անզգամին լի նր' անզգամունէն . . . այլ տուր նմ' պատմխնի, զի մի' իմաստնադոյն երևեսցի յանձն իւր (առակ . 14 . 4). փոյթ կալայ գրել զայս տետրակ և տարածել 'ի մէջ պնտուական ազգիս, առ 'ի բառնալ 'ի մտաց տկարաց զամ' սուտ տրկոյս, և յերևան ածել զսք ճշմարտունի :

Օկնի տպագրուէ պատուական Քերականուէ արժանապատիւ Սիքայէլ Արդապետի բաղմերախտ վարժապետի մերոյ, գտաւ 'ի մէջ հայոց ոմն անձնապարծ գիտուն սխալական, որ լի տկար խելաց իւրոց ոպ թէ գտել իցէ յայնմ բանս անուղիղս, զորս հրապարակել կամեւոյ, շարադրել է ռուսերէն բազում ստունիս, և տպագրել է յայսմ ամի աստ 'ի գրքոյկ ինչ ռուսաց, որ կոչի, Բէլէրաֆ Տուէտայ :

2. Թէ ոյ իցէ գրողն, զի'նչ իցէ անունն, և յորմէ՞ քաղաքէ իցէ, ոչ նշանակէ յայտնանս, և թէպէտ 'ի միջի և 'ի վախճանի բանից իւրոց ցուցանէ զինքն լինել թիֆլիսեցի, սակայն սուտ է այն, և առաւել ճշմարիտ երևի թէ ոչ 'ի թիֆլիս, այլ աստ առ մեզ բնակէ, և մի է 'ի նախնի աշակերտաց մեծարու Արդապետիս մերոյ, կմ' թէ գուցէ ոմանք յիմաստակաց 'ի թիֆլիս տարագրելք միաբանել իցեն լի սմա : Այլ թէ քննեսցի վասն է՞ր ռուսերէն տպել է նա և ոչ հայերէն, որովհետև քերականուէն հայերէն է և վասն հայոց, այս նշանակէ կամ՝ զտգիտուն

նր ան ՚ի անսխալ շարադրել Հայերէն , և կա՛ր զի
 կամեցե՛լ է նոյ թէ անպատիւ առնել ՚ի մէջ ուռ-
 սաց զերևելի Ս ըրէպս , որ յայտ է թէ նշան է վատ
 հոգւոյ անվայել ճշմարիտ քրիստոնէի , զի այնու բա-
 ցայայտ ցուցանէ , թէ ունի ՚ի սրտին նախանձ և ատե-
 լուի լըգեմ՝ նոր հեղինակիս , և այսօրիկ այնչափ առա-
 ւել հաստատին ՚ի վր առնս այսմիկ , (թէնի կարծեմ
 թէ ոչ է մի միջ , այլ երեք կմ չորք անձինք միաբա-
 նեալք լըգեմ ճշմարտուէ , սակայն ես խօսեցայց իբրու-
 առ մին միայն) . որչափ բացերև տեսանէն ընթեր-
 ցօղք զգրուածս նր բղխե՛լ յայսց երկուց աղբերաց ,
 նի տգիտուէ լեզուի և քերականուէ հայոց , և ՚ի նա
 խանձուէ , որով և բոլոր բանք նր հարկաւ գտանին
 զանգե՛լ սխալանօք և ստախօսուիք , այնչափ զի հա-
 յելով ՚ի բաղմաթիւ ստուիս նր , հնար էր այլոց կո-
 չե՛լ զնա ոչ թիֆլիսեցի , այլ կրետացի , լնորում
 սոքա լը վկայելոյ Մ աբելոյն (* * * * * 12) ես արք հա-
 նապազասուտք , սակայն ես ոչ ՚ի գործ ածից զայդ բառ-
 լըգեմ նր , զի մի՛ վիրաւորեսցի եղբայրն այն , լնորմ
 վախճան գրուէս իմոյ ոչ է անարգել զնա (զի այս պա-
 հեալ է նձային դատաստանի) , այլ իմացուցանել ըն
 թերցօղաց նախ զճշմարտուի և զաննման պատուակա-
 նուի նոր քերականուէն , և ապա զծուռի և զստախօ-
 սուի կարծեցե՛լ իմաստակին , զի մի՛ դատողուի տկար
 եղբարց և ժողովրդոց մերոց շփոթեսցի ՚ի պառաւա-
 կան շաղիաղիուէց նր , վասն զի բոլոր բանք նր բըզ-
 զումն ճանձից են , որք միով հողմով հալածին :
 Տեսցուք այժմ զգլխաւոր ստուիս նորա , որք են ,

Ստորագրում . Ը . .

3 : Պարսաւասէր հակառակօղին մեր սկիզբն արասրեալ բանից իւրոց , այսպի խօսի ուուսերէն 'ի 444 . 442 . երէնն Բէլէրաֆին , || « Պիրքս այս (յի նոր Գերաւ հանուիւնն) որչաի կարացաք քննել , գրել է հետ տեղուիք նոր գրականացն հայոց , չամչեան միքայելի , և կոստանդնուպօլսեցի գաբրիելին , որում անհ հակառակելի ապացուցուի վկայէ այն , զի տեսանին 'ի սմիննոյն կարգադրուիք (определения) , նոյն կանոնք (правила) եղեալք 'ի բազում տեղիս նոյնպիսի բառիւք , (յորո յաւելում և յեր . 415 .) գաղափար (планъ) նոր քերականուէս գրեթէ նոյն է , որպիսի են 'ի վերոյիշեցելսն , արարել են միայն սակաւ ինչ յաւելուածք և կրճատմունք : || Ինթերցել զայս բան հակառակօղին զարմանք կալաւ զիս , և կամէի հարցանելցնա , յերազի^ո արդեօք գրեաց նա զայդոսիկ , թէ յարթուուէ , զի թուէր ինձ թէ երազ տեսանէ , կի՞ յերազի խօսի կարծեցել իմաստունդ այդ , լնորում բացօք երեսօք յայտնի ստուիս խօսի , և ո՛չ ամաչէ , իբր զի կարդ , և կանոնք և գաղափար նոր քերականուէս այնչաի հեռի են 'ի հնոցն , որչափ երազախօսան մեր հեռի է 'ի ճշմարտուէ , և յուղիղ դատողուէ , և ո՞պ զի 'ի վր տանեաց քարոզեսցի զրպարսուիներ , օն բաղդատել լի իրեարս զնորս լի հնոցն տեսցուք ըզ զանազանուի նոցունց , թերևս զղջասցի իմաստունն այն լի գրել իւր զայսպիսի անձոունի զրախօսուի :

4 : Ըրդ նախ առաջին՝ չամչեանն և գաբրիելին զամ արուեստն քերականուէ 'ի միում հատորի աւանդեն , զվերաբերելսն առ պարզ և առ խրթին շարագրուի , զգործածականս և զո՛չ գործածականս 'ի մի

ում տեղւոջ աւանդելով , և առ իւրաքանչիւր կանոն պսպ բացառուին և խոտորմունս նշանակելով , որ ան հընարին դժուարուի է մանկանց և նոր սկսանողաց , իսկ նոր հեղինակս իմաստուք բաժանել զայդոսիկ յի ըերաց , զդիւրին և զպարզ կանոնսն առանձին հատորով աւանդէ , և զխրթինսն առանձին և զայս այսպէս առնել պահանջէր տեղին ուսման , և նոյն իսկ ռւսումըն քերականուէ , իբր զի Ղեմարանս գերապայծառ Տեարց Աղիազարեանց համաձայն իմաստուն կարգադրուէ լուսաւոր ազգաց եւրոպացւոց բաժանել է ՚ի չորս դասատունս , (որ «լա» կոչի) , յորս բաժանել աշակերտաց , ուսանին հետ զհետէ զգիտուին մի ք զմի խրթինս , ՚ի դիւրագունից ցդժուարինսն յառաջանալով , վսյ հարկ էր զի աշակերտք իւրաքանչիւր դասատան ունիցին ՚ի ձեռին զորոշ գիրս պատշաճէլս չափու և տեղւոյ ուսման իւրեանց :

Այդ՝ չամչեանն և գաբրիէն յառաջին մասին անդ սակաւ կի՛մ ոչինչ խօսելով զմասանց բանի , իսկոյն զտերտելիս մանկանց առաջի առնեն , զհոլովմունսն անուանց , զխոնարհմունսն բայից , զմակբայս , ըզշաղկապս , լի՛ս : իսկ նոր հեղինակն նախ ճառէ զզինչուի և զպարագայս իւրաքանչիւր մասանց , և ապա դնէ զօրինակս հոլովմանց , խոնարհմանց , լի՛ս :

Այդ՝ չամչեանն և գաբրիէն յառաջին մասին անդ ուսուցանեն զխնդրառուի նախադրուէց , որ է անկարգ , զի մանուկն դեռ չգիտէ թէ զի՞նչ իցէ խնդրող բառն , զի՞նչ խնդրե՛ն , լի՛ս , վսկ նոր հեղինակն խրհրդով փոխադրել է զայն յեկի՛ք մասն զկնի խնդրառութեան այլոց բառից :

Չրդ՝ նոր հեղինակս փիլիսոփայական քննուք

զխօսակցուի միշտ մտածել իբրև զյօրինուած ինչ մը տաւոր, բաժանէ յայնմ նախ քանի, որ են բառք ինքնին մտածելք, զորոց ճառէ յառաջին մասին, և եկի՞ պէտք, որ է կապումն բառից ի իրեարս 'ի կազմել ըզխօսակցուի, զոր ուսուցանէ յեկի՞ մասին, իսկ զայս պիտի ճշմարիտ դատողուի ո՛չ ուրեք ուսուցանեն հին հեղինակքն մեր :

Հինգերորդ կանոնք յեկի՞ մասին նոր քերականութեն ամենեւին այլազան են 'ի հնոց անտի թէ իմաստիցն ; թէ ի բարեկարգութեն, թէ ի եղանակի բացատրութեն, և թէ ի այլ ամ կատարելութեն, ոպ յայտնի տեսանի ամ անաչառ քննողաց, զի ո՞րք 'ի նախնի հեղինակաց ուսոյց երբէք զայն ամ աննման գեղեցիկ կանոնսն, որ կան 'ի նոր քերականութեն վն ընտրութ բառից (291=302) զառնչութեց անդամոց (305) զեզերաց բայից (454) զյարաբերութե նախադրութեց (614=635) ըզգիմորոշող տառից յարաբերողաց (702=711) զնէր քին ուղղութե խօսակցութե (42. 64) զառածից քերականութե (42. 64) վն կանոնաց բարդութե (774=816) և վն այլոց բազմադիմի նորանոր գիւտից և ճշմարտութեց, որովք նոր քերականութե գերազանցէքան զամ հինսն :

Ըհա այս ամ գլխաւոր զանազանութե յայտնի ցուցանեն թէ սուտ խօսի հակառակօրն 'ի նոյնացուցանել զնորս ի հին քերականութեցն, և առաւել զարմանալին այն է, զի զայսպիտի անճղունի ստուի իւր համարձակի կոչել, անհատապէս պարտաւոր (неоспоримымъ доказательствомъ), ոպ թէ ստեղն և զրպարտեղն իցե պացուցանել. բայց թերևս առ նմա իցե այդպէս, և ո՛չ յաչս ճշմարիտ գիտնականաց, որք ծիծաղին ի այսպիտի տղայական թոթովանս :

5. Մայր դու՛ ո՛վ հակառակօղղ ճշմարտուն, տե՛ս
 թէ այսպիսի ստու՛րդ զիւրդ անկար յանդերձանելի
 որոգայթ, յորմէ՛ ո՛չ կարասցիս ազատիլ, զի՛ ՚ի բերա
 նոյ քումմէ՛ դատելով կապեցից զքեզ այսպիսի հաւա
 քաբանուք՝ Գու ասես, թէ քերականուլքն չամչեան
 և գաբրիէլին են գովելի, բաւական և հետեւելի,
 (այս են բանք քո յեր, 443 • 445 • ԲէլէլիոսՓն), իսկ
 արդ՛ այս նոր քերականուլի ևս յօրինելէ հետեւողուք
 այնց, և ունի զնոյն կարգադրուլի, զնոյն դաղափար,
 զնոյն կանոնս, և բզմ՛ ուրեք զնոյն բառս, (այսօքիկ
 ևս են բուն բանք քո) • ապա ուրեմն լի քո իսկ վկայելոյ՝
 այս նոր քերականուլի ևս լի օրինակի հնոցն միօրինակ
 պարտի լինելքեզ գովելի, հետեւելի և բաւական :
 Եւ յժմ՛ զի՛նչ ունիս ասել առ այս ո՛վ սերմանաբազ,
 զի՛ ՚ի բանից քոց պարտաւորեցար, և չի՛ք քեզ ուրեք
 փախուստ, լիորում մի բան քո սուտ հանէ զմուսն, և
 երկօքին սուտ ցուցանեն զքեզ, որով և լի իմիք նմա
 նեցար Մաղաամու սուտ մարգարէին, որ կամեցաւ ա
 նիծանել զի՛նչ, բայց ակամայ կամօք օրհնեաց զնա,
 (Եսայ • ԿԳ • ԿԳ •) նոյնայ և դու կամելով եպերել զնոր
 քերականուլիս, ակամայ բայց լի քո վկայուէդ պարտիս
 գովելի և հետեւելի համարիլ, զի ասացեր թէ նոյն է
 լի հնոցն : (Սողում յիշել զայն յիմարական բանսդ,
 զոր ասես, թէ կան ՚ի ո՛մ ՚ի Բաղսմ պեղիս նոյն Բոռո, ,
 զի՛նչ ապա, ուրեմն լի քեզ՝ վերջին քերականուլե
 գրողքն պարտին և զսովորական բառսն փոփոխել,
 կամ՛ ո՛չ կարեն ՚ի գործ ածել զբառս ընկալելս ՚ի նախ
 նեաց, ո՛նի են, անուան • Բայ • շաղկապ • հոլով • ուղղական
 ուրուիան • յաճանակ • Բիւ • և այլ անթիւք, ապա յան
 դիմանեան վն այսր և զգաբրիէլն, որ բզմ՛ ուրեք և ըզ
 սխալ բառսն չամչեանին պահէ, ի՛ր, յեր, 276, ևն :

Տե՛ս թէ որչափ հեռի ես 'ի խոհեմուէ՛ իմաստնոց ,
որք և զԹիւրն գիտեն ուղիղ վարել , խսկ դու և զու
ղիղ բանն սխալ իմանաս և չարաչար դատես , որով
ամենեցուն քարոզես զԹանձր տգիտունի քո 'ի բերա-
կանուն : Օ խնորդ ծիծաղելի և բերթող :

Գրութիւն . Բ .

6: Հակառակորդդ մեր կամելով քննել զնպատակ
և զգաղափար նոր քերականունն , թարգմանես ըզ-
հատուած ինչ յառաջաբանուն հեղինակին 'ի լեզու
ուսաց (յեր . 44) . բայց գործես յայնմ զամօթալի
խարդախուն , անվայել ճշմարիտ բրիտանէի , իբր
զի կամելով ցուցանել զմեծարու նոր հեղինակն իբր
նախատող հին հեղինակաց , 'ի բաց թողուս և ոչ թարգ-
մանես նախ զբառն , արժանագով , որ է ածականն ,
նախնի և արդի ճարեհագրոց , և եկե՛ղ զբառն , ընդ բարի
բարի ճաշակոց , որ է խնդիր բայիս , առնէին , և զայս ա-
րարել ես կամու վն այն , զի լն ասացելոցս՝ զվրդպն
ազգին քոյ ցուցցես ուսաց իբր արհամարհող նախ-
նեաց , յորս յաւելել ես և զե՛րդ խարդախուն աննե-
րելի , զի զայս հատուած բանի դերապատիւ վրդպտին
(որովք բողոքսն այ՛տ , բոյց 'ի գիշերի գոգոցե՛տ աշխարհալք ,
ասկա՛ւ համ ունին գանձեաք ուսուցիչ և ուսանելիք) 'ի ուս-
սերէնն թարգմանես այսն՝ , изъ чего слѣдуетъ ,
что все наши писатели занимались въ ночной
темнотѣ , и мы мало или ничего изъ книгъ ихъ
не приобрѣтали . || որ 'ի հայերէնն հնչէ , || յորմէ
յայտ վնի , Բէ ամենայն ճարեհագիրդ մեր աշխարհոյսն 'ի գիշե-
րային խառաբի , և մեք 'ի գրոց նոցա ասկա՛ւ համ ունին ու զա-
հեցաք , || Բայց արդ՝ դատ արասցեն ընթերցողք , այս

իցէ իմաստ բանից հեղինակին , կամ արժան իցէ քեզ
 այսպի ձախողակի մեկնել զբնաբան այլոց , և զինարդ ոչ
 ամաչեցեր գոնէ 'ի մանկանց աշակերտաց , որք ընթեր
 ցել զբնաբանն և զթարգմանն ըն քո , հեղինակու և կա
 տակելու ծաղր առնելին զքեզ , և թքալից նախատա
 նօք ասելին , Տեսէ՛ք զծաղրականնոր իմաստակս հա
 յոց , որ և զպարզ շարադրուի լեզուիս ոչ կարէ ան
 սըխալ իմանալ . բայց և այնպէս համարձակի դատաւոր
 նստիլ հեղինակաց քերականուէ , ևն : Յայց ոպ զի ըն
 թերցողք առաւել ևս պայծառ ճանաչեցցեն զորպիս
 սուի քո , 'ի նեղ արկից զքեզ այսպիսի երկսայրաբա
 նուէ : Յընթեռնուլ քո զայս պարբերուի հեղինակին ,
 կամ իմացար զուղիղ իմաստն , կամ ոչ իմացար : Եթէ
 ոչ իմացար , ահա յայտնի ցուցանի խորին տգիտուիդ
 'ի հայկական լեզուի , իսկ եթէ իմացար զուղիղն և կա
 մաւ այդպի թիւր թարգմանեցեր , այսուիկ 'ի յայտ գայ
 նախանձ և ատելուի սրտիդ , զի մի՛ ասացից այլ ինչ
 որ ոչ վայել է քրիստոնէի Սակայն ես համարիմ թէ
 ոչ այնչափ ռիսուիդ է պատճառ , որչափ տգիտուիդ ,
 ըն որոյ զբառսն , 'ի գիշերի աշխարհալի , իմացել ես իբր
 ածական ճառագրաց , և ըն այնմ թարգմանեալ ես 'ի
 ռուսերէնն , բայց ոպ զի ուղղեցի սխալ դատողուիդ
 զնա առ ռոտ միոյ յաշակերտաց գերապատիւ հեղինա
 կիս , և աղաչեան զնա լուսաւորել զգիշերային խաւար
 մտացդ , և գիտեմ զինա իսկոյն ռուսացէ քեզ , թէ
 բառն , 'ի գիշերի աշխարհալի , է ուղղական խնդիր բա
 յիս , գանչեալ , որոյ տէր են բառքս , ուսուցելի և ու
 սանելի , և առաւել պարզ իմաստն լինի այսպի , որով
 (յի այնպիսի բերանանութեամբ) թէ ուսուցելի և ուսանող
 գոգցես 'ի գիշերի աշխարհալի գանչեալ ուրեւէ կամ սանա

և թէ արդարև սակաւ կամ ոչինչ գանձէին ուսանողք
 'ի չամչեան քերականութի , բաց յայլոց բազմաց , պատ
 րաստական վիայ ունիմք և զքեզ ինքնդ , զի դու 'ի
 մանկութեդ մինչև ցայժմ ընթեռնելով զչամչեանն քո ,
 ոչ թէ սակաւ , այլև ոչինչ չես ուսեալ , այնչափ զի
 զայդպիսի դիւրիմաց բան հեղինակին ոչ կարացեր ու
 զիդ հասկանալ և թարգմանել , զի և այսպիսի անհաս
 կացողութե քո պտուղ է և միւս թարգմանութիդ , յորում
 զայս բան հեղինակին , գրեալ է յայլ , չա
 րաչար փոխես 'ի ուսեերէնն , другія написаны сло
 гомъ нечиснымъ , որ է անհնարին սխալմբ խեղացդ ,
 զի հարկ էր քեզ թարգմանել , проспонароднымъ
 нарѣчїемъ , վասն զի բան հեղինակին չէ քողով հարկա
 նէ զքերականութի գաբրիելին , որոյ առաւել ք զկէսն
 գրէլ է ուսական լեզուաւ կոստանդնուպօլսոյ , զոր
 ոչ իմանան մանկունք ուսաստանի , որով և պատուա
 կան գիրքն այն լինի առ մեզ անօգուտ : Ահա այսպէս
 և զպարզ խօսք մի հայոց լեզուի ոչ կարես ուղիղ իմա
 նալ , և թարգմանել , այլ առաջնորդէլ 'ի տգիտութեդ
 հարկադրիս կամ 'ի բաց թողուլ զբառս , կամ զօ
 տար բառ յաւելուլ 'ի բնաբան այլոց , և կամ 'ի հակա
 ուակ իմաստ շրջել զպարզ խօսս , ապա այսուհետև ըզ
 գաստացել մի' ասեր , Все наши писатели занимались
 въ ночной темнотѣ , այլ ասն յառաջին դէմն 'ի քո
 վերայ , Я только занимаюсь въ ночной темнотѣ , և
 ես ասացից , пошто такъ :

7 : Մայր դու ո՛չ շատացել այսչափ անկարգութիւնք և յաւելել զմեզս 'ի վր' մեղացդ , սկսանիս փարիսեցաբար աղաղակել (յեր. 445) . Пусшь новые писатели не находящъ въ Михаилѣ Чамчянѣ хорошаго грамманика, пусшь называютъ его занимавшимся въ шемнопѣ ночной, но умные и безприсрастные цѣнители паланшовъ, принявъ въ уваженіе, что его грамманика въ продолженіе полуѣка была первою руководительницею Армянъ къ познанію природнаго языка, шаковыя мнѣнія почитуя , безъ сомнѣнія, несправедливыми , || որոյ այս է հոտարմէ իմոտ , || Թող նոր մատենագիրք մի՛ համարեսցին զմիքայէլ չամչեանն լինել պատուական հեղինակ քերականուէ , Թող կոչեսցեն զնա աշխատող 'ի գիշերային խաւարի , բայց իմաստուն և անկիրք (անշուտ) գնահատք տաղանդաց 'ի յարգի ունելով զայն ինչ Թէ քերականուէ նորա յընթացս կէս դարուց եղև առաջին առաջնորդ հայոց 'ի ճանաչել զբնատուր լեզուն , զայնպիսի կարծիս անտարակոյս համարին անխրաւ || : Այս բանք իմաստակիր ետուն ինձ զարմանալ լը մեծ ճարտարուէքո յարուեստի ստախօսուէ , լորմի՛ կարացեր 'ի սակաւ տողս մուծանել զբզմ ստուիս մի քան զմի խայտառակս , և սովին կարծեմ՝ Թէ և ըզհայրն ստուէց զսատանայ զարմացուցեր , յորմէ ունին ստանալ զլարձս արժանիս այնպիսի աշխատաւորք : Առաջին և եկի՛ ստուի 'ի բանսդ է այն , զի ասեսս , լ'ոչ նոր Տաթևնագիրք մի՛ հաճարեսցին պիտայէլ չամչեանն պարտաւնան հեղինակ բերանանութեան , լ'ոչ կոչեսցեն պատշաճաբար 'ի գիշերային խաւարի , և զայսոսիկ յայտ է ասեսս

վասն գերապատիւ Արդապետիս մերոյ , բայց անդէ
ասան, ուլ թիֆլիսեցի սերմանաքաղ . վարդապետս մեր
երբ և ուր անարգէ զքերականունին չամչեանին . վն զի
'ի յառաջաբանունէ իւրում ոչ զանուն և ոչ զքերա ~
կանուն չամչեանին յիշատակէ , այլ անորոշաբար խօ
սի , թէ յոմանս երևի երկարաբանունի , յայլ ուսմ ~
կախօսունի , նա , և այս լեզու սովորական է հեղինակաց
ոպ ցուցից . քեզ ստորև իսկ միւս բանդ Բող հոչեացէն վն
աշխարհ 'ի Գիշերայնի Խառարի , է սեպհական եղջիւր
անդիտունէդ , զի այն բնաւին ոչ գտանի 'ի յառաջա
բանունէ հեղինակին , ոպ ցուցի 'ի վերոյ (6) . այլ դու
ինքնդ խաւարային աշխատանօքդ յաւելել ես 'ի պա ~
կաս խելացդ՝ ոչ հասկանալով զպարզ շարադրունի հե
ղինակին , ուրեմն երկու բանքդ ևս սուտ են 'ի սովո ~
րական ալերէ ցոփաբանունէդ զանգել , և պատշաճին
միայն քեզ և բոց նմանեաց , որք ոչ ճանաչէք զլոյսն
և զխաւարն կի՞ գոնէ ոչ կամիք խոստովանիլ , այլ լը
ցել ամծթալի կրիւք նախանձու և առելուն բամբա ~
սէք զանմեղն , և արդարացուցանէք զպարտաւորն , ու
րով և արժանի լինիք անիծից և վայից նոյ , որ սպառ
նայ ձեզ բերանով Ասայեայ , (Է.20) Այ այնոցիկ՝ ոք
ասիցեն զչարն՝ բարի , և զբարին՝ չար , ոք դնիցեն
զլոյսն՝ խաւար , և զխաւարն լոյսն , վայ այնոցիկ՝ որ
զանձինս առ իմաստունս ունիցին , և յաչս անձանց իւր
եանց՝ խորհրդականս , թ որ արդարեւ 'ի վն ձեր միայն
ճշմարտի , զի դուք միայն զլոյս նոր քերականունին կո
չէք խաւար , և զխաւարել քերականունին չամչեանին
կամիք ցուցանել իբր լոյս , իմաստուն գին հատանօղ
հեղինակաց կարծելով զձեզ , որք իրօք և ոչ յաշա ~
կերտաց կարգի գտանիք , զի ոչ գիտէք զզօրուն գը
րոց , և ոչ իմանայք զլեզու հեղինակաց , վն լուս ~

րուք ինձ և ուսուցից ձեզ, [Թէ քերականութիւն չամ
 չեանին ո՛չ է պարոտութիւն, ի՞նչ դուք ասէք, այլ է ան
 պիտան, բազմասխալ, անգործածելի և հալածելի,
 վն զի է հրապարակաւ խայտառակել և անարգեալ,
 բայց ո՛չ ՚ի մեծարու վարդապետէն մերմէ, ի՞նչ դուք
 սխալամիտ բամբասէք, այլ յայլոց իմաստնոց, զոր ո՛չ
 տեսանէք: և [Թէ հարցանէք, յորո՞ց և զի՞նք, լուր
 և ասեմ համարձակ, [Թէ զքերականութիւն չամչեան ա-
 նարդեցին նոյն իսկ եղբարք նր իմաստուն վրդպէս մը
 խիթարեան միաբանուէ վանացն վէնէտիկոյ, և զայն
 կրկնակի, նախ՝ գործով, և եկի՞՞ գրուածով:

8: Ղարծով անարդեցին զքերականութիւն նորա
 յայտմ, զի ո՛չ տպեցին զայն եկի՞՞ անգամ, այլ ՚ի լի
 նեւ պիտոյից՝ յանձն արարին գաբրիէլ վարդապետին
 շարադրել զլաւագոյնն, ուր ե[Թէ զչամչեանն ճանա-
 չէին լինել անսխալ, բաւական, և հետեւելի, (կամ
 ի՞նչ ձեր տղայախօսուէն, хорошая грамматика) ո՛չ յօ-
 րինէին սալաքէն զնորն, այլ զնոյնն տպագրէին բազում
 անգամ, ի՞նչ տեսանեմք առ եւրոպացիս, յորս գտա-
 նին մատեանք վեց, ու[Թ, կի՞մ տասն անգամ տպեալք,
 յայտ է [Թէ վն անսխալ պիտանուէն, իսկ մ[խիթար-
 եանք ո՛չ այդպէս արարին, այլ ճանաչելով [Թէ քե-
 րականութիւն չամչեանին ունի զբազում պարտական, պարտ-
 ականութիւն, և վնասակար անարդեանութիւն, նորոգ-
 յորինեցին զկատարէն և տպեցին ՚ի 1815. ամիսն,
 և այս իսկ է անարգել գործով և արդեամբք զչամ-
 չեանն, ի՞նչ [Թէ անուղղակի և լռելեայն քարոզելով
 բոլոր ազգին հայոց և ամ վարժապետաց և ուսանո-
 ղաց, [Թէ աստ ամք ձեզ զնոր քերականութիւն յոյժ կա-
 տարել քան զչամչեանին, այսուհետեւ զայս բնութիւն

ցէ՛ք, իսկ զչամչեանն մի՛ ընթեռնուք զի անպիտան է,
լի բզմ սխալանօք. անարժան կրկին տպագրուէ ևն, ևն

9 : Իսկ գրուածով թէ որչափ անարգէ դաբ օրիէլ վրդօպն ՚ի քերականուէ իւրում զգովն լի չամչեանն ձեր, անհնար է ձեզ հասկանալ, զի դեռ նորա մուտ աշակերտ էք, և ո՛չ իմանայք զլէզու հեղինակաց և քերականաց, վնյ լուարո՛ւք խոնարհուիք և յայտնեցից ձեզ և ամ աղբիս հայոց, թէ ճշմարիտ իմաստունն այն դաբրիէլ վրդօպն՝ առանց յիշելոյ զանուն չամչեանին յանդիմանէ զնա երբակի, իբր աւելորդախօս, իբր սխալախօս, և իբր պակասախօս, յայտնի քարոզելով ամցն, թէ քերականուին չամչեան ունի վայրախօս երկարաբանութիւնն, «խալճուան», «պակասութիւն», որով և լինի անպիտան և անգործածելի, և ոնկ զի յայտնի երևեսցի ընթերցողաց այս ամբ, ահա նշանակեմ աստանօր մի լի միոջէ զգլխաւոր վրիպակս չամչեանին, միով անուամբ «խալ կոչելով զամբն, ոնկ զի այսուհետև զգուշացին ծնողք զաւակաց, և ուսուցիչք և մի՛ դաս ասացեն մանկանց լի քերականուէ չամչեանին :

Սխալանք քերականութեան չամչեանին՝ ուղղագրութեան ՚ի գաբրիէլ վարդապետին :

Սխալ . 4 .

40 : Չամչեանն առաջի դնէ զքսան օրինակս հոլովմանց անուանց (յեր . 5=17) զորս պարտին աշակերտք սերտել ՚ի բերան, իսկ դաբրիէլ վրդօպն արտաքսել զաւելորդսն իբր ձանձրացուցիչս և վնասակարս մանկանց, դնէ միայն զտասն հոլովմունս, որք բովանդակեն զամ անուանս լեզուիս :

ՍԽՈՒԼ . 2 .

11 : չամչեանն դնէ զտասն հոլովս անուանց , ուղ զովան . ուեռուհան . արուհան . liā , իսկ գաբրիէնն 'ի բաց հանել զջորեսին՝ դնէ միայն զվեց հոլովս , վիճեւով (յեր . 249=253) Թէ չորք այնոքիկ չեն յատուկ հոլովք անուանց : Իսկ Թէ ճշմրտ իցէ այս կարծիք , Թէ ոչ քննեսցուք ստորև :

ՍԽՈՒԼ . 3 .

12 : չամչեանն զբառս , մեռանց , երեւոց , համարի էական դերանուն (46 . 198) . իսկ գաբրիէնն կոչէ զայնս միջական անուն մասնական (37) :

ՍԽՈՒԼ . 4 .

13 : չամչեանն դնէ զյարակատար և դերակատար ժամանակ սահմանական եղանակի , ևսև զանցել ժամնկ ստորադասականի , զոր և յեր . 230 . կոչէ յարուհ շահանակ նորին , այլ գաբրիէնն զայդ ամ մերժէ իբր Սոփ և Սխուլ (286 . 287 .) :

ՍԽՈՒԼ . 5 .

14 : չամչեանն առաջի առնէ 26 . օրինակս խոնարհմանց բայից (Թող զանկանոն բայսն) զորս մանկունք պարտին 'ի բերան ասել , իսկ գաբրիէնն 'ի բաց ընկեցել զչաղիաղի կրկնուինս՝ դնէ միայն եօթն օրինակս :

ՍԽՈՒԼ . 6 .

15 : չամչեանն նախադրուի համարի զբզմ ածական անուանս , իք , մերջ . Տօր . հոսպ . հեռե . հեց . զոյգ . նճան . հաշտուակ . գողո . liā (120 . 121) . իսկ գաբրիէնն ուղիղ դատողուի վտարէ զայնս 'ի լամբէ նախադրութեանց (109) :

ՍԽՈՒԼ . 7 .

16 : Չամչեանն զմտկբայս բաժանէ 'ի 33 տեսա ~ կրս (124 . 259) . իսկ գաբբրիէն մերժել զանհիմն զանազանուհին համնուօտել զնէ միայն 12, տեսակս (120) :

ՍԽՈՒԼ . 8 .

17 : չամչեանն զշաղկապս զտտանէ 'ի 16 տեսա ~ կրս , զորս գաբբրիէն վերածէ 'ի 12 աշգս միայն :

ՍԽՈՒԼ . 9 .

18 : չամչեանն զտաուն , = , համարի լինել երբեմն բաղաձայն և երբեմն ձայնաւոր (149), իսկ գաբբրիէն ուղղէ բզմփ փաստիւք զսխալանս նորա , թէ այն տառ միշտ ձայնաւոր է , և ոչ երբեք բաղաձայն (178) : Այսպէս խմացիր և վն յ տառին , զոր չամչեանն համարի երբեմն բաղաձայն և երբեմն ձայնաւոր , զոր մէ գաբբրիէն ասէ լինել միշտ բաղաձայն :

ՍԽՈՒԼ . 10 .

19 : չամչեանն բաղադրական աննշան մասնիկ համարի զայսոսիկ , առ . արդ . արդ . հակ . համ . հոմ . Բաղ . նէր . Ըն (168) . իսկ գաբբրիէն սուս ցուցանէ զկարծիս նր , ասելով թէ այդոքիկ են նշանական բառք , և ոչ աննշան մասնիկք (208) :

ՍԽՈՒԼ . 11 .

20 : չամչեանն աննշան ածանցիչ մասնիկ զնէ ըզսոսին , արդ . զան . գար . Բայ . ուն . Ըն (169) , իսկ գաբբրիէն 'ի բաց առնու զայնս իբր բառ նշանական (222) :

ՍԽՈՒԼ . 12 .

21 . զածանցական մասնիկս բաժանէ չամչեանն 'ի 30 տեսակս (170), յորոց գաբբրիէն վերածել զնոստիսն զնէ միայն 13 աշգս (223) :

76691

Սխալ . 13 .

22 . Համչեանն ուսուցանէ , թէ դերանուանքս , ոռյն . քռյն . նռյն . չունին զսեփական հոլովս , այլ նախ դրիւ միայն հոլովին (203) , բայց գաբրիէն ուղղէ զսխալանս նի , թէ ունին զյատուկ հոլովմունս (270) : Ուր և ծանիւր զլեզու հեղինակաց , որք ճշյանուանէ , այլ անուղղակի ուղղագրեն զմիմեանս սիրով , ընտրում և սա առնէ , հարծիւ էր ասէ « քէնուլ » , փոխանակ ասելոյ , հարծէր չաճէանն մեր . զոր և յայլ տեղիս առնէ (276) :

Սխալ . 14 .

23 . Համչեանն ըն հօր իւրում մ' խիթարայ՝ զամբայս բաց յեականաց կոչէ « արտակնն » (209) . զորոյ զսխալ և զթիւր իմաստն գեղեցիկ երգիծաբանուք ստգտանէ գաբրիէլ վարդապետ (276) :

Սխալ . 15 .

24 . Համչեանն՝ աննշան մասնիկ մակբայից կարծէ զայտոսիկ , օրէն . բար . պէ . ոսար . որոց և խընգիւրս տայ . (262 . 269) , իսկ գաբրիէն սուտ ցուցանէ զայդ , հաստատելով թէ այդոքիկ են նշանական բառք , որովք ձեանայ բարդ անուն , և ճշ թէ հակբայ (119) :

Սխալ . 16 .

25 . Համչեանն ուսուցանէ , թէ գոյականն անուանք ոմանք , ևս և անուանք տնկոց և ազգաց՝ ուրեք ուրեք ածական լինին այլոց գոյականաց (343) , իսկ գաբրիէն ուղղէ զվրիպակ բանս նի , ցուցանելով թէ այդ լինի փոփոխուք նշանակուէն , և ճշ թէ նովին նշանակութեամբ (194 . 365) :

Սխալ . 17

26 . Համչեանն ասէ , թէ յարաբերական Ո՞ր ,

դերանունն դնի երբեմն իբր ածական համաձայնել չէ գոյականին (397). իսկ գաբրիէն յայտնանց ասէ (433) [Թէ սխալ է այդ կարծիք . զի յարաբերականն միշտ է գոյական . իսկ յօրինակն չամչենին ոչ է յարաբերիկն , այլ վերբերական մասնական :

Սխալ . 48.

27. Չամչեանն յայտնապէս ուսուցանէ (398) [Թէ դիմնորոշ յօդքն փոխանակ միմեանց 'ի գործ ածին . իսկ գաբրիէն (450. 459) բւժի իրաւամբք հակառակի այսմ սուտ ուսուցմանց նոյն , ապացուցանելով [Թէ դի մնորոշն ո՛չ երբեք դնին փոխանակ միմեանց :

Սխալ . 49.

28 . չամչեանն քարոզէ (406) [Թէ յորժամաներևոյ [Թքն յարին 'ի դիմազուրկ բայս , Գէն աներևու [Թին միշտ դնի բառ Գրուին . իսկ գաբրիէն սխալ համարի զայդ (506) . ուսուցանելով [Թէ այն տրական բառ ո՛չ է Գէր աներևու [Թին , այլ խնդիր Գրուիլին :

Սխալ . 20.

29 : չամչեանն զբնուէ խնդիր բայից բաժանէ մնոտի զանազանութի 'ի չորս տեսակս , բռն . յարճարուէն . պարտակէն . երկրորդակէն (428. 456), իսկ գաբրիէն արտաքս վարէ զսոսին իբր անպիտանս , ասելով [Թէ այդպիսի ընտրուի դժուարին է ևսև վարժապետաց , [Թոյ [Թէ աշակերտաց (497), ուր և զյանդի մանելն զօրինակս չամչեանին զանց առնէ կամաւ :

Սխալ . 21.

30 : չամչեանն ուսուցանէ (526) , [Թէ առ խորո [Թին շարագրուի պահանջին մանուկոյ շարայարուիէն , մէկն բառ և Գրուարիմանուի Գրուի , իսկ գաբրիէն (548) զերկու յետինսն 'ի բաց արտաքսէ , ուսուցանելով [Թէ

առ խրթին շարադրուն պիտի միայն այլայլել դասա
ւորուն բառից, և ոչ խրթին բառ և իմաստ :

Սխալ . 22 .

31 : Չամչեանն միշտ սխալի 'ի հոլովելն զբզմբա
սըս, զի դնէ շողիպէ- , Հաճառողի- , հոլովից , էե-
պից , ևն , զորս գաբրիէն ուղղելով հոլովէ , շողի-
պա- , Հաճառողա- , հոլովոց , էեպից , ևն :

32 : Ահա այսչափ են գլխաւոր (զի վն ձանձ-
րուն զանց արարի նշանակել զմանր վրիպակսն) սխալ
ճոճի չամչեանին քո , զորս ուղղագրէ գաբրիէլ վար
դապետն , բայց առանց յիշելոյ զանունն նր , զի վասն
կրօնակից և հաւատակից լինելոյն պահէ զպատիւն :
Արանի թէ և դու ունէիր զայսպիսի յարգուն պատ-
կառանս և ամօթ երեսաց, և ոչ իշխէիր ստուք բամ-
բասել զուսուցիչն քո և զերեւելի վրդպտն եկեղցյս
մերոյ, զորոյ զհատուցումն ունիս լեռնեւ յայ յարգար
դանւորէ , զի սակաւ են յազգիս արդար դատաւորք :

33 : Ասց յայսց ծանր սխալանաց ունի չամչեանն
և բզմ պակասունիս և թերունիս , զորս գաբրիէն լը-
րացուցել է 'ի քերականունէ իւրում , և այսպիսի են
առաջին և եկր գլուխքն (յեր . 151=167) . իններորդ և
տասներորդ գլուխքն (308=320), հինգերորդ վեցերորդ և
եօթներորդ գլուխքն վերջին գրոցն (524=543) . ևսև
այն ամ տունք բանից, որք նշանակին լը թուովքս .
826 . 861 . 862 . 924 . 925 . 926 . 939=945 : 1060 :
1061 . 1070=1097 : 1113=1149 : 1146 : 1184 : 1185 :
1200 : 1207 : 1212 : ևն . ևն :

Ահա այս ամ հարկաւոր և գեղեցիկ ճառք , և այլ
ևս բզմք ոչ գտանին ամենեկն առ չամչեանն քո, զորս
յաւելել և կատարելագործել է գաբրիէլ վրդպն :

34: **Տեսեր** որով չամիչասէր մանուկ և մանուկեան, որչափ «խաւան» և որքան «պատահան» ունի չամչեանն գովեցել 'ի քէն, ի որս մի՛ յոյժ զարմանար, զի չամիչ առանց կորիզոյ հազիւ գտանի, բայց դու որովհետև մանուկ ես մտօք (գուցէ և ամօք) միայն զսակաւ քաղց բուրի չամիչին ճաշակել, զայսչափ կորիզս դառնուէ որչ զգացեր: Այլ ո՞պ զի կիրթ լիցին ճաշակելիքդ յընտրուի չարի և բարւոյ, և առաւել ևս դառնասցի յայսմ հետ: 'ի քիմս քո չամիչդ, ես յայտնեցից քեզ զայլ ևս կորիզս սխալանաց նի՛ր, զորս գաբրիէն չէ զտեալ, բայց մեծիմաստ Արղիտոս մեր նշաւակեց մեզ զայնս յառաջին ամի դասատուուէ իւրոյ, զորս յայնժամ ընկալեալ մեր գրով, այժմ՝ քեզ և քոց նմանեացդ հրատարակեմք, յաւելել 'ի գումար վերոյիշեալ սխալանացն, զի ընթերցողք ճանաչեսցեն զանպիտանուին նորա:

Այլն «խաւան» քերականութեան չամչեանին աղղագրեալք
 'ի նոր հեղինակէն մերս:

Ախալ • 23.

35: **Չամչեանն** ուսուցանէ թէ գոն 'ի լեզուի մերում դիմազուրկ բայք, զորս և բաժանէ յերես տեսակս, ըստ պարահման, ըստ պարշաճի, ըստ ինքեան (116. 209). այլ այս ուսումն նորա չէ ճշմարիտ ամենեկն, զի ըստ պարահման և ըստ պարշաճի կոչեցել բայքն ունին շամ գէմն և թիւս, 'ի բացարձակ ասացեալն էական բայն զատ է, և անունն զատ, զորոց զհաստատուին և զփաստս տե՛ս 'ի նոր քերականուէ (յեր. 412).

Ախալ • 24.

36: չամչեանն յառաջին մասին անդ (118) ուսուցանէ զինդրառուի նախադրուէց, որ հակառակ է ու

ղիղ բարեկարգուէ, զի մանուկ նորամուտ հաղիւ թէ ուսել զհոլովս անուանց և զխոնարհմունս բայից, անլը ունակ է իմանալ զպաշտօն բաւից, զինդրօղ բաւս, զինդիրս, ևն, վնկ ՚ի նոր քերականուէ խորհրդով փոխեալ է այն յերկրորդ մասն :

Սխալ . 25 .

37 . Կոյն ինքն զբանն բաժանէ յերկուս տեսակս ՚ի հարարեալ և յանհարար (154) . բայց թիւր է բոլորո վին այդ վրդպտուի, անկատարն բնաւ իսկ ոչ է բան, այլ սկսուած կմ մասունք ինչ, և ոչ ուրեք անունն բոլորին ընծայի մասին, զք ճան տան ոչ կոչի տուն, և ճան կամ անհարար ինչ մարդոյ ոչ կոչի մարդ, նա՛ զի և սահմանն բանի ոչ պատշաճի անհարարին, զի լնորա իսկ՝ բանն է յայտնօղ տրամախոհուէ մաաց, իսկ արդ՝ անկատարն ոչ յայտնէ զտրամախոհուէ կմ զբատումն մտաց, ապա ոչ անուանի բան, զի որում ոչ պատշաճի սահմանն, ոչ պատշաճի և սահմանելն : վնկ այս սնտոր զանազանուէ արտաքսեալ է ՚ի նոր քերականուէ :

Սխալ . 26 .

38 . չամչեանն ուսուցանէ (յեր . 196) թէ զոյգ բաւքըս, է՝ որ, էր՝ որ, են՝ որ, երեալ լինին փոխանակ մասնական անուանցս, ան, անհ, բայց սխալի յոյժ արդիւնաւոր այրն այն, զի յայնոսիկ իւրաքանչիւր բաւ առանձին պաշտէ, էական բայն ունի իւր յատուկ րէր բայի լուելայն թողեալ, և սորա յարաբերիչ է դերանունն որ . վն այն օրինակք նր լուծանին այսպ, || է մարդ ոմն, որ պահէ ՚ի հացէ . . . է մարդ՝ որ պահէ . . . էր ոմն, զոր կոտորէր, և էր ոմն զոր գերի վարէր . . . են տեսակք փորձանաց, որ արտաքուստ են, են փորձանք՝ որ ՚ի ներքուստ, ևն : Օ այս ա՛մ գեղեցիկ ուղղուէ՛ ուսուցանէ կորովամիտ նոր հեղինակս (362) :

Ախար . 27.

39. Համչեանն (227) ասէ, [Թէ հրամայական եղա նակի բայքն ունին զերկուս ժամանակս , զներկայ և զա պառնի , սակայն և այդ ո՛չ է ուղիղ, զի հրամայականն չունի իւր ապառնի սեփհական յանգիւ (որով միայն զանազանին յիրերաց եղանակք նշանակուէ բայից) , այլ 'ի փոխ աւանու զապառնի սահմանականին , և իւրացուցանէ զայն յաւելմամբ շեշտի կի՞ արգելական մակբայի , ո՞պ ուղիղ ուսուցանէ նոր քերականուին յեր , 88=90 :

Ախար . 28.

40. Միբայէլ Համչեանն (յեր . 268) ուսուցանէ , [Թէ բայս է , չ բառիցս , ուրէ+ , ուր , դի , որ , 'ի միա սին վարին իբր մի հակոյ ժամանակական և տեղա կան : բայց դու զմիջորական կարծիքդ ուղիւն չիւ սանցելոցս 'ի վերոյ (38), զի և 'ի սոսին էական բայն ունի զիւր ուր լուեւայն , և յօրինակսն նր լրանայ իմաստն այսպ , || է տեղի ուրեք , ուր բանիւ վճարէ , և է տեղի կի՞ ժամանակ , զի ձեռն դնէ . . . է դիպուած՝ որ վն յափշտակելոյ 'ի ժողովրդենէ , ևն :

Ախար . 29.

41 . Համչեանն անհիմն և սնտոի զնդնուք բաժա նէ զխնդիր բայից 'ի խնդիր ուրի , և 'ի խնդիր բնուէան , (422) . բայց անճոռնի են բանքդ և անուղիղ . մի՞ զի [Թէ խնդրառուին բաժանեցի չի սեռի բայիցն , պարտ է յաւելուլ , [Թէ ևս և էական և չէզոք բայք կամին ըզ խնդիր սեռի , չորում ուղղական հոլովն պատշաճի էական բայից չի սեռի նոյն , գործիական և ներգոյական հոլովն պատշաճի նամ չէզոքաց , մանաւանդ [Թէ նամ բա յից որեւիցէ սեռի . և միւս ևս՝ զի 'ի բանսդ պակասի

բուն հարկաւորն, Կիւսն՝ թէ որ բառ կի՞ իր իցէ այն, որ կոչի, Խնդրէ Եւրոպէի կի՞ Բնութեան, զի զհօլովն միայն նշանակէ, իսկ զիրն այդպիսի հօլովով դնելի՝ ո՛չ ցուցանեն ո՛չ չամչեանն և ո՛չ գաբրիէլն, և ահա զայս ամենահարկաւոր նիւթ իւրով սեփհական գտողուքն գեղեցիկ ուսուցանէ մեզ նոր հեղինակս (յեթ . 254 = 283) Ը որոյ պարտիք մատուցանել նմա մեծ շնորհակալուի: Յայսցանէ իմացիր և զայն, թէ բաժանելն չամչեանին զբնուէ խնդիրն ՚ի չորս դասս, Բան . յարժարեան . պարտեան . և Երկրորդեան, պտուղ է խառնափնդոր դատողուէ, զի ո՛չ եթէ ՚ի չորս, այլ ՚ի քսան ևս մարթ էր բաժանել, Ըորում բայք կարեն առնուլ խնդիր յինն հօլովս ևս, այլև պ՛սպ նախադրուէք. որպէս յայտ է ամենեցուն:

Սխալ . 30 .

42 . Ուսուցանէ չամչեանն (յեթ . 486) թէ բայք ինչ յարեալ ՚ի մակբայս (որք ո՛չ երբէք առնուն ըզ խնդիր) կի՞ ՚ի նախադրուիս, առնուն զխնդիր հաղորդական (կարծեմ կամի ասել, թէ կէսն խնդրոյն ծառայէ բային և կէսն նախադրուէ, որ է ծաղրական) բայց սա ևս ծնունդ է շփոթել մտաց, զի ՚ի բերել օրինակս նր խնդիրքն պատշաճին միայն նախադրուեցն, և ո՛չ բնաւ բայիցն:

Սխալ . 31 .

43 . Մնչեթեթ հակառակախօս մտածուի է և այն, զոր ուսուցանէ չամչեանն (յեթ . 494), թէ աներեւոյթ բայք լինին արգելէ Խնդրոյ դիմաւոր բայից . վն զի յայսպիսի դէպս ո՛չ արգելիչ ոք կայ, ո՛չ արգելել իրք, և ո՛չ արգելումն ինչ. քզի գտանի անդ խնդրողն, որ է ներգործական դիմաւորն, գտանի և

խնդրելն, որ է նոյն ինքն աներևոյթն եղև ՚ի հոլովն անորոշ հայցական . դտանին և բազում խնդիրք բնուէ, ոպ և ինքն նշանակէ (յեբ. 495), ապա ով է արգելողն և զի՞նչ է արգելելն, ոչ իմացուցանէ : Օւղիղն կանոնիս ուսուցանէ նոր քերականութիս (յեբ. 259=264) :

Սխալ . 32 .

44 : Բոլորովին անյարմար է և այն , զոր ասէ (յեբ. 197) . Թէ բառքս է՞նչ և էցէ , զէ՞նչ և էցէ , = բնուցէ , Թուին ի մասնական անուանս . վն զի այդոքնկէ են կատարել բանք և լրացել նախադասութիք , յորս կան դիմաւոր էական բայք , և ունին զծածուկ տէր բայի , ինորում տեսանի յօրինակս նր . ոպ յասելն || մի՛ ամ բարտաւանել զէ՞նչ և էցէ իրօք || իմանի , մի՛ ամբարտաւանիլ իրօք ինչ , զինչ և էցէ այն էր . վն զի անստելի է առաջն յառաջ բերել ՚ի մեծանուն հեղինակէ մերմէ , Թէ՛ ուր գոյ դիմաւոր բայ , հարկաւ ունի այն և զուղղական տէր բայի (տէ՛ն ՚ի նոր + էրաէ , յեբ. 387) :

Սխալ . 33 .

45 : չամչեանն ուսուցանէ (յեբ. 404) Թէ աներևոյթք , դերբայք և դրադէմք առնուն զտր բայի ՚ի սեռական հոլովն : Սուտ է այս կարծիք , զի այն սեռականք ոչ են տէր , այլ յատկացուցիչ աներևուցին , ոպ անջրելի փաստիք ապացուցել է մեծիմաստ հեղինակս նոր քերականութե (յեբ. 414=425) . և այս նոր կարծիք այնչափ ինունելի մնայ առ մեզ , ցորչափ յարիցէ կատարել քերթող ոք , և ցուցէ մեզ զօրաւորագոյն փաստս ՚ի կողմն միոյն կմ միւսոյն , զի մինչ և ցայժմ ոչ ոք գտաւ հակառակող նոր ճշմարտութս , բայց եթէ դու միայն . որ անպիտան բաջադանօք կամեցար իբր Թէ խախտել , այլ ցուցից քեզ ստորև . Թէ ոչ դու

և ոչ քո նմանքդ կարող էք ձիկ հանել չըգէմ անդին
ճշմարտուն կորովամիտ նոր հեղինակիս :

Միտւ . 34 .

46 : Մ սմին բանի աստ ո՞նկ և յայլ բզի՛ տեղիս չամ
չեանն զաներեւոյթ բայս , զդերբայս , և զդերադէմն կո
չէ անդէ՛մ Բայ , այլ այսպիսի կոչումն ծաղրական է և
մոլորական . քզի ասել բայ , և անդէմ , հակասական
է յեզէ՛րսն . զի ամբ բայ դիմաւոր է . և անդէմն ոչ կոչի
բայ , [Թէ՛ և զգործողու՛ն ինչ նշանակիցէ . ապա [Թէ
ոչ՝ զամբ բայանուանս և զվերացելս հարկ լինէր կո
չել անդէ՛մ Բայ» , որ հակառակ է ուղիղ դատողու՛ն .
վն զի որում ոչ պատշաճի սահմանն , ոչ պատշաճի և
սահմանէն . իսկ արդ՝ «անհման բայի ամենեկին ոչ յար
մարի աներեւութից և դերբայից , ապա ուրեմն և ոչ
հոչումն բայի : Մսկ եթէ և նոր հեղինակս ՚ի սակաւ
տեղիս վարել է զայդ կմ զնմանօրինակ ձայնս , յնյտ է
Թէ զայն արարել է ոչ վն ուսուցման , այլ զի սովորե
լոցդ ՚ի լուր այդպիսեաց բացայայտեսցէ զնիւթն ,
զորմէ խօսի :

Միտւ . 35 .

47 . Մսէ չամչեանն (յեր . 405) , Թէ քէրն անե
րեւոյթ և դրադէմ բայից ուրեք ուրեք դնի ևս յուղղա
կան հոլովն , որում տղայաբար հաւատալով և հակա
ռակօղղ մեր յառաջ բերես , յեր . 119 . Բէլէկոմֆին :
բայց սխալիք երկոքին ևս յօրինակաց ձերոց , որոց
առաջինն առ չամչեանն է այս || հոտեալ ՚ի Թիկունս
աներեւոյթն օգնուան խորտակեաց յայտնապ զգաղտնի
պատերազմն || , զոր մեկնելով ասէ || ուր օգնուան է ա
նուն բայիս հոտեալ || : Բաբէ սրամտուէ քերթողիս ,
ով է ապա քէրն դիմաւոր բայիս խորհակեաց , չէ՛ր չա
սէ ուղղուէ , Թէ օգնուան է տեր բայիս խորհակեաց .

իսկ բառն հասեալ է ուղղական խնդիր նոյն դիմաւորին , եղեալ փոխանակ գործիականի , զոր յիշէ և գաբրիէլ վրդօպան (յեր. 299) . մինչև յերբ իցէ այս պաշարումն մտաց անմտաց . մինչև յերբ կուրօրէն զՏեառ շրջիւ մոլորելոց : Ապա 'ի բաց Թողեալ զայդպիսիս և դաւանելով զՃմարտունի ասասցուք , Թէ լնունելուք էալ եզերելք 'ի վարիչն լն բայից , ոպ յօրինակսդ և 'ի նոյնպիսիս , ոչ պահանջեն զյատուկ տր բայի . այլ խնդիր լինին դիմաւորաց . և ուղղականն անդ գտեալ տեր է ոչ դրադիմին , այլ դիմաւոր բային : Ան աներ և ոյթ բայից զուղղական տեր բայի կամեցողաց լն Թիւր մեկնուէ չամչեանին , և քո իսկ , խօսեցայց 'ի ներքոյ :

Ախալ . 36 .

18 : Չամչեանն ուսուցանէ (407) Թէ անուն բա յին յարակատար և գերակատար ժամանակաց դնի 'ի սեռական հոլովն . բայց սխալուի այսր կանոնի ապացուցել է 'ի նոր քերականուէ (յեր. 422=425) անդ տեսցէ ընթերցօղն . զի մի հարկ լիցի մեզ կրկնել զայնոսիկ : Աւր և զայն հրատարակեմք ամ մրդի , Թէ որ ունիցի զհակառակ կարծիքն , Թող գրեսցէ զի քննեսցուք զբանս նր , և տացուք զարդար պատասխանի :

Ախալ . 37 .

19 : 'ի յայսմ ճմարտուէ իմանաս և զստուի այնր զոր աւանդէ չամչեանն (220) , Թէ եզակի երդ դէմն յարակատար և գերակատար ժամանակաց վարի 'ի տերի երից դիմաց , այլ և եզականն փոխանակ յոգնականի , որ է անձուունի մոլորուի . ոպ Թէ այս բայք '1)րո Թէոս իցեն , զի լն ակնարկելոյ չամչեանին փոփոխեսցեն զդէմն և զԹիւս 'ի լրումն կամաց նորա :

ՍԷՄԼ . 38 .

50 . Արժան լիցի ինձ յառաջ բերել աստ յանձ
 Թիւ շատախօսուէց չամչեանին գէ' Թ զմին , որ է կար
 գեւն ին աղճատանաց մ'իսի Թար սեբաստացւոյն զյա
 տուկ գլուխ բանի յաղագս համաձայնուէ պատասխան
 ւոյ ի հարցման (521) , զոր իմաստունն գաբրիէլ ու
 ղիղ դատողութի զանց արարել է իսպառ, (ոնք և նոր հե
 ղինակս) . գիտելով Թ է չէ հարկ վն այսր կարգել յա
 տուկ կանոնս . զի կախել կայ այն զկանոնաց հանրի խօ
 սակցուէ , որ Թ է հարցական եղանակաւ բերցի յա
 ռաջ , Թ է սահմանական , հրամայական , ըղձական, նա,
 միշտ սլահէ զսովորական կանոնս հսրի շարադրուէ :

51 . Առեր այժմ զձաշակ չամիչին քո . զգացեր
 զհամն դառնուէ և կորիզաց նր . ճանաչեցեր զգիննս
 պատուական հեղինակիդ . տեսեր Թ է ոյք են իմաս
 տուն և անկիրք գին հատանօղք տաղանդաց , և ոյ է
 անիմաստ բաղմակիրք աշխատօղն 'ի գիշերային խաւար
 ին : Երթ այժմ և վաճառեան զչամիչդ 'ի Թիֆլիս ում
 և կամիս , գուցէ գտանիցի դնող որ քո պէս , որ ոչ
 'ի լոյս տունջեան , այլ 'ի գիշերային խաւարի ոչ տե
 սանելով զայդ չափ կորիզսն՝ գնեսցէ 'ի քէն զայն . միան
 գամայն և ս ճանաչելով զչափ անձինդ և զտկարուէ խե
 լացդ , ամիոհի կալ զանձն քո . բաւական լեր քո ստո
 ըին արուեստիւդ չամիչավաճառուէ . ուսի՛ր զգինս պսն
 չամիչաց և ին այնմ վաճառեան . նախ լուսով արեգա
 կան լաւ քննեսցի՛ր , և Թ է 'ի գիշերային խաւարի ի
 ցես՝ ճրագ վառեան , և քաջ իմացիր զորպիսուիս չա
 միչաց , զի մի՛ զգնողս խաբեսցես և պարտաւոր լիցիս
 նայ և մրիկն : Այց ե'կ և քննեսցո՛ւք զայլ և ս զրպար
 տու Թիւնսդ յայսմ բանի :

Սրբաբան . Գ .

52 : Ասացեր 'ի վերայ , [Թէ իմաստանն և ստանց կը
բից գին հաստնօղչ աստանբոց , յարգելով զայն լեւ + երանանան
'նորս յշննացս էէն արարաց եղև առաջին առաջնորդ հայոց 'ի
ձանազել զհասարակ լեզուն , զայնպիսի հարծիո անասորոնցս
հաճարին աներա : Արչափ բառք են 'ի բանի աստ , այն
չափ են և ստախօսունիք : Ասխ ասես , [Թէ իմաստանն
և ստանց կը բից գին հաստնօղչ աստանբոց զայն հարծիո անն
բառ հաճարին : Այց աղաչեմ զքեզ , յայսնեան ինձ , ով
են այսօրիկ իմաստուն և անկիրք դատաւորք . զուսմէ՞
ասես . արդեօք վն մ'իսի [Թարեան վրիպտց ասես զայդ ,
բայց ահա վերադոյն ցուցի բեզ . [Թէ նք՝ ոպի դատո
դուի ցուցին գործով և գրով զբերականուէ չամչեա
նին : Արդեօք վն նոր հեղինակի՞ն ասես , բայց չկար
ծեմ , զի 'ի բանիցդ յայտ է [Թէ չհամարիս զնա իմաս
տուն : Ապա ով իցեն այսպիսի իմաստուն գնահատք ,
ասն աղաչեմ , մի՞ գնուցէ վն քո ասիցես զայս . . . ան
տարակոյս . . . վնչ վնչ անկիրք իմաստունեդ . . .
վնչ իմաստուն խհիկնիդ . . . վն ժամանակացս . . .
այժմ և չամիչավաճառն գին հատանէ տաղանդի :

Այց || առ աճօրոց չեբոց առեմ , այնչափ ո՛ւն գոյ ոք
իմաստանն 'ի չեզ , որ հարեցէ երաւանն ընտրել 'ի մեջ եղ
բօր եւրոց , այլ եղբայր չէ եղբօր դասի , և զայն 'ի մեջ այլահա
տասից , և որք՝ աճնանն ինչ վարկարոն է 'ի չեզ , զե՞ դո
դասարանք ինչ գոն 'ի մեջ չեբոմ (ա . հորն . զ) : Ապա
դիւր դեզ յաչս քո՝ ե՛զբայր , և գիտեան զի դու ո՛չ ի
մաստուն ես , ո՛չ առանց կրից քրիստոնեայ , և ո՛չ ար
դար գին հատանօղ բերթողաց . այս ամբ հեռի է 'ի
բէն յոյժ . քզի [Թէ ո՛րչափ պակաս ես յիմաստունէ , տե
սաք 'ի վերն , զի և զպարզ բնաբան հեղինակին ո՛չ կա

րացեր ուղիղ հասկանալ և թարգմանել, և 'ի ներ-
քոյ շառաւելն տեսցուք: Աիրք (сирась) թէ որչափ
բզմեն 'ի քեզ, ոչ ճանաչես. բայց 'ի գրուածոցդ
յայտնայ երևի թէ կան 'ի հոգւոջդ Աիրք տգիտուէ.
Աիրք մեծամիտ ամբարտաւանուէ, ընորում ձեռն ար-
կեր դատել զայն ինչ, որ առաւել է քան զչափդ,
պարտ էր քեզ վերստին դիմել առ ոտս նոր հեղինա-
կին և աշակերտաբար դաս առնուլ 'ի նմանէ զքերակա
նուի նր, և ոչ թէ այբբենական գիտութիչ նստիլ յա-
թոռ անիրաւ դատաւորի. Աիրք նախանձու և ատե-
լուէ, զի կամեցար առաջի ռուսաց բամբասել զերևե-
լի վրդպտն ազգիս, ուր է թէ կայր 'ի սրտիդ քրիստո
նէական եղբայրսիրուի և ազգասիրուի, 'ի գտանելդ
զսխալ ինչ 'ի նոր քերականուէս՝ պարտ էիր հայերէն
գրել սիրով, 'ի ցուցանել զճշմարտուին, և ոչ թէ
ռուսերէն. ուր դիցուք ապա զի չես կարացել գտանել
անդ սխալ և ոչ մի, ոպ ցուցից քեզ 'ի վերջոյ. ու-
րեմն ոչ թէ սէրն ճշմարտուէ, այլ ատելուին առ ան-
մեղ բարերարդ գրգռեալէ զքեզ 'ի գրել զայդպիսի
շաղփաղփուին, զոր և ընթերցողք քննեսցեն:

53: Բայց թէ ոչ բարկանաս ինձ՝ եղբայր, յայտ
նեցից քեզ և այլ ճշմարտուի մի. ինձ երևի թէ կայ 'ի
հոգւոջդ և այլ Աիրք մի չար ք զառաջինսն. զի գործ-
քրդ և բանքդ (ոպ և ծածկել քո զանունդ) տան մեզ
կասկածիլ, թէ դու ոչ ես այլ ուսաւորչակրօն հա-
րազատ որդի սրբի շրմիածնի, այլ հերձուածող ոմն
ես, գոնէ 'ի սրտիդ 'ի ներքուստ. թէ՛ և արտաքուստ
հայ ձեանաս. ապա թէ ոչ՝ զի՞ կայ քո և փափադաւան
չամչեանին. ընդէ՞ր զհաւատակից եղբայրդ անսրդես
առաջի ռուսաց, և զօտարահաւատ չամչեանն գովես.
Ոչ այս այն մխիթարեանք են, որք յամ գիրս իւրեանց

կոչեն զմեզ, հերչոսածօղ, հերեփիէոս, աղանդաւոր, Տա-
լորեալ . որք 'ի կոստանդնուպօլիս և 'ի հայաստան զկէս
ժողովրդէն մերոյ բաժանեցին յէջմիածնայ, և արա-
րին դերի փափին հռովմայ, զոր և յամ մատեանս գո-
վեն և նճանման բարձրացուցանեն ք զլլթ զկսունս մեր-
որք զեկեղեցի և զաղգ մեր անարգեն բանիւ և դրով .
զխոստովանուի և զհաղորդուի մեր ոչինչ համարին ,
և ոչ թոյլ տան ժողովրդոց իւրենց մտանել անգամ
յեկեղեցիս մեր, ևն : Մայց թերևս ասիցես, թէ աստ
ոչ են բանք մեր վն հաւատոց, այլ զուսմանց գիտուեցի
ճշմարտութեայդ, ոպ և նոր հեղինակն գովէ զնոսս
վն գիտուեցն (յեր . 180 . ևն) . սակայն թէ զգիտուե-
են բանքդ, ասս ընդէ՞ր ոչ գրեցեր և հաւառակ դաբ-
րիէլին, որ աւելի քան զիստն իբաւնն չամչեանիդ խայ-
տառակիցէ 'ի քերականուի իւրում, ոպ ցուցի քեզ
'ի վերոյ : թերևս յայնժամ տգէ՞տ էիր, և նոյժմ ի-
մաստնացար . եղիցի այդպ . բայց վն է՞ր գոնէ յայսմ
զրախօսուեդ ոչ քարկոծեցեր զգաբրիէլն, թէ ըն-
դէ՞ր կոխտես զչամիչն իմ, ևն . այլ լէ հակառակն փո-
խանակ անարգելոյ՝ գովես և զքեւականուի նր, ան
ճոռնի ճարտասանութդ այսպ ունայնաբանելով ռուսե-
րէն 'ի 113 . Երեան Բէլէիւրաֆիւն : ими Армяне давно
руководствуются, и можетъ быть еще долѣе будутъ
руководствоваться, пока не явятся между ними новые
Линшператоры, превосходящiе въ свѣденiи языка пер-
выхъ издапелей, նոստմբ (յմ քերականութիւն և չամչեանիւն և
գաբրիէլին) հայտ 'ի վաղուց արտաբերին, և հարելէ Բե-
ոյլ ևն յարտաբերեցին ինչև ոչ յայտնեցին 'ի թիւնո-
ցանոր գրածափիչոս, գերապանցող 'ի ճանաչման լեզուին
արտաւել քան զարտաբերին հեղինակն : ոչ ապաբէն այս բանք
հերձուածողի են, զի՞նչ աւելի ք զայս կարէր գրել

փափաղաւան որ . քերականութիւն չամչեանին և դար-
 ըիւնքին , «ոէ» , ոչ միայն բաւական առաջնորդ եղէն
 հայոց մինչև ցայսօր , այլ յապագային ևս , «ոէ» , լի
 նիցին . զի՞ ոչ նշանակեն այս ձայնք . ոչ ապաքէն զայս
 կամիս ասել , [Թէ չէ՛ և չէ՛ պարտ հայոց նոր քերա-
 կանութի շարագրել , այլ միայն զմխիթարեանցն գոր-
 ծածել . և վն է՞ր այսն . ուրեմն չէ՞ բաւական քեզ ,
 զի դու արդէն ըն օրինակի հին հրէից հայն « օպար »
 և « րէ » հոսոս « շանչեան » (ուն . 4 . 1) , զայն ևս կամիս
 զի բովանդակ Ղուսաւորչակրօն հայք յաւիտեն զերի՞
 լիցին մխիթարենց . մի [Թէ փականք գիտութեանն նո-
 սն միայն իցեն (զն . Ժ . 52) . ո՞ր հոգի տն է այն , որ
 էանց ՚ի մէնջ և խօսեցաւ ՚ի նոսա միայն (Գ . Բ գր . Ե՛ ,
 24) . ընդէ՞ր իբրև զչորքոտանիս լուեալ կամք առա-
 ջի նց (յուէ . Ժ .) . մի՛ [Թէ վրդպտք հայոց և ժողովրդ-
 անչափ խաւարեալ են տգիտութիւն , մինչև չկարել և
 զքերականութի լեզուի խրեանց յօրինել . մի՛ այդպէս
 կարծեր զմեզ՝ ե՛րբայր . կայ յաշխարհականաց հա-
 յոց պաղտասար դպիւր , որ յօրինեց զքերականութի բազ-
 մօք լաւագոյն ք զխթաբարբառ մխիթարն . կայ ՚ի
 քահանայից հայոց տէր Սեփրոպն , որոյ քերականութի
 գերակատար է ք զչամչեանին . բայց դու զոտս ոչ
 տեսել կամաւոր կուրութիւն , զփափաղաւանսն գովաբա-
 նես . և ընդէ՞ր , վն զի գուցէ ՚ի նոցանէ ես ՚ի ծա-
 ծուկ . զի եթէ ՚ի մեր Ղուսաւորչականաց էիր , հարկ
 էր քեզ ուրախ սրտիւ քարողել բանիւ և գրով զնոր
 հեղինակս , և զաննաման աշխատութիւնն հռչակաւ բարձ-
 րացուցանել , մտածելով մանաւանդ զայս , [Թէ աւելի
 բան երկու հարիւր ասարի է , զի ոչ որ ՚ի վրդպտց
 լջմիածնի ձեռն էարկ շարագրել զքերականութի . մի-
 այն այժմ նոր հեղինակս մեր եղև ՚ի միաբանից սք ա-

Թոռոյն, որ բղձի Դուլուք կատարեաց զայս և փառաւորեց զանուն սբ Եւջմեաճնի . բայց դու զայսպիսի սբ մտածուիս առ ոտն կոխել, և զքերականուիսն պաղտասարին և տն մեսրոպին ՚ի լուռն Թաղել, (գուցէ հետեւելով զաբրիելին քո, զի և սա զանուն և զքերականուի մեսրոպի բահանային զանց արարել է յիշի ՚ի պատմուն հեղինակաց յեր . 162 . յորմէ գողանալով համառօտես և դու ՚ի Եւջմեաճնի) . միայն զչամչեանն և զգաբրիելն յառաջ տանիս, և զքերականուի նոցա, մանաւանդ զչամչեանին, կոչես . առաջին առաջինորդ կա յոց, ո՛չ միայն յանդետան, այլև մտն ապագայ Ժամանակին, մինչև յայդնեացին ՚ի միջնոցա (եթէ հայ էիր դու, պարտ էիր գրել ՚ի միջնեց, և ո՛չ Թէ ՚ի միջնոցա, զի օտարն այսպէս ասի) նոր գրածարիէոտի ցի գերբող գերպալանցի քան պատուին կեղևահան : ուրեմն դու միայն զհաւատակիցս քո զչամչեանն և զգաբրիելն համարիս քերդողս, իսկ հեղինակք հայոց եկեղեցոյ ոչի՞նչ են առաջի քո . սա կայն լուր սի՛րեցել և հակառակ մոլար կարծեացդ ես յայտնեմ քեզ և ամ ազգիս հայոց, Թէ արդէն յայտնել է ՚ի միջն մերումնոր դրամատիկոս և քերդողար Ժանապատի վրիպտն մեր . Թէ ո՛չ գերազանց, սա կայն ոչի՞նչ իւրք պակաս ք զառաջին հեղինակսն քո, ք զչամչեանն և ք զգաբրիելն : Թէ հարցանես, ուստի՞ ապացուցանի այդ . պատասխանեմ, ՚ի պտղոյ նր ծանիջի՛ք զնա, զի իւրաքանչիւր ծառ ՚ի պտղոյ իւրմէ ճանաչի . . . զի՞նչ իցէ պտուղն նր . . . չքնաղա կերտ քերականուիսն զոր ՚ի լոյս ընծայեաց նա . . . մի Թէ այս պտուղ նր հաւասարի՞ ՚ի քաղցրուն ի պտղոց չամչեանին և գաբրիելին . . . այո՛, ո՛չ միայն հարի, այլ գերազանցէ ք զնոցայն . եթէ հարցես, Թէ որով իւրք գերազանցէ ասեմ, երկու կարևոր իրօք

առաւելու նոր քերականութիւնք զհինսն : մի՛ ՚ի պատ
ճառս բզմ՛նոր գիւտից և յաւելուածոց , զորս յինքէն
պարունակէ , ո՞նի են սակաւ ասացելքն ՚ի վերոյ (14) . և
եկի՞՞ զի այն ամ սխալանք , որք երևին ՚ի քերակա
նութիսն չամչեանին և գաբրիելին , ո՞չ գտանին ՚ի նոր
քերականութեա . . . Թեևս զարմացել գոչեսցես , և
՚ի քերականութե գաբրիելին իմոյ գտանին սխալանք . .
չէ՛ ինչ զարմանք . զի և նա միո՞ք է իբրև զմեզ սխա
լական . Թէ՛նք և քաջուսումն է , բայց չէ՛ անձ . գիտեմք
զի ննջէ երբեմն և հոմերոս , նա՛՛ կուրանայ իսկ . ան
խոցելին արիլլէս խոցի ՚ի սրունս . և ՚ի նկարս ապե
ղեսի իսկ գտանի ինչ ուղղագրելի . ապա ի՞նչ այսց՝ ոչ
ինչ զարմանալ պարտ է , Թէ և ՚ի քերականութե գաբ
րիելին գտանիցին ինչ ինչ սխալանք ՚ի ներքս սպր
դէլք անմտադրուք , մարդկային տկարուք . նախապա
շար մտաց դատողուք , կի՞մ այլով ինչ օրինակաւ , յո
րոց զոմանս նշանակեմ աստանօր . զի մի՛ համարես
ցիս զիս իբրև զքեզ ստուք բամբասօղ անմեղ եղբարց
աշխատաւորաց յազդիս :

Ախալանի ՚ի Կերականութեան գաբրիել վարդապետին :

54 : Առաջին սխալանքն ՚ի համարի ի՞նչ մեզ այն ,
զի ի՞նչ օրինակի չամչեանին յառաջ բերէ զդիմազուրկ
բայս . (յեր . 98) . վն՛ զի ի՞նչ խոստովանելոյ իսկ նր՛ անտա
նօր , ո՞չ գոն ամենևին ՚ի լեզուի մերում այդպիսի
բայք , այլ տգիտուք մոծաւ առ մեզ ՚ի խանգարիչ
քերթողաց ոմանց , ո՞նի էին ոսկան վ . խաչատուր վ .
մխիթար սեբաստացի . և այլք . յորս յսմին տիրէր
անկարգ սերն նմանելոյ լատինացւոց , և զամ ինչ զմեր
փոփոխելոյ և յարմարելոյ լատինաց , (յորմէ բղխեց
և փոխելն զհաւատս և զեկեղեցի իւրեանց ի՞նչ նոցա) .

վնյ այժմ 'ի ճառագայթել ճշմարտուն և լուսաւոր դատողւն, պարտ էր արտաքսել զայդպիսի սնոտիս, զի մի՛ մանկունք ծանրաբեռնելք առասպելեօք՝ կորուսցեն զպատուական ժամիսի իւրեց զրկելք 'ի կարևոյց:

Արեւոյ սխալ, կի՛ թէ ասիցես՝ անոճ դասակարգուն է ուսուցանել նո՛ւ ի չամչեանին յառաջին մասին անդ (105) զինդրառուն նախադրուեց, զորմէ տե՛ս զասացելս 'ի վերոյ (36) :

Արեւոյ սխալ է առ նմա, ոպ և առ չամչեանն, բա ժանեւն զհանն 'ի կատարել և յանկատար (188) որում առ թ լեալ է շփոթեւն նո՛ւ զՆախադասուին ի Պարբերուն . վն զի ի՛նքերականաց Բան կոչի ոչ թէ պարբերունն, այլ նախադասուին (յորում պահանջի մի դիմաւոր բայ, մի տր բայի, և մի կի՛մ բզմի՛ խնդիր), ոպ և նա խոստովանի անդանօր, թէ յայտ՝ օրինակի || ընդունայն է յոյս նոց, և վաստակք նոց անօգուտք, և անպիտան գործք նոց, կանայք նոց անմիտք || գտանին ասէ լրացել չորս Բան, քնախադասուելք: Չայնակցի այսմ և արսէն վրդպտ 'ի նոր տրամաբանուն յե՛ր . 203. 324. զնախադասուին կոչելով Բան, իսկ զպարբերունն՝ շարահանն : Աւտի օրինակն կատարել բանի յառաջբերել 'ի դարբիել || զի թէն և յաչս մրդկն ասանջեցան, այլ յոյս նոց լի է անմահութե՛ || Հակառակ է խօսից նո և սխալ . զի սա ոչ է Նախադասուն, այլ Պարբերուն երկանդամ, իսկ ճիշդ օրինակ անկատար բանի են առ չամչեանն միայն սոքնն, 'ի շարել աղեղանի կոչին . կամելով ու՛ճ գին ընթանալ, 'ի վտանայն վախոսցելալ որք են խնդիրք դիմաւոր բայից, որով և մասունք նախադասուն կի՛մ բանի, յայտմանէ և անկատար ի՛նք իմաստիցն, ապա ոչ երբէք կոչելի բան, զի մասնն ոչ ուրեք կոչի անուամբ բոլորին: Տե՛ս և 'ի վերոյ (37) :

Չորրորդ սխալ նր է ընծայելն հրամայական բա-
յից զապառնի ժամանակ (55.286), զոր չունին ամենե-
կն յատուկ վերջաւորութիւն, ոպ ցուցի 'ի վերոյ (39) .

Չինգէրորդ սխալ է ընդունիլ և հաստատել նորա
զմոլորաշունչ բանս չամչեանին, այն՝ թէ էական բայն
լէ յարաբերականիս ոք, վարի փոխանակ մասնակա-
նին (յեթ. 519.277), զորոյ զճճմարիտն տե'ս 'ի վերոյ (38)

55 : Մէջերորդ սխալ մոգէկ յին է ակամայ հակասուի
նր, լը որոյ յեթ. 296, ասէ սխալանօք. թէ լըունե-
լունին ող եղերէլ, 'ի գործ ածի երբեմն իբր ածա-
կան անոան և երբեմն իբր բայ, իսկ 'ի հանդիպոյ եթ.
297. ասէ ուղղութիւն, թէ ողն միշտ իբր ածական վարի,
և ոչ երբեք իբր բայ : Մ. յլ այս է ակամայ վրիպումն
մոգէկ յին տկարուէ, որ ներելի է ամ մատենագրաց,
և այսպիսիք հարկ է, զի գտանիցին և 'ի նոր քերական
նուէ ճեմարանիս, լը որ ոչ որ զարմանայ . գիտելով
թէ ամքն մարդ եմք հողազանգուած սխալական :

Սօնէրորդ սխալ է ձայնակցիլն նր լը չամչեանին 'ի
հաստատելն (յեթ. 406) թէ բառքս, ուն և եղէ . ուն ոք
և եղէ . ոք ոք և եղէ ևն . ածական լինին գոյականաց և
համաձայնին լը նս կանոնօք հասարակ ածականաց, զու-
րոյ զուղիղ իմաստն ուսուցի քեզ 'ի վերոյ (44) :

Սեւերորդ սխալ է բաժանելն լը օրինակի չամ-
չեանին զխնդիր բայից, «եռի և բնոանեան . որ ոչ միայն
անհիմն է ամենեկն, այլ և անկատար . զի պակասի
էանց հարկաւորն, զորմէ խօսեցայ կանխաւ (44) :

Սնէրորդ սխալ է առ նմա որգեւէն խնդրոյ կոչելն զս
ներեւոյթ բայս (514) . զի ոպ ասացի 'ի վերոյ, յայսպիսի
բանս աներեւոյթն ոչ է արգելիչ և ոչ միոյ ինչ իբր (43) :

Տանէրորդ սխալ է ուսուցանելն նորա, թէ բառքս,
ուն ոք, ուն մե ոք, իբր մի բառ հանրական, վարին գո-

յական կմ^Բ ածական: Այ է ուղիղ բանդ . զի յայտոսիկ
 իւրաքանչիւր բառ ունի զիւր յատուկ պաշտօն . բա-
 ցասականն ո՛չ մակբայ է դիմաւոր բային . և մասնա-
 կանն ոտ է տէր կմ^Բ ենթակայ նոյնն զիմաւորին , նպ
 յամ^Բ օրինակս նր^Բ տեսանի , ոչ կարէ ծառայ ոտ , նծ ոչ
 ուրէ զոտ , ալօտ քայոտ ո՛չ փետանէր զոտ , նա . և այս խոկ է
 պատճառն , զի բացասականն չառնու զնախդիր . զի
 է բուն մակբայ :

Մեփոսանէրորդ սխալ նր^Բ համարի անհիմն կանոնն
 (յեր. 328) ուր ուսուցանէ , թէ բոց յայտիչ և բացայայտե-
 լի էթէ փոխեն զտեղիան , կորուսանեն զզօրուէն իւրենց ,
 բացայայտիչն փոխի ՚ն բացայայտելի , և բացայայտե-
 լին դառնայ բացայայտիչ , զոր և օրինակաւ կամի հաս-
 տատել . բայց մնլար է ուսումնդ , զի ոչ ճշմարտի յամ^Բ
 օրինակս , յամ^Բ տեղիս և ՚ի ժամանակս . այլ ճիշդ կա-
 նոն զանազանուէն այն է , թէ յերկուց բառից առա-
 ւել անորոշն և ինչանորոշն է բացայայտելի , խոկ բացօ-
 բոշն և ամիովն է բացայայտող , զորոց տե՛ս ՚ի նոր
 քերականուէն (յեր . 338) :

Մեփոսանէրորդ սխալ կմ^Բ հակախօսուէն է առ նմա
 այն , զի (յեր . 287) ուղիղ դատողութե և փաստիւք ՚ն բաց
 հանէ ՚ի քերականուէն զսուտիւրպարան բայսն յարա-
 կատար և գերակատար ժամանակի , բայց ապա ան-
 հաստատ կացել ՚ն բանս իւր՝ վերստին ՚ն ներքս կոչէ
 զաքսորէլսն (469) . որ չիմանամ զիմարդ կարէ արդա-
 րանալ : Օնոյնն գործէ և ինչ հօլովս անուանց , զի (յեր .
 250 . 251) զպարմէան . զպարտաւէան . և փնեքգոյտէան հօ-
 լովսն ուրանայ պնպ փաստիւք . բայց զինի յեկի գիրս
 (յեր . 496=504) դարձել ինունի իբր զհօլովս անուանց
 և խնդիր տայ բայից :

56 : Մեփոսանէրորդ սխալ գաբրիէլին է այս , զի

գոյական բայանունաց ընծայէ զսեռական տէր բայի (յէր • 354=353)։ Առ լաւ իմացուցանելոյ քեզ զայս և զհետագայ սխալանս , հարկաւոր համարիմ աստանօր ծանուցանել զերիս անսխալ ճշմարտունիս և զհիմունս քերականունէ։ Այս թէ յամ քերթողական կազմունիս և ՚ի վերլուծունիս միշտ զանազանելի են ՚ի միմեանց երկու այս իբր • մի՛ ներքին Ամաստ և Աշանակունի բառից և պաշտամանց նոցա • միւս ևս Անուն և Արջունն բառից և պաշտօնի նց իմ քերականական սովորուն • զի երկու այսքիկ ոսկի իրօք զանազանին յինքեանս , նոյնպէս հարկ է քերթողաց միշտ առաջի աջաց ունել զայնս ՚ի շարադրելն և ՚ի լուծանելն ։

Արկրորդ՝ թէ չէ՛ և չէ՛ արժան քերթողաց առանց ճշմարիտ փաստի և ապացուցուն՝ զկոչմունս բառից և պաշտօնի նց փոփոխել ՚ի սակս նմանուն կմ մերձաւորուն իմաստից այս ինչ բառի ի այլում • ապա թէ՛ ոչ , անչափ շիթունի և խառնակունի մտանէ յայս արուեստ և անհնար լինի զատանել ՚ի միմեանց զբառս և զպաշտօնս նոցա օրինակ իմն (զի վկայ լինի քեզ գաբրիելն , յէր • 297 + 327 • 386) բառքս , Էհարրոնի • Ժագոնի • արարունի , նշանակեն իբր աներեւոյթ ասացել բայ յն , Գու • Ժագել • առնել • սակայն վն այսպիսի նշանակունն նոցա չէ հնար զբայանունսդ կոչել աներեւոյն բայ ։ Այնպէս բառքս , Էհարրոնի • Էրգեցի • անարգոն • նշանակեն Էհարրոն • Էրգեցող • անարգող • բայց ոչ վն այսր նշանակուն հնար է զածականսդ կոչել Էհարրոնի • ։ Յասելն որդի պարտի , իմ քերականական կազմունէ սեռականս պարտի է յատկացուցիչ արբոնի • բայց զի իմ ներքին իմաստիցն իմանի , որդի ծնեալ ՚ի պարտուէ , ոչ է արժան ասել , թէ բառն պարտուի իցէ ար կմ խըն • դիր զօրուի թողել բայիս ծնեալ ։ Յասելն , Էրգարոն

Բի, Գառնի, Խմաստն և նշանակուին մի է . սակայն
 ընթերականական վերլուծուէ՝ առաջինն կոչի, յառ-
 կայոսիչ . և եկեղն՝ ածական բառին էրգ, իսկ այլազգ-
 անուանելն խոնկումն բերէ քերականական դատմանց:

57 : Արրորդ՝ չէ՛ արժան ճշմարտականդիր մարդոյ
 կուրորէն հաւատալ այսմ կի՛ք այնմ խօսողի և մատենա
 գրի վն հեղինակուէ . ո՛չ զնոր գիւտս և զկարծիս
 անարգել վն նորուէն . ո՛չ զհինսն անշարժ յանա-
 ուրք պահել վն հնուէն . կի՛ք առանց ուղիղ դատողուէ
 արտաքսել . յա՛մ խօսս և ՚ի մատենան միշտ որոնել և
 գտանել զսուտն և զճշմարիտն . զստուին ՚ի բաց ըն-
 կենուլ, զճշմարտուին ընդունիլ և խոստովանիլ . ո՛չ
 նկատել թէ ո՛վ է խօսողն . այլ թէ ո՞րք ինչ իցէ ա-
 սացն . զճշմարտուին թէ՛ և նոր յայտնել իցէ, թէ և
 յանարգէ ումեքէ՝ միշտ հարկէ լուծիլ . զստուին
 թէ և հին իցէ, թէ և ՚ի մեծարու անձանց, նա՛ թէ և
 ՚ի հրեշտակաց յայտնել, միշտ պարտ է նզովել և հեր
 բել . հաւատալ՝ ո՛չ թէ մարդոյ, այլ ճշմարիտ փաս-
 տից և ապացուցուէց՝ ուր և գտանիցի . ո՛չ յարիլ կոյր
 սիրով յայս կի՛ք յայն հեղինակ վն սուտ համբաւոյ,
 համարման, կի՛ք նման պատճառաց, այլ միշտ զառ-
 ողջ դատողուին և զլուսաւոր բանականուին ՚ի գործ ա-
 ծել իբր աճատուր գործիք ՚ի ճանաչել զճշմարտուին
 յամի : Օ այս ա՛մ առնել հրամայեն մեզ ևսև սուրբ
 գիրք, այլև պատմուիք և օրինակք նախնեաց ՚ի պէս-
 պէս դիպուածս :

58 : Արեալ զայսոսիկ անստելի ճշմարտուին՝ քն-
 նեցուք զնոր ուսումն արդիւնաւոր գաբրիէլ վրդպե-
 տին : Ասէ նա (351), թէ սեռական բառ ինչ յարեալ
 ՚ի գոյական բայանուանս՝ եթէ ցուցանիցէ զներգոր-
 ծուի առ գոյականն, համարի Գէր Բայն նր . և զայս

Հաստատել կամի օրինակօքս : Յասելն , Կրկնն յոյ և
 սեռական բառս յոյ , է ասէ տը բայի գոյականիս , Կըր
 կոնն : Յասելն , ճաշկոննն նախապէղծից , բառս նախա
 պէղծից է տէր բայանունս , ճաշկոնն : Յասելն ,
 Կըրմաճք քո ՚ի նոսք , սեռականն քո , է տը բայի գոյականին ,
 Կըրմաճք : ՚Ի բանս . Կրաշտիտո ծնոսնոր քո ՚ի ստորք Կոսկն ,
 սեռականս քո է տը անունս ծնոսնոր , Լիս : Բայց սա
 կայն եթէ զայս կարծիք զննեսցուք ՚ի փորձաբար վե
 ըոյի շէլ ճշմարտուեցող , ցուցանի սխալ և անլուսնելի .
 այնու զի յայսմ ՚ի մերձաւորուէ նշանակուէ լինի փո
 փոխումն կոչման . յատկուին դիմաւոր բայի (յի ունելն
 զտը կմ զենթակայ) վայրապար ընծայի անունս . գո
 յական բառն ենթադրի փոխանակ դիմաւոր բայի .
 նոր անուն և պաշտօն ընծայի այնպիսի բառի՝ որ իրօք
 չունի զայն . սեռականն կոչի Կէր Բայի , որ իրօք չէ
 այնպէս , Թէպէտ և նման իցէ . իբր զի յամ ազգս և
 ՚ի լեզուս Կէր Բայի կմ Կնիւնայ անուանակոչի ուղղակա
 նահօրով գոյականն գործօղ ժամանակաւ , դիմաւ ,
 Թուով և եղանակաւ . իսկ արդ՝ սեռականս այս ոչ
 է գործօղ կմ կրօղ ժամանակաւ , դիմաւ և եղանակա
 կաւ , ոպ յայտ է ամցն , ապա ոչինչ իրաւամբք Հնար
 է կոչել զայն Կէր Բայի , զի անստելի է առածն , ո
 բում ոչ պատշաճի սահմանն , ոչ պատշաճի և սահմա
 նեալն : Աւրեմն լի այսց անխախտելի փաստից և ճիշ
 մարտուեց համարձակաբար ասելի է , Թէ այս ուսումն
 գաբրիէլ վրդպտին լըկմ է ամ քերականական սկզբ
 բանց , պատճառ շփոթուէ և խառնակից քերականա
 կան դատմանց , վիյ և հերքելի ՚ի քերականուէ , որ
 զայսպիսի սեռականս ամ ուրեք կոչէ յապիպոսցիչ ,
 լորում և յամ օրինակս յայտոսիկ ճշմարտի , յորս սե
 ռականքդ աւնուն և սեփհականեն քնքեանց զգործո

ղու՛ն ինչ , կի՛՞ որ նոյն է , անտէր ներգործու՛նն ընծա-
 յի և վէրագրի սմա կի՛՞ սմա . վն՛ զի՛ նպ յասելս . որ
 արբէ՛ + նախաստեղծից . արբէ՛ս + նախաստեղծից . ո՛րբոր + նախա
 ստեղծից . անտէր գոյացու՛նք նշանակե՛լք գոյականօքս,
 որբէ՛ + . արբէ՛ս + . ո՛րբոր + . որոշին յայլ տեարց և յատկա
 նան միայն նախաստեղծից . նոյնօրինակ և յայտոսիկ
 բանս , ճաշկոտն նախաստեղծից . ձեղանկոտն նախա
 ստեղծից . արբատոտն նախաստեղծից , անտէր գործո
 ղու՛նք և կրելու՛նք բացատրե՛լք բայանուամբքս . ճաշ
 կոտն . ձեղանկոտն . արբատոտն որոշին յայլոց և սեփհա
 կանին միայն նախաստեղծից . ուստի գաբրիէլ վ . վայ
 րապար զանազանէ զգոյականս՝ որք պարզաբար զիրն
 նշանակեն, ՚ի գոյական բայանուանց՝ որք զներգործու՛ն
 նշանակեն , զի նոյն բան է յամսին . ևս առաւել վայ
 րապար զսեռականս բայանուանց կոչէ Գէր Բոյե . զի
 և սա բուն յատկացուցիչ է կոչելի , ապա Թէ ո՛չ՝ ան
 չափ խառնակու՛ն լինի ՚ի բերականուէ :

59 : Ա՛թէ գիշերային խաւար մտացդ ո՛չ փարատի
 լուսով այսչափ փաստից . յաւելից միւս ևս զօրաւոր
 պատճառ . զորոյ զզօրուին Թէ՛նք և վկայեն միտք իմ
 Թէ՛ ո՛չ հասկանաս վն՛ Թանձրամտու՛նդ , սակայն կա
 րելի է Թէ իմացողքն իմացուսցեն բեզ ողորմելով աղ
 բատ խելացդ : Քերականք չէ տրամաբանից բաժանեն
 զգոյական անուանս ՚ի Թանձրացե՛լ և ՚ի վերացեալ ,
 զորս նոր հեղինակն կոչէ (յեբ . 14 . 310 . 333) նիւթա
 կան և առքական կի՛՞ գործողական . (յիշէ զոսսին և
 գաբրիէլն յեբ . 236) : Թանձրացե՛լ կի՛՞ նիւթական կո
 չին այն գոյականք , որք նշանակեն զէու՛ն կի՛՞ զորակու՛ն
 ինչ Թանձրացե՛լ ՚ի նիւթ , կապե՛լ չէ ընկալուչ ենթա
 կայի և մասնաւորել անհատացուցիչ պարագայիւք . Կ՛ր,
 մարդ , հաց . սպիտակ . քաղցր . ևն : Իսկ վերացեալ

կոչին այն գոյականք . որք ցուցանեն զէութի կմ՝ զորա ~ կուէն ինչ զատեալ և վերացել 'ի նիւթոյ և յանհատե
 ւթ . մանրկուէն . սպիտակուէն . քաղցրուէն . նշանակեն
 զէութիս առանց ամ նիւթոյ և ո՛չ կապել լէ թանձր իրս :
 Լնդ սորօք եդել լինին և այն բառք . որք կոչին, առ
 քան և ամ գործողական անուն , բայանուն . բայածական
 անուն . բայարժապ . բայածին . ևն , վն զի ցուցանեն ը
 գործողուն վերացել և բաժանել յենթակայէ . 'ի գոր
 ծողէ . 'ի տեղւոյ . 'ի ժամանակէ . ևն . (զսոսա միով
 բառիւ վերայեալ կուեն գաբրիէն յեր . 236 . և նոր հե
 ղինակն . յեր . 44 . 408 . ոպ և չամչեանն . յեր . 479) :
 Լնդ՝ եթէ բայանունք կմ՝ գործողական անունք
 ցուցանեն զնեղգործուն վերացել և հեռացել յամ
 ենթակայէ կմ՝ 'ի գրծողէ . ապա անհնար է զսեռականն
 նր կոչել , քեր բայի որ է Ենթակայ , վն զի ո՛չ գոյ անդ
 Ղործող և կրօղ , այլ լոկ Ղործողուէն ինչ պատշաճելի
 բազմաց , որ կամի այլով բառիւ յաբանեալ և սեփհա ~
 կանիլ միում . զոր կատարէ սեռական յատկացուցին
 Իսկ լէ հակառակն՝ դիմաւոր բայն վն այն պահանջէ
 պեր բայի կամ պնթակայ . վն զի է բառ ոպ թէ Ենթակ
 ցայեալ . ընտրում կազմութե և յանգիւ իւրով յայտնի
 նշանակէ ո՛չ միայն զՂործողուէն , այլև զենթակայ կամ
 զՂործող իւր . զգէմն ենթակային . զժամանակն . ըզ
 թիւն . և զեղանակն գործողուէն . ևն : Օպսոսիկ զա
 նազանուէն ես խորհրդով նշանակեցի ատ . և դու ու
 սի՛ր այժմէն յու՛մմէ՛ և իցէ , և ամուր 'ի մտիդ պահ ~
 ես . զի պիտոյ է մեզ ստորև , ուր ըմբերանեցից զան
 սանձ բերան քո բզմ յաղթանակաւ :

60 : Չորեքսուսաներորդ սխալ կարծիք 'ի քերական ~
 նուն գաբրիէլին է այն . զի ուսուցանէ (Եր . 464 . 467) ,
 թէ աներևոյն բայն առնու զսեռական քեր բայի : Սխա

լուի այսը ապացուցանի նախ՝ ՚ի վերագրելոցս (56 = 60). և եկիք յայնցանէ, զորս նոր բերականութիւնն հաստատէ ՚ի 849 տնահամարոյն մինչև ՚ի 89 տունն. զորս ընթերցուի և կշուել աղաչեմք զընթերցողս. զի ծանիցի ճշմարտութիս մեր :

64 : Հիգեթառանէրորդ և մեծագոյն սխալ է համարելն նր. [Թէ աներևոյթ բայք առնուն զտր բայի և յուղղակի հոլովն (465). զորոյ զստուին ինքն իսկ ճանաչելով՝ ուղղէ զվրիպակ իւր ՚ի յաջորդ երեսն (466). նախ՝ սխալ գրէի համարելով զեդեւսն, և ապա յայտնի խոստովանելով. [Թէ ո՛չ է ըստից ասել (փոխանակ գրելոյ, սխալ է ամենեին ասել) Էդեւսնայր . . . Տշտնջէ նոսրիւ խորհուրդ . . . Կարողել անու . լի, զի ո՞ր իմաստուն կարէ հաւանել նախադասութի կի՞ք բան կոչել ըզդոսս . որք ոչ ինչ իմաստ պարունակեն . ո՞չ ապա քէն բայ և տր բայի կացուցանեն զնախադասութի և ըզբան յայտնող տրամախոհուէ մտաց . իսկ արդ՝ զե՞նչ դատողութի և իմաստ կայցէ ՚ի բանսդ, Էդեւսնայր . Կարողել անու . լի, ո՞չ ապաքէն շարք բառից են առանց նա՞ տրամախոհուէ . կի՞ զիմարդ համարիցի Րան առանց դիմաւոր բայի գոնէ զօրուք՝ իմացելոյ, ո՞պ ուսուցանէ նոր հեղինակն (Էր. 386. առաջ . ժ . ժա) : Յայսցանէ իմացիւր և զայն, [Թէ ամենեին սնտոի է զանազանութիւն զոր յաւելու անդանօր գաբրիել վ. [Թէ գործիական աներևութի ո՞չ է օտար դնել ուղղական տէր . ո՞ք, ծանրանալով պետրոս ՚ի քնոյ, լի, իսկ ուղղական աներևութի կի՞ նախդրիւ հոլովելոյ՝ ո՞չ է վայելուց տալ ուղղական տր բայի . Սխալի ասեմ այս զանազանութի նախ այնու . զի չէ՛ հնար նշանակել զպատճառն [Թէ վն է՞ր գործիականն առնու զուղղական տր, և միւս հոլովելքն չառնուն, առ որ զրաջան պատ-

ճառի զսովորուին լեզուագիտաց, ընթրում դիւրին է
 ճշմարիտ գործոյ ինչ սուտ պատճառանս կցկցել : Սը
 խալի եկրոյ այնու զի ասէ, թէ գործիական աներև
 ոյթն առնու զուղղական տը, վն զի այս ուղղական ոչ
 է տը աներևութին, այլ դիմաւոր բային՝ որ զհետն
 գայ : ԿՐ . Ժանրանալով պէտքոս 'ի հոյ ներհեաց, ուր բա
 ուրն պէտքոս է տէր դիմաւորիս ներհեաց . և ոչ անե
 րևութին Ժանրանալով : Սոյնն և յայն օրինակ նը
 || մերձենալով 'ի սա ճշմարիտն կեանք, 'ի լաւ զվատ
 թարին փոխեաց զօրուի ||, բառն կէտն տէր է դիմա
 ւորիս փոխեաց . և ոչ թէ աներևութիս մերձենալով :
 Բայա դաւանելով զայս անսուտ ճշմարտուի թէ անե
 րևոյթն ոչ երբէք կարէ առնուլ զուղղական տէր բա
 յի . առ օրինակսն գաբրիէլին և չամչեանին ասեմք,
 թէ ուղղական բառքն եդէլք 'ի նոսա կամ ունին զայլ
 դիմաւոր բայ 'ի ծածուկ թողեալ, ԿՐ 'ի սոսին || Ժա
 ուայք (պարտին) հնազանդ լինել յամի . . . սոյնն կա
 նայք (պարտին) հնազանդ լինել արանց իւրեանց || : և
 կամ որովհետև բուն յատկացուցիչ են աներևութից,
 խորհրդով եդեալ են յուղղականն փոխանակ սեռա
 կանի . ընթրում ունիմք կանոն . զի յատկացուցիչն եր
 բեմն դնի համաձայն հոլովոյ յատկացելոյն (տե'ս 'ի
 չամչեանն եր . 294 . և 'ի գաբրիէլն եր . 339) . յորս
 յաւել և զխոստովանելն գաբրիէլին, թէ բզմ ու
 րեք սխալանօք գրչաց եդեալ են այսպէս :

62 : || Էլ պատահեալ սխալ է սեռական տը բայի ըն
 ծայելն յարակատար և երակատար բայից (յեբ . 469)
 'ի ջրել զայս թիւր կարծիք դարձել առաքեմք զըն
 թերցողս տեսանել 'ի նոր քերականուէ (422=425) ուր
 անտեղիտ լի փաստք կարի՛ քաջ յագեցուցանեն ըզ
 ճշմարտասէր միտս :

63 : Արևիկոսոսնէրորդ սխալ համարի առ մեզ արտաք
սեւն նք զերիս հօլովն զպատմական . զպարտական
և զներգոյական յաթուոյ հօլովմանց (249=253) : առ
ի հաստատել զայս կարծիս իւր՝ նախ յառաջբերել ըզ
սահման հօլովոց . այն է || փոփոխումն անուան կամ՝ ՚ի
ծայրին . կամ՝ ՚ի սկզբանն . և կմփմիանգամայն ՚ի ծայրն
և ՚ի սկիզբն : Նայց ՚ի մեկնելն զայս սահման բունի ՚ի
ներքս մուծանէ զօտար իմաստ . զայն թէ բառն հո
լովեալ պարտի առնուլ զտարբեր եղանակ նշանակե
լոյ քննեմք և յննեմն . և ոչ թէ յառաջ բերել զնոր
նշանակուի այլ ինչ բառի . կամի ասել . մի՛ յաւելու
ցու զնշանակուի Նախորդանի . ոպ մեկնէ ՚ի 653 .
տանն : Նայց ով հաւատացուցէ մեզ ապացուցուք .
թէ այս թէուի էական իցէ հօլովոց . վն զի տեսանեմք
նախ՝ թէ և բուն նախդիրքս . ց . 4 . Ե . 3 . բազում ու
րեք տան զզօրուի նախադրուեց . ոպ և նա լուսնի (յեր .
104) և եկի՞ թէ յատուկ հօլովն նախորդան արտեան միշտ
ունի զնշանակուի միոյ ՚ի նախադրուեցս քեպ ՚ի . միւն
ի վերայ . ՚ի կողմն . ընդ . առ . նա . ոպ և նա ինքն մեկ
նէ (256) : Սոյնն և բացառական հօլովն ունի զնշանա
կուի նախադրուեց ոչ միայն յայն դիպուածս զորս մեկ
նէ ՚ի 683 . տան . այլ և յայլ բզմ տեղիս , լուրում ու
րեք դնի փոխանակ բառիս . ՚ի վերայ . անդի . յերեւոյ .
զի եթէ ասելն || կախել կայր զծառոյն սաբեկայ
զեղբերացն || նշանակէ լն մեկնելոյ նք || կախած էր
սաբեկ ծառին վրա՝ պույնուղնեւուն վրայէն (254) ապա
նոյնն ասելն || զաբէ՝ փուլած է՛ջ ՚ի ծառոյդ || նշա
նակէ իջի՛ր ծառիդ վրայէն . ասելն՝ էջ յն՝ ՚ի լեւնէ .
նշանակէ իջու լեւնի վրայէն . և եթէ պատմականն ար
տաքսի վն նշանակելոյն . վրա . վրայէն . ապա և զբա
ցառականն պարտ է արտաքսել վն նոյնպիսի նշանա

կուէն : Պարձեալ բուն բացառականն բզմ ուրեք ու
 նի զնշանակուի նախադրուէցս . 'ի ԲՅոյ . 'ի ներքոս .
 ԿՐ 'ի բանսդ ॥ ազատել 'ի Բոհի . բառնալ 'ի Կոնէ .
 առնուլ զԶուր 'ի Ժովէ . խլել 'ի Կրի . զդժնդակ խոր
 հուրդս . զձեզ ընտրեաց նժ յամ ազգոյ . ॥ բացառա
 կանքդ նշանակէն 'ի ԲՅոյ բանտի . տան . 'ի ԲՅոյ ծովու
 սրտի . ազգաց . ևճ , ապա վն այսպիսի նշանակուէ
 հարկ է և զբացառական հոլովն աքսորել : Խսկ ելթէ
 նա լուսնի զտրականն և զբացառականն ևս և նշանակուի
 նախադրուէց . ապա լն այսմ հարկ է լուսնի և զպատ
 մականն . զպարառականն և զներգոյականն վն ունե
 լոյ սոցա զնշանակուի նախադրուէց : Եւ ա լն ուղիղ
 դատողուէ զյս պարտ է ասել . Թէ բառք՝ պարառա
 կան . բացառական . պատմական . տրական և ներգո
 յական հոլովէք բզմ ուրեք նշանակէն զտեղիս գոր
 ծողուէց պնպ օրինակաւ . լն մտաց տեղական նախա
 դրուէց և մակբայից . զորս լն բառականին ճիշդ ու
 սուցանէ նոր քերականուին (յեր . 267=277) :

64 : Եւ աստակաւորն գաբրիէլ վ . 'ի ցուցումն այսր
 կարծեաց ձեռնարկէ եկի յանտեղի հետեւուէց (251) .
 յասելն ॥ ելթէ սովին կանոնաւ ոչ ընտրեսցուք զյա
 տուկ և զանյատուկ հոլովն , հարկ լինի առաւելու
 զհոլովն աւելի ք զտանն . հոլով համարելով օրի
 նակ լին և զսոսա , ॥ զքարի . ընդ քարի . ըստ օրէսս ,
 առ մարդում . առ նովաւ . ևճ ॥ բայց այս փաստ ոչինչ
 զօրէ . լնորում բառքս , ընդ . ըստ . սո . յայտնի նա
 խադրուիք են հոլովառու . և ոչ Թէ հոլովակերտ նախ
 դիր . մնայ միայն դժուարուին վն նախդրաւ սեռակա
 նին , պարի . պէ . և զայսմանէ յոյժ ճշմարիտ Թուի
 մեզ ուսումն գերապատիւ նոր հեղինակիս . որ 'ի դա
 սատուուէ այդպիսեց եցոյց զիւր կարծիս Թէ 'ի սոսին

սեռականն թուի լինել յատկացուցիչ . և յատկցէն
 պարառական հոլովով զօրուէ թողել, միայն նր նախ
 դիրս զ յարել էցէ 'ի սեռական յատկացուցիչն . ուն
 թէ ասել || հարկանել զոտն զերեւոյք քարի . զերեւոյ
 վիմի . . . զահի հարկանել . զերեւոյք ահի, երկուղի . . .
 զարկանել զգեանի, իմ զերեւոյք գեանի . . . ոչ զերկա
 կանն ունի գահ, այլ զաւագուէ թեկն ածէ, իմ ածէ
 զթիկունս զգահիւ աւագուէ . . . զլրդպտի իմաստնոյ
 թեկն ածեմք, իմ զաթուով, զաստիճանաւ վրդպտի ||
 և չէ ինչ օտար այս մեկնուի . զի ճշմարտի նախ այ
 նու, զի արմատն բայիցս հարկանէմ . զարկանէմ . այն է
 բառս արկանէմ . բզմ ուրեք առնու զպարառական,
 իմ || զամ վնասս գործոցն զխհրդկցօքն արկանէր ||
 եղել . 4 : Նոյնն և բայն, ածէմ . յածէմ . առնու
 զպարառական . իմ || յածէր զաչս զբաղմականօք || :
 Հաստատի եկից այնուիկ . զի ունիմք կանոն 'ի քերա
 կանուէ . թէ բզմ ուրեք յատկացէն զօրուէ մնայ . իսկ
 յատկացուցիչն դնի ներգործուէ, յինքն առել զնախ
 դիր յատկացելոցն . զորմէ տես առ չամչեանն . յեր .
 292 . 293 : առ գաբրիէն, յեր . 346 . և առ նոր հե
 ղինակս . յեր . 350 : Այլ զայս ընկալցի որ օրպէս և
 կամք իցեն :

65 : Ունիմք սխալ թուի մեզ շփոթել նր
 (570) զկատարել բանն որ է նախադասուի . կմ լն նր
 րոն . և լն յունաց րոն (թէն և յունականն րոն),
 գրեալ իօրոյն . ոչ է յատկանի րոն, այլ հարգ . իսկ
 գրել էրեւելիէ է գետ ինչ դժոխոց) ընդ պարբերուէ .
 լն յունաց իրոն . որք բազմօք զանազանին յերբաց :

66 : Ունիմք սխալ է առ նմա զտրական
 գերանուանս կոչելն րոն բայն աներևութից յուղղա
 կանն և 'ի նախդրիւ հոլովս եղելոց, որոյ ընդդէմ

զինի նախ այն . զի աներևոյթն չէ բայ դիմաւոր . վնջ
 ո՛չ կարէ առնուլ զենթակայ . եկե՛ք այն զի տրական
 դերանունդ ո՛չ է Ղարծող ժամանակաւ, դիմաւ և եղա
 նակաւ . ապա և ո՛չ տը՛ր բայի . զի պինդ ունիմք զա
 ռածն . որում ո՛չ պատշաճի սահմանն , ո՛չ պատշաճի
 և սահմանն ըն : Օ ինորդ առատաձեռն են պաշտպանք
 կարծեացդ, որք աներևութին տան տը՛ր բայի յերիս հո
 լովս . յուղղականն . ՚ի սեռականն և ՚ի տրականն, իսկ
 աղքատ դիմաւորին թողուն միայն զուղղականն :

67 : Քահնէրորդ սխալ մարդկային անզգուշուէ և
 անմտադիր խօսից է ասել նը՛ր (250) թէ յատուկ հո
 լովքն արական . հայցական և բացառական ՚ի բզմ տե
 ղիս ունեւոյլ զնշանակուի նախադրուէց . ո՛չ մնան ՚ի
 սահմանի պարզ հոլովոյ . բայց ապա ՚ի մեկնելն ստորև .
 (257) զհայցականն ո՛չ երբէք ցուցանէ թէ վարի նըշա
 նակուի նախադրուէ : Ըստպիսի անզգոյշ հակասուիք
 գտանին և յայլ տեղիս ՚ի մատենի անդ . զորս (Թո
 դումք յիշել , գիտեւոյլ թէ ներելի են այդքիկ նա
 մատենագրաց , մանաւանդ յայսպիսի մանրաքննին նիւ
 թըս , ուր և ո՛չ հազարաւոր արգոսեան աչք կարեն
 զնամն նշմարել անփախուստ :

68 : Քահնէրորդ սխալ են առ գաբրիէն ,
 ոնց և առ չամչեանն՝ բզմ սահմանք բառից և մա
 սանց բանի . յորոց զմին՝ որ հարկաւոր է մեզ ստորև .
 յառաջ բերից աստանօր : Ղորա սահմանեն զտը՛ր բա
 յին այսոյ . || Քահն բայի է այն , որ նշանակէ զտէր
 դործողուէն , ն զգործողն կմ զկրօղն (չաճ . 102) :
 կամ ըն գաբրիէլի (323 . 463) , Տէր կմ անուան բայի ի
 մանի այն անուն , որ նշանակէ զենթակայ ներդոր
 ծուէն , ն զարարողն կմ զկրօղն . կմ զայն՝ որ առնէ
 ինչ կմ կրէ կմ լինի || : Բայց սա՛յն այս սահմանք

պահասաւոր են յոյժ, զի պարտ է լի մեծիմաստ Նոր
 Հեղինակին (417=422) այսպի սահմանել, || Տէր Բայի
 կի՛ք Բնիակայ է այն բառ գոյական, որ գործէ (չնդ ու
 բով մեշո Իմացիք, կի՛ք որ կրէ, որ լինի) բացորոշ դիմաւ,
 Թուով, ժամանակաւ և եղանակաւ : | Թէ լրացեալ
 և ճիշդ իցէ սահմանս, ո՛չ կարծեմ Թէ ոք հակառակ
 կեսցի . իբր զի ենթակայն զգործելն որոշ դիմաւ և
 Թուով ցուցանէ իւրով սեփհական յանգիւ, լորում
 միշտ ինքնին համաձայնի լի բայի իւրում Թուով և դի
 մաւ . իսկ զգործելն բացորոշ ժամանակաւ և եղանակաւ
 ունի յանգիւ բայի իւրոյ . լորում իբր մի բառ համա
 րի . զի գործողուիք՝ ըստ առածի փիլիսոփայից՝ են
 ենթադրելոց :

69 : Օ այսչափ սխալանս քերականուէ գաբրիէլին
 յառաջ բերի քեզ աստանօր ո՛չ ՚ի պախարակել զվաս
 տակ իմաստնոյն այնորիկ, այլ առապացուցանել քեզ
 տգիտիդ . Թէ ո՛չինչ գործ մրդկային ձեռաց, յորմէ
 և ո՛չ քերականուիք տպելք կի՛ք դեռևս տպելիք՝ կա
 րեն նմիւ աղատ լինել ՚ի մրդկային սխալանաց . և ս
 առաւել չէ հնար լի քո յիմարուէդ՝ զայս կի՛ք զայն քե
 րականուի կոչել ~~առաջին~~ ~~առաջնորդ~~ ՚ի ճանաչել զլե
 զուն . վս զի յամի գտանին ինչ ինչ վրիպակք պէսպ
 պատճառանօք ՚ի ներքս սպրդելք, և ո՛չ մի քերակա
 նուի կարէ անուանիլ ~~կարեալ~~ նմ մասամբ . զոր և
 անկեղծաւոր բարեմտուի խոստովան լինի նոյն ինքն
 գաբրիէլ վ . ՚ի բացախօսուէ իւրում . յէր . 4 . Գ .
 զոր ընթերցի՛ր կրկին և կրկին . և տե՛ս կկոցեալ ա
 չօքդ, Թէ ճշմարիտ քերթողք զի՛նչ խորհին և խօ
 սին զքերականուէ . և դու զի՛նչ շաղակրատես գոր
 տաձայն կանչանօքդ . տե՛ս Թէ իմաստուն և առանց
 կրից գին հատանօք տաղանդաց՝ ոյք են, զորոյ կար

ծիս համարին անիրաւ . և զոր քերականուէի կոչեն
 աստիճանն աստիճանորդ հայոց . տե՛ս և գիտացի՛ր . Թէ յարգ
 և գին քերականուեց յի՞նչ իրաց և յոր գլխոց ծա
 գի լը ճշմարտուէ . վն զի

Ստուգելան . Ե .

70 : Քան զնոյն ինքն զստուէին ստադոյն են այս
 բանք՝ զոր ասես, Թէ պարտ է || 'ի յարգի աստիճանայ ինչ
 Թէ Կերականուէի Համբանին յանկարգի էն արարաց եղև աստիճան
 աստիճանորդ հայոց || : Սուտ խօսիս յայտնալս՝ զի մեր
 հայք 'ի կոստանդնուպօլիս և 'ի բոլոր հայաստան ուսա
 նէին գրեթէ ամբին զքերականուէին պաղտասարի և
 մեսրոպ քահանային , և ոչ Թէ չամչեանին . որ սա
 կաւ ուրեք երևէր : Սուտ խօսիս եկի՞՞ զի ասես յըն
 Թացս կէս դարուց ցո յիսուն տարի , ուր լը մէջ չամ
 չեանին և գաբրիելին կան միայն 35 ամք : Ի այց սուոյ
 սուտ լինիս երդ այնու . զի համարիս Թէ գին և յարգ
 գրոց չափել լինի երկարաժամանակեայ դործածուք .
 այդչափ ապուշ ես մտքդ . զի ոչ կարես դատել Թէ
 ուստի՞ ծագի ազնուուի կմ անարգուէի իրաց , յար
 ղաքի՞ն գործածուէ՞ որ պատահական ինչ է , Թէ 'ի
 ներքին կատարելուէ որ էական է և կացուցիչ իրին .
 զի լը քո աղճատաբանուեդ պարտիս լըունիլ Թէ քե
 րականուէին մխիթարայ առաւել յարգելի և մեծա
 գին է ք զչամչեանն . զի նա 'ի գործածուէ եղև ամս
 եբր 50 , 'ի 1730էն մինչև 'ի 1779 . իսկ չամչեանին
 զամս 36 : Պարտիս լըունիլ Թէ զուրանն մահմետին
 ունի մեծ յարգ և ճշմարտուէի , զի այս 4200 ամք են,
 յորմէ հետէ առաջին առաջնորդ է նա այնչափ միլիո
 նաւոր տաճկաց : Պարտիս լըունիլ Թէ աւետարանն քնի
 էր անարգ , զի զամս 300 կայր ծածկեալ 'ի մէջ սա
 կաւ քրիստոնէից , անլըունելի լինելով առ անթիւ հե

Թանոսս, նա : Ապա ուրեմն 'ի կամիլդ գովել զքերա կանուի չամչեանին՝ սրարտ էր քեզ բերել փաստս ոչ 'ի բազմամեայ գործածուէ նորին, այլ 'ի ներքին կատարելուէն, յանսխալուէն, յառատուէն, 'ի հարստուէն և յայլ սոյնպիսեաց . բայց որովհետև զայսպիսի ազնուուիս ոչ գտեր յայնմ, այլ ի հակառակն տեսեր (սխալեցայ . ոչ տեսեր) 'ի նմա զբզի սխալանս, պակասուիս և աւելորդաբանուիս, վնի Թողել զներքինն, յարտաքին սրտահականացն կամեցար գովելով վաճառել զայն այլոց, մանաւանդ ռուսաց . որք ոչ զչամիչդ ճանաչես և ոչ զքեզ (երանի Թէ և մեք ոչ ճանաչեաք) : Այլ արդ՝ վն զի այսչափ անստելի փաստիւք հաստատեցաւ դաւաճանող գնահատ լինելդ . ե՛լ այժմ՝ արտաքս յատենէ քերականաց . մի՛ ևս անհանգիստ առներ զնոսս . քաջ գիտեն հաշտել նք ինքնին ի իրեարս . դու աշակերտորէն լուր միայն 'ի հեռատանէ լուրք . իմաց զի՛նչ դաս տան 'ի լսելիս նմցն, և զի՛նչ քաջագեղեցիկ բերթողաբանեն, || Ա՛յ միւռմ՝ բերթողի, առէն նոսս, և ոչ բազմաց գոյ հնարաւոր՝ նախկին կի՛մ առժամանակեայ հայեցիւք գրոց՝ զլիակատարն գիտնաւորուի բանակել, մինչև չմտայ այլոց ևս գիտելի մասանց . այլ տուրք ժամանակաց դառ 'ի միոյն ատեսեալն՝ այլում 'ի յայտնուի ածել սովորեցան, այսորիկ վն ոչ գիտէ հմուտն քերթողական երբէք ասել շատ . . . ոչ անհաւան ինչ եմ բազմօրինակ ևս տարազու ընդունական գող զառաջա կայս գործ՝ յաւելուածով կամ նուազուր կամ այլա կարգ նիւթոցն դրուրք . . . Թէ որ զնախադուռն և եթ հայկաբանուէ ցուցանել զիս վարկանիցի, ոչինչ դժուարանամ անդոսնող մտօք, այլ իրաւունս ևս խոստովանիմ . առ այլուրք անբաւ տեղեկուրք, որոց սրտ

Ճառս ետու առուգագոյն բանաբննաց 'ի խնդիր ելանել || (Գաբր. Վ. 'ի Բողոք) : | ունար թէ զի՞նչ խօսին քերթոգք զքերականաց և զքերականուէ . ոչ մի և ոչ բզմք քերթոգաց հնար է , ասեն , բովանդակ յօրինել զկատարել քերականուի . ժամանակն լուսաւորէ զյետինսն լրացուցանել զպակասուիս նախնեաց . զոր կարես մակածուք ճշմարտել և 'ի վր քերականուէ և քերականաց լեզուիս մերոյ . եբբ զի մխիթարն ուղղագրեաց ի կարի զսխալանս նախնթացից իւրոց , իմն՝ ոսկանայ . խաչատրոյ . շքրոտէրի ևն : Վաղտասար դըպիրն ուղղեաց զվրինկո մխիթարայ . Չամչեանն՝ զպակասուիս պաղտասարայ և մխիթարայ . Սեւրոպ քահանայն զսխալանս դոցա . Վաբրիէլ վրդպտն զամցն . Իսկ նոր Հեղինակս զբզմ սխալանս նամ ասացելոցդ . և եթէ շնորհօքն նյ յետ ժամանակաց պայծառասցին այլ քերթոգք , նք ևս ուղղեն զպակասուիս մեր , բայց այժմուս բաղդատելով զմին ի միւսոյն՝ ասեմք համարձակ . թէ քերականուին չամչեան լաւագոյն է ք զնախնթացսն , բայց ոչ քան զհետագայիցն . գաբրիէլին ճոխագոյն և ճշմարտագոյն է ք զչամչեանին և ք զայլոցն , իսկ նոր Վերականուի մեծարու վրդպտիս մերոյ նամ մասամբ կատարելագոյն է ք զբոլոր յիշել հեղինակացդ . վն զինախ այն նամ սխալուիք , զորս վերագոյն ցուցի 'ի քերականուէ չամչեանի և գաբրիէլի , ոչ գտանին 'ի նորս . և երկդ զի սա հարուստ և ճոխ է բզմնորանոր յաւելուածովք , գեղեցիկ պիտանեաց դտողուք . և բարեկարգ ոճով և դրուք մասանց . թէպէտ և դու վն նախանձու համարիս թէ չամչեանին գերազանց իցէ ք զայլսն նամ . որով և քարոզես աշխարհի զյետին տգիւտուիդ յայսմ արուեստի . զի թէ գոնէ զգաբրիէլին միայն գովէիր , ոչ

այնչափ հեռի լինելիք 'ի ճշմարտուէ . զի աշխատանք
սր անչափ լաւագոյն են և ազատ յայնչափ սխալանաց
չամչեանին , զոր 'ի վերոյ թուեցի քեզ . բայց որով
հետև զգաբրիէլն հարևանցի յիշելով , միայն զչամչեա
նին բարձրացուցանես , ծաղր և կատակ լինիս նմ գիտ
նոց . յորում և կացցես մնասցես ողջ , մինչև նոյն ին
քն ժամանակն , մանաւանդ թէ տէրն ժամանակաց ,
լուսաւորեսցէ զգիշերային խաւար մտացդ . որ ազ
դեաց քեզ գրեւ և զայս

Սրբաբան . Օ .

71 : Օ որ անամօթ երեսօքդ գրես անդ (յեր . 115)
Авшору Грамманики, говоря о Михайлѣ Чамчянѣ,
нужно-бы было припомнить Еврейскую пословицу :
не бросай грязи въ томъ источникѣ , изъ
котораго ты наполни : Հեղինակէն Կերակունութեան
(յի վարդապետի մերոյ) 'ի խօսելն պիտայել լամչեանէ՝ հարէ էր
յիշէլ զտաւն եբրայեցոց , մ' ընկենոր պիտի յայն աղբիւր
յորմէ գոտ արբեր : Յերկտող բանսդ յայտոսիկ բզմօ
րինակաւ մեղանչես , նախ՝ ենթադրես ստուիք թէ
վրդպտն մեր տիրմ ընկեցեւ իցէ 'ի չամիչդ , բայց ցու
ցի քեզ 'ի վերոյ (6 . 7 . 52 .) թէ սուտ խօսիս բոլորո
վին , զի սա ոչ զանուն և ոչ զքերականուի չամչեանին
յիշէ 'ի յառաջաբանուէն , ոչ կոչէ զնա աշխատող 'ի
գիշերային խաւարի . և ոչ այլ ինչ այսպիսի . ապա
ստուիք ընծայես վրդպտին մերում զայս նմ : Արկդ
մեղանչես այնու . զի ենթադրես թէ նոր հեղինակս
ուսել իցէ զքերականուի չամչեանին . ուր ի հակառակ
կրն մեք գիտեմք ստուգիւ ին պատմելոյ նր , և ին ակա
նատես վկայից , թէ նա ուսել է 'ի կոստանդնուպօլիս
զքերականուի պաղտասարին և սր մեսրոպին առ ոտս
տիրացու Ռազար հռչակաւոր վրժպտի տեղւոյն :

Մեղանչես երդ յայսմ , զի զյնի մեղս և զեղեռն քո
 ընծայես այլում . վն զի դու ինքնդ ընկալար ձրի զու
 սումն տրամաբանուէն 'ի գերնտիւ վրդպտես զամիսս
 տասն . և այժմ փոխանակ շնորհակալուէն անտանելի
 ապերախտուք տիղմ արկանես յայն մաքուր աղբիւր ,
 յորմէ դու արբեր . զուր տարապարտոց բամբասե
 լով զանմեղ բարերարն քո : Մեղանչես չրդ այսուիկ .
 զի համբաւես յականջս ոռուսաց , թէ ուրեմն պատ
 ուական վրդպտս եկեղեցւոյ մերոյ վատթար իցէ ք ըզ
 հրէայս . զի ոչ կատարէ գոնէ զառակն հրէից . բայց
 այժմ գիտացին ընթերցողք թէ ուլ է հրէամիտ տիղմ
 արկանօղն յաղբիւր իւր : Ըն այսոսիկ չկամիմ զայլ
 ինչ ասել , բայց եթէ զայս . Տէր տեսցէ և դատես
 ցէ . հատուցցէ քեզ տր քն գործոց ձեռաց քոց . յս
 տենի արդարուէն նյ քնեսցին այս բանք քո :

Սրբաբան . Լ .

72 . Բնեցից այժմ և զայն զրպարտուէն , զոր գը
 րես յեր . 447 : До сихъ поръ Армяне имѣли въ Грам
 матикѣ при степени уравненія , въ изданной новой
 превосходная исключена , Մենչես յայս Ժամանակ հայտ ա
 նէին 'ի Գերաբանաբանսն զերնս տարիճանս հասարակ
 (նր Բարաբանաբանսն Գերաբանաց) . 'ի նոր Գրքանս արարտեալ
 է գերաբանսն : Ըն բանք իմաստակիր ոչ ևս զարմա
 ցուցին զիս . զի յիշեցին զառաջս իմաստնոց , նոյն էր
 Գրքանսն , նշար գործէ վնայնպէս . քն որում և դու , որ
 ծնեալ ես առ 'ի սուտ խօսիլ և սուտ վկայել , զամ
 բանսդ ստուք համեմես իբրու աղիւ . բայց արդ հար
 ցանեմ քեզ թէ արդարեւ 'ի նոր քերականուէն արտաք
 սեալ է գերաբանսն աստիճանն . ապա զի ոչ նշանա
 կեն այն բանք , զոր մեծ իմաստ հեղինակն գրէ յեր . 391 .
 Լուի առ 'ի նշանակել 'ի լեզուի Ռերոմս զառաւելուի Բարաբանս

լոյն Կան Կնճան Կարին , 'ի չիք տանուած Կնճ Կբարդ տնուանո
 Կժ . Կնեուար . Կերամատար . Կնճ . 'ի Բարդարականն յաւե ~
 լաւճ Կնեբար , Կծածանն , Կշաղկապ , Կն . Կժ . Երեց
 Եղուտուանն : Մեկնեւ աղաչեմ , զի՞նչ իցե իմաստ
 բանիցս . . . բայց ներեւ ինձ . սխալեցայ . . . Հար
 ցուն արարի զաշխարհէ , որ անծանօթ է քեզ գլխո
 վին . . . տեսուն մտացդ այնչափ խաւարել է , զի թէ
 ոչ տեսանես 'ի շարագրուէ զսովորական բառ ինչ ,
 կարծես թէ ոչ գտանի անդ և իմաստն այնր այլով բա
 ուիւ բացադրել , լըորում և աստ դիպաւ քեզ . վն զի
 ասելն Հեղինակին , Կտուաւելուի Բարդարականն Կան Կնճանն
 Բարդարեմ Բարդ տնուած Կնճ Բարդ Բարդ , ոչ ապա
 քէն նշանակե Կտարիճանն Կերարականն , ոչ նոյն է իմաստ
 սր լէ բանիս Կերարականն Կտարիճանն Բարդարեմ Բարդ
 Բարդ . զոր թէ ոչ կարես ինքնին իմանալ , Հարց
 գոնէ զիմնոց , որով կապեսցի բերանդ ամօթով ,
 տեսեալ թէ գերագրական աստիճանն արարատու է ոչ
 'ի նոր քերականուէ , այլ 'ի դասուց պարզ ածականաց ,
 և զայս զանազանուի թէ կամիս իմանալ , ընթերցիր
 անդ յեր . 15 . զտունն 34 . ուր Հեղինակն նախ զածա
 կանս բաժանէ 'ի պարզ , 'ի բարդ և 'ի յարաբարդ .
 ապա զՊարզ ածականսն դարձել բաժանէ 'ի դրական
 և 'ի բաղդատական , արտաքսել Կերարականն կոչեցել
 սըն յայլոց , այն է զբարդելսն ամէն բառիւ . Կնեուարէ ,
 Կնեուար . վն զի այսպիսիք ոչ են պարզ ածականք . այլ
 Բարդեալ յերկուց նշանական բառից . նպ ապացուցա
 նէ Հեղինակն յեր . 390 :

73 : Բայց նպ զի մանկական միտք չամիջալաճառիդ
 կարասցէ գէթ լը իմիք հասու լինել նուրբ դրութեան
 (sistema) գերիմաստ Հեղինակիս , պարզեցիք զբանսնսր
 'ի լսելիս քո այսոյ : Ուսուցանէ վրդպտս մեր նախ թէ

'ի լեզուի մերում պարզ (տե՛ս, պարզ ասէ. և ո՛չ բարդ) ածականք բաժանին ո՛չ յերիս աստիճանս՝ աննշան մասնկանց յաւելմամբ 'ի ծայր ածականին, ոպ լինի առ ռուսս և լատինս, ի՞նչ Свѣплый, Свѣплѣй, Свѣплѣйшій, Pulcher, Pulcherior, Pulcherrimus. այլ յերկուս միայն աստիճանս կմ դասս. 'ի դրական, «ուրբ, չոր. և 'ի բաղդատական, «բեգոյն. չարագոյն : Ս'ի ասիցես, [Թէ մասնիկն բաղդատականին գոյն, է այ լուստ նշանական, զի այդ պատահումն է. ընորում և բազում բուն ածանցակերտ մասնիկք ըն պատահման նշանական բառ են, ի՞նչ. աճ. տէն. այն. սոս. գէն. րէ. էն. իճ. լի. էն. նա : Ուսուցանէ երկդ [Թէ լեզուն հայոց չունի զպարզ ածական 'ի բացատրել զաստիճանն գերագոյնն կոչեցեալ. որպէս ունին լեզուք ոմանք. այլ փոխանակ այնր վարէ զբարդ ածականս, կմ երկու և երեք բառիք բացայայտ : Մ. յսն և լեզու դարդիացուց չունի ո՛չ զբաղդատական և ո՛չ զգերադրական միով բառիւ, այլ բզմբ բառիք ծանուցանէ :] Եզու տաճկաց ունի միայն զդրական և զբաղդատական. այլ ո՛չ զգերադրական : Ուսուցանէ երկդ՝ [Թէ չէ պարտ մոլորեցուցանել զմանկունս, ուսուցանելով [Թէ բարդէլքն աճէն բառիւ իցեն գերադրական. զի այդպիսիք են բարդ ածականք յերկուց նշանական բառից միացելք, ո՛չ [Թէ պարզ բառ աննշան մասնկալ կաղեալ ըն լեզուաց ոմանց : Ուսուցանէ չոր՝ [Թէ բաղդատունն ունի զբզմբ աստիճանս, ընորում զիր ինչ հնար է բաղդատել ըն միում իրի. ը բզմբ իրաց. ը անմի. ը հաւասարի. ը գերազանցի. ը նուաստի. նա (զորմէ տե՛ս և 'ի տպել ճարտասանուէ յեր. 439). և զի այսուիկ զանազանին աստիճանք բաղդատուէ, վնջ հարկ էր զբաղդատական անուանս բաժանել 'ի պնպ դասս, և

ոչ թէ պարզ ածականս : Բայտքիկ Են անտեղի ճըշ-
 մարտուիք նոր հեղինակիս , զորս թէ կարես ստել ,
 անդէ գրեա՛ թէ այր իցես . զի ընկալցիս զարժանահաս
 պատասխանիս : Թողումաստանօր խայտառակել զքեզ
 վն ամենասխալ օրինակաց , զոր գրես անդ . զի ճանձ
 րացայ 'ի հալածելոյ զքեզ վն տղիտական շարիաղ-
 փուէցդ , դուցէ և ընթերցողք ճանձրացան ի ամօթալի
 յիմարուիդ : Բայց ոչ կարեմ զանց առնել զյետադայտդ

Ստուգելիք . Բ .

74: Օջուցակ խաւարային տղիտուէդ հրապարա-
 կես և 'ի պապաջելդ յեր . 448 : Въ глаголахъ нѣтъ
 неокончательнаго наклоненія, говоришь Авторъ ; на
 страницахъ-же 409 до 20-й предложено проспанное
 разсужденіе о томъ , что пакъ какъ глаголы въ
 неокончательномъ наклоненіи имѣютъ силу сущесви-
 тельныхъ именъ и подобно имъ склоняются и упра-
 вляютъ падежами , но по всей справедливости должны
 быть причислены къ именамъ сущесвиительнымъ .
 Удвигательно , что почтенный Сочинитель не замѣ-
 тилъ , что неокончательное наклоненіе хотя и упо-
 трѣблется иногда какъ имя сущесвиительное , но
 всегда удерживаетъ силу и свойства глаголовъ , упра-
 вляетъ тѣми-же падежами , какими и прочія наклоне-
 нія , и составляетъ корень , отъ котораго образу-
 ются всѣ времена . . . По мнѣнію Автора *լոյս տօճմ*
 и *լուսուորել* *освѣщать* , одно и тоже . Но сіе мнѣ-
 ніе несправедливо . Первое , какъ имя сущесвиитель-
 ное , показываетъ просто предметъ ; а второе , какъ
 глаголь , показываетъ предметъ вмѣстѣ съ дѣйствіемъ
 и имѣетъ въ рѣчи подлежащія и управляемые падежи .

ցի է ॥ ՚՝ Բայր ո՛ւն գոյ աներևոյն եղանակ , ասէ հեղինակն :
 յերեւն Խո 409 միւլն ՚ի 420 երեալ էայ ընդարձակ դասադասե-
 րու այն , ըէ արովհեքոն աներևոյն Բայն ունի պարտաւէ գո-
 յախն անուան . Խ յարճար է Կճա հոլովիլ , Խ առնու պիւն -
 րիւր . Վճի Խճ երաւամբէ պարտ է դասել զնա ընդ գոյախն ան-
 ուան : Օ յարճանալի է պի պարտաւելի հեղինակն ուն էարայ
 ճանաչելի , ըէ աներևոյն եղանակն ըէպէքոն երբեմն ՚ի գործ-
 ածի էբր անուան գոյախն , սակայն մշտ պահէ պարտաւէ Խ ըպ-
 յապիտաւէ Բայն . առնու ՚ի խնդիր զնոյն հոլովն , ոպ այլ եղա-
 նակէ . Խ էայոպանէ պարճար , յարմէ ճանանն Խճ ճամանակէ :
 Քո պէրճեայ հեղինակն , լոյս օճմն , Խ լուսաւորել
 օճմն , է մ Խնոյն : Սակայն այն էարծիտ ո՛ւն է ճըշ-
 արիտ : Բոաջինն էբրու անուան գոյախն յուպանէ պիւն առ-
 արեայ . Խն էէնն էբրու Բայ յուպանէ պարտաւէ այն պոգ ընդ
 ներգործութան . Խ ՚ի Խոս ունի պարէր Բայն Խ պիւնդիւր ॥ :

75 : Քաբէ զիւրդ հարուստ էս ՚ի ստուէ գանձա-
 րանի, զոր շտեմարանել ունիս ՚ի սրտիդ և ՚ի լեզուիդ .
 այլ մերկացից ՚ի բէն զամ, զի երևեսցի աշխարհի մերկ
 խայտառակուի քո : Մախ առաջին կամիս հակառակիլ
 ուսուցման մեծիմաստ հեղինակիս , որ ասէ թէ անե-
 րևոյթ բայքն ամ պարագայիւք լը գոյական անուանս
 համարին . և զայս կարծիս իւր հաստատէ նա անջրե-
 լի փաստիւք յեր . 415=417 . Իսկ դու ո՛չ լըունելով
 զայս դրուի նր , կամիս ասել թէ աներևոյթքն ո՛չ են
 գոյական անուն , այլ բայ : Քայց միւրէ ասն , ուր են
 փաստք և պատճառք քո ՚ի հաստատուի կարծեացդ :
 Թերևս ասիցես , ահա գրել եմ զփաստս իմ , թէ ॥
 Բներևոյն եղանակն ըէպէքոն Խ երբեմն վարի էբր անուան գոյա-
 խն , սակայն մշտ պահէ պարտաւէ Խ պարտաւէ Բայն , պար-
 հանջէ ՚ի խնդիր զնոյն հոլովն , ոպ այլ եղանակէ , Խ էայոպ-
 անէ պարճար , յարմէ ճանանն Խճ ճամանակէ ॥ :

թէ րևս զարմացար դու 'ի գրեւի զայսոսիկ լէ իմաստու
 տուի քո , և ասացեր 'ի մտիդ , վնշ վնշ ահա յար
 թեցի վրդ'պտին . բայց ես ևս զարմացայ լէ խօսիլ քո
 զայսոսիկ այնպ , ոնպ զարմացաւ բաղամ' լէ խօսիլ ի
 շոյն մարդկօրէն (Բոհոյ 'ի) . վն զի զի'նչ յարմարուի
 ունին այդ բանք առ ապացուցանել զմոլորուիդ . ցոյց
 մեզ թէ աներևոյթն զի'նք պահէ զզօրուի և զյատ
 կուի բայից (յայտ է թէ) Գեհաւորաց , (լորում' աստ
 աներևոյթն հակադրի դիմաւոր բայից , զի ոչ գոն այլ
 տեսակք բայից) : Վն զի դիմաւոր բայն յամ' լեզուս
 սահմանի այսպ || Մայն է բառ նշանական անհոլով ,
 որ ցուցանէ զգործողուի հանդերձ թուով , դիմաւ ,
 ժամանակաւ և եղանակաւ || . այլ արդ' մի թէ այս
 սահման յարմարի' աներևութին . մի թէ աներևոյթն
 ցուցանէ' զգործողուի հանդերձ Բոհոլ , Գեհա , Գե
 հաւորաց և եղանակաւ . ընդէ'ր գոնէ ոչ ընթերցար 'ի
 գովելի չամչեանն քո , որ գրէ յեդ . 232 . || աներ
 ևոյթ եղանակն է , յորում' բայն իբր վերացել նշա
 նակէ զառս կ'ի զկիրս առանց որոշման ժամանակաց ,
 դիմաց և թուոց || . և թէ ընթերցար զայս երբեմն ,
 վն է'ր ոչ հաւատացեր նմա . և եթէ հաւատացեր .
 ապա որպիսի երեսօք գրեցեր , թէ աներևոյթն ունի
 ոչ միայն զզօրուի , այլ և զյատկուի (свойство) դիմա
 ւոր բային : Տեսե'ր թէ որչափ տգէտ ես 'ի քերական
 նուէ . տեսե'ր թէ և ոչ զխօսս քո անգամ իմանաս ,
 և զի'նք յանդգնեցար ջախջախել գրչաւդ աղձատա
 բանել 'ի քարոզել աշխարհի զթանձր տգիտուիդ յա
 մօթ սեւացել երեսացդ : Մայց գուցէ այդուիկ կա
 մի'ր ասել , թէ աներևոյթն ունի վնշանակա'ն բայի ,
 քո ցուցանէ զգործողուի և զկրեւուի . բայց մի'թէ այս
 բաւական իցէ 'ի փոխել զաներևոյթն 'ի դիմաւոր . զի

ըն այսմ պարտիս լըունիլ թէ և բայանուանքն են դի-
 մաւոր բայք, ընորում և սոքա միշտ ցուցանեն զգործո
 ղունի կի՛ զկրելուի ինչ: Իսկ թէ ասես թէ աներև-
 ոյթն զանազանի՛ի բայանուանց. աղէ ասան, ցոյց մեզ
 փաստիւք, իւ՞ զանազանին ՚ի միմեանց: Ըստ թէ ոչ
 ինչ իւիք զանազանին, ուրեմն ըն բեզ ՚ամ բայան-
 ուանք են դիմաւոր բայք: Տեսե՞ր զՏեառուի մոլո-
 ղունդ: Աջինչ նուազ ք զայս սխալ է և միւս պատճա-
 ուրն՝ զոր յաւելուս անդէն. թէ || Եւ անէրևոյնիս պո-
 հանջէ ինքից զնոյն հոլովս, որպէս այլ եղանակէ. || և զի՞նչ
 հեառուի աստի, միթէ այսու դիմաւոր բայ լինի անե-
 րևոյթն. ոչ ապաքէն և ՚ամ բայանուանք առնուն զնոյն
 ինդիւրս և զհոլովս, զորս դիմաւորքն կամին (տե՛ս ՚ի
 չամչ. յեր 295. և ՚ի գաբր. յեր. 347.) ուրեմն վն այսր
 և բայանուանքն, մանաւանդ թէ և լըունելուիք փո-
 խի՞ն ՚ի դիմաւոր բայ: Տ՛ուր պատասխանի՛ ո՛վ ստա-
 լից ուղեղ, վասն զի

Սորոսիան . թ .

76 : Ընտանելի սխալ է և այն, զոր ասես անդ. թէ
 || անէրևոյնի հացուցանէ պարճապ, յորմէ ճեանան ամ ժամս
 հուէ. || : Արևի թէ բաց ՚ի վաճառականուէ չամչոյ
 ունիս դու և զարուեստ ճարտարապետուէ կի՛ քան-
 դակագործուէ, մանաւանդ թէ հրաշագործուէ. վն զի
 սկսար և յաներևոյթ նիւթոյ ձևացուցանել զժամս-
 նակս և զբայս : Ի՛այց արդ՝ հարցանեմքեզ, արդ՛արև
 ժամանակաւոր բայք յաներևութէ՞ն ձևանան. ա-
 սես՝ այո՛ . այդպի լինի. ասպա զի՞նչ է այն զոր գրէ չամ
 չեանն քո յեր . 232. || այն եղանակէ բայի ճեանայ յառա-
 ջին պիճայ սոհմանուանի ներկային՝ պատու մ՛ ՚ի լ ՚իտար-
 էելով, ո՛րգոն . գործէճ, գործել. Բողոսճ, Բողու-Լ || Եւ
 Օ ՚ի՞նչ տաս պատասխանի առ այս, ո՛վ է ՚ի ձէնջ ճըշ

մնարիտն . ուլ է ստախօսն . ում հաւատասցուք յերկոցունցդ , չամչեանին չէ կարելի հաւատալ , զի ահա և դու ինքնդ ո՛չ հաւատաս նմա , համարիս զնա ստախօս , հակառակ նր՛ ուսուցանես . և ո՞նչի երեսօք կարես վաճառել զքերականուրն նր՛ այլոց . զիմարդ կարող ես գուրել զնա առաջի գնողաց . ո՛չ ապաքէն իօկոյն ՚ի դէմքս քո հարկանէ գնողն , թէ ահա և դու ո՛չ հաւատաս քերականուրն չամչեանին , համարիս զնա մնորումն խօսող . և վր էր ինձ վաճառես , զիմարդ գնեցից ՚ի քէն , նա Մայց թողել զկատակդ , ասա զիմարդ ձեանան ժամանակք և դէմք բայից յաներևութէն , ուսո՛ մեզ զեղանակ ձեակերպուէր . գուցէ պիտոյ լիցի մեզ ՚ի ձեացուցանել զանդէմ վաճառական ոք ՚ի գեղեցկադէմ մարդ կատարել , նա : Վ միտ առ ուրեմն թէ որչափ տգէտ ես ՚ի քերթողուրն . մինչև զայդ պիտի դիւրին իրս , զոր և առաջին դասատան մեր աշակերտք գիտեն , դու տակաւին չես հասկացեալ . և հակառակ ամք քերականաց՝ որք միաձայն ուսուցանեն թէ աներևոյթն բղխի ՚ի դիմաւոր ներկայէն , դու գրես և քարողես թէ դիմաւոր և ժամանակաւոր բայք ծնանին յաներևութէն : Միանգամայն ևս իմացիր ըզմիտս առաժին իմաստնոց , որք ասեն , թէ առաջին տգիտուրն յիմարին է չճանաչել զանձն իւր . որ ամ սարօք ՚ի վր քո ճշմարտի , զի ո՛չ ձանաչելով զամենատկար չափ ուսմանդ , ամբարտաւանութի կամեցար դատաւոր լինել ՚ի մէջ հեղինակաց . բայց ահա վկայութիւն ամ մարդոյ ՚ի դատաստանէ քումմէ ելեր դատապարտել . և դրոշմեցան ՚ի ձակատիդ այդչափ բազմաթիւ կնիքք տգիտուրն . բայց այդոքիկ սակաւ են քեզ . բնց զձակատդ , զի յաւելից միւս ևս կնիք . զոր դու ինքնդ վր քո ձեացուցեր արուեստիւդ քանդակագործուրն ՚ի վերոյդրել բանիդ , յորում

Արտաբնական . Չ .

77 : Ասացեր || ըստ հարձեաց հեղինակին , լոյս օճեմեմ ,
 և լուսաւորնլ օճեմիւտեմ , է մեհնոյն : Սուէայն այդ հար
 ծիտ ո՛ւն է ճշմարիտ : Առաջինն իբրև անոան գոյաբան ցոցա-
 նէ պլոէ իր հոմ առարկայ . ինչ երէրորդն իբրև Բոյ ցոցոանէ
 պերն ընդ ներգործութեան . և 'ի խօսս ունի պէքը Բոյն և
 պիտիբերն || . Ա՛ւարեւէ 'ի քեզ՝ ընկեր , վճիււ իմաստնոյն
 || ցոփն շրթամբք գայթազղելով կործանեցցի , (ա -
 ուս . Չ . 8) , լըորոյ և 'ի քեզ տգիտուի մտացդ միաւո-
 ընէլ լը ցոփուն բերանոյդ յամբ բայլս տայ քեզ գայթազ-
 ղիլ և կործանիլ յանդունդս խայտառակուն և կատա-
 կանաց . թէպէտև դու ոչինչ իւիք զգաստանաս՝ անս
 մթացել առ ամսն . վն զի զի՞նչ յարմարուի ունի բե-
 ընէլ զայդ օրինակ լըդեմ բանից մեծ իմաստ հեղինա ~
 կին , որ յայտանայ գրէ (յեր . 445 . 446 . 79 .) թէ ա-
 ներեւոյթն բնութ և նշանակութ նոյն է լը Առաջինն կմ
 Ա՛ւրաջայան ասացել անուանց . իսկ դու շօշափելի նիւ-
 թական տգիտութի բերես յօրինակ զբառն լոյն , որ
 չէ առքական կմ գործողական . այլ միայն թանձրացել ,
 կմ թէ առաւել . թէև վերացել , բայց ոչ նշանա ~
 կող զգործողութի (« է » 'ի վերոյ , 59) , այլ զէութի կմ զո-
 րակութի ինչ պատահական , (լըորում չեն միաբան փի -
 լիսոփայք . գոյացուի թէ պատահումն իցէ լոյսն) . վն
 և բոլորովին անյարմար և սխալ առ 'ի հաւասարել
 զայն լը աներեւութիս լը առարկէ . որոյ գործողական
 գոյականն է բառս լը առարկուի օճեմիւտեմ : Ա՛յա
 տե՛ս թէ ոչ միայն յիմար ես , զի ոչ կարես զանազա
 նել զթանձրացել բառն 'ի գործողականէն . այլ երևի
 թէ և մարմնոյ աչքդ փակել են (կամաւ թէ ակամայ ,
 դու գիտես) զի ոչ կարացեր տեսանել (յեր . 445 . 446)
 զերկուս նօտր գրել բառսն առաջինն , վերայեալ . այլ

շփոթելով զԹանձրացելն ի սուքականի՝ ցոխաբան շքր
 Թամբբը աղաղակես, Թէ ըստ էրթեայ հեղինակին, լոյս
 և լուսաւորել է Քեհանյն . բայց զտուրիդ ինքնին ճանա
 չելով ՚ի վրձ ածես Թէ сіе мнѣніе несправедливо . . . :
 Разумѣенся несправедливо, քեզ ո՛վ ասաց, Թէ այդ
 պիտի այլանդակ հրէշ ծնանիս, որ և ո՛չ ծնողին իւր
 հաճոյ է, զի այդ ո՛չ է по мнѣнію авшора, այլ իւր կար
 ծեաց չարասիտ զրպարտողիդ, իսկ Թէ զուղիւն կա
 միս, իւր կարծեաց հեղինակին, ո՛չ Թէ լոյս և լուսաւոր
 րէլ . այլ I և II և III և IV և V և VI և VII և VIII և IX և X և XI և XII
 յոց լեզուի, և առաւել պարզ խօսելով յականջս տգի
 տիդ, անջրելի կարծիք և ուսումն մեծիմաստ հե
 ղինակին այս է, Թէ ամբ աներեւոյթ կոչեցել բայք
 (զորս նա յայտնանք կոչէ բայանուն, և ի սովորուն նախ
 ընթաց հեղինակաց, աներեւոյն բայ, քերբայ . յեր . 79 ,
 և համարձակ ի վերացել կմբ բայածական անուանս
 դասէ, 108) նշանակուք և բնութ նոյն են ընդ բառից,
 որք կոչին, ասքական, գործողական, բայանուն, կմբ
 վերացել (իւր եկեղն իմաստից, զորմէ ՚ի վերոյ 59) .
 V, որք Եթէ զայս ո՛չ ընդունիս դու. պարտիս նախ մի իւր
 միջէ ցրել ստուգուք զամբ փաստս հեղինակին յա
 ուաջ բերելս ՚ի նմանէ ՚ի 853, տնահամարոյն մինչև ՚ի
 859 համարն . յետ այսորիկ պարտիս ցուցանել մեզ ևս
 ստուգադոյն փաստս և ապացուցուիս ՚ի հաստատել զքո
 կարծիքդ . իմ առ այս Թէ աներեւոյթն ո՛չ է նոյն ի գոր
 ծողական բայանունաց . վն զի խօսել առանց փաս
 տից միայն մարդարէից է սեփական. իսկ դու կարծեմ
 դեռ չես մարդարէ. զի Թէպէտև գիտեմք ՚ի գրոց Թէ
 Թուրք քաղոզն եղև երբեմն մարդարէ (աճառ . է . 14)
 բայց Թէ արդեօք չամիջավաճառն ևս կարիցէ՞ փոխել
 ՚ի մարդարէ, դեռ չէ մեզ յայտնի : և եթէ բաց ՚ի մար

գարէից և յառաքելոց զչոր մարդոյ հնար է հաւատալ
առանց փաստի, ապա ևս առաւել չէ հնար հաւատալ
քեզ . որ իբրև զջուր ըմպես զծտախօսուելի . և զ՛ն
բանից միայն, այլև ինչ իւրաքանչիւր բառից խօսիս զս
մօթալի ստուիս, որպիսի է և այս,

Սիրութեան . յԼ .

78 . Օ որ ասացելի վերոյ, թէ || աստուծոյն (յի բա-
ռուն, լոյս) էբրև անուան գոյական ցոյցանէ լոյս զեր էմմ զս-
տարեաց, ինչ էրէրորդի (բառն, լուսաւորել) էբրև բայ
ցոյցանէ զիբ (предметъ) հանդերձ Դերգործութեամբ (вмѣс-
тѣ дѣйствіемъ) . Տեսանելու՞ որչափ քաղցրացել է քեզ
հաց ստուէ, բայց այժմ՝ լցցի բերանդ կոսվալ : այլ
արդ՝ մեկնեա մեզ զառակ որոմանցդ ; աներևոյթ բայք
զինարդ ցուցանեն զիրն և զներգործուին միանգամայն :
Ի՛նչոյ նախ հարցանեմ, վն ամենայն աներևութից
ասես զայդ, թէ վն ոմանց : Այժմ վն ոմանց ասես, այժ
և ես ընդունիմ, թէ կան զս սակաւ աներևոյթ բայք,
որ ցուցանեն այժմ զգործողուելի և զգործողն միանգա-
մայն . ի՞նչ որոց տէր բային այժմ՝ յայտնի է առ նմանն .
Նպի են սպել, խաբել, խորտախել, բամբասել, աղերախա-
նալ, անտաբանալ, զբարբալ զանմեղն, վախահամբասել յանի-
բառի զբարբար իւր, ինչ, այս ամբ և նման բայք ցուցա-
նեն այժ զգործողուելի և զգործողն, այն է զչամիչա-
վաճառ ոք անանուն, զոր և դու ճանաչես . Ի՛նչոյ այլ
ամբ աներևոյթ բայք ե՞րբ և ո՞ր կի՞ որով՝ օրինակաւ
ցուցանեն զս միայն զգործողուելի, այլ և զգործողն ՚ի
միասին . օրինակ իմն՝ յորժամ ասեմ, այրել, երգել,
բժարել, բնիհող, ննջել, սպել, ցլտալ, քառահող, ծոն
քահող, ես իմանամ այժ զգործողուելիս, բայց անտէրս կի՞
առանց գործող եմթակայի, իսկ դու եթէ իմաստնա-

գոյն ես՝ ք զմեզ, անդէ ասան, մարդարեանց մեզ, ընդ է
 այրողն; ըմբողն, ապողն, ծանրոյեալն, բանական թէ ան-
 բան. թիֆլիսեցի՞ թէ յայլ քաղաքէ. զրոյց արա. տուր
 պատասխանի. ընդէ՞ր պապանձել կաս. զի՞ փա-
 կեցան ցով շրթունքդ. առ իմէ՞ զմրեցաւ գազախա-
 ցաւ լեզուդ. ոչի՞նչ տաս պատասխանի. . . Ոչի՞նչ:
 Պիւրին ինչ կարծեցեր խօսել ՚ի վր թերականուէ. բայց
 ահա եղև այն քեզ հուր, և այրեաց զլէզուդ և զբոլոր
 մարմինդ՝ ՚ի մոխիր դարձուցել զքեզ և զգրբ
 ուածդ. . . քեզ ամօթ, նախատինք, պարսաւանք. իսկ
 մեզ փառք, յաղթուի, և պարծանք. զի՛ անկաւ
 չարախօսն եղբարց. կործանեցաւ ստախօսն. յաղ-
 թեցաւ ստուին ՚ի ճշմարտուէ. յաղթեաց արդարուին,
 օրհնեալ է սբ ճշմարտուին. օրհնեալ են սիրողք
 ճշմարտուէ և ուղղութեան:

79. Բըդ՝ ե՛կ տապար առ արմին դիցուք՝ ՚ի հատա
 նել զչար մոլորուիդ. ուսի՞ր և խոստովան լեր լը մեզ
 լը ճշմարտուէ, նախ՝ թէ աներեւոյթ ասացել բայք
 ոչ երբէք ցուցանեն զՊարծող կմ՝ զենթակայ (пред-
 метъ, подлежащiе) այլ միայն զՊարծողուի առանց են
 թակայի և առանց ամ՝ պարագայի. զի նշանակուք և
 զօրուք բոլորովին նոյն են ընդ բուն բայանուանց կմ
 գործողական և վերացել անուանց (տե՛ս ՚ի վերոյ. 59).
 որում վկայէ և չամչեանն քո (յեք. 232) ուն և գաբրի-
 էլ վարդապետն (յեք. 55. 56. 285):

80. Եկի՞ թէ ցուցանել զներգործուի զոյգ ընդ
 գործողի, որ է նոյն ինքն ենթակայն, սեփհական և
 այլում անհաղորդելի յատկուի է դիմաւոր բայից մի-
 այն. այնպ զի չէ՛ և չէ՛ հնար ընծայել զայս՝ այլում
 տեսակի բառից. զի թէն ընդունելուիք ևս նշանա-
 կեն զգործողին լը գործողի, փ. կապող, արձա-

կող , շարժեալ , ազատելի , ծնանելոց, lix . սակայն ոչ
 հասանեն 'ի չափ կատարելուն դիմաւոր բայից . իբր
 զի ըունելուիք ընորում ճշմարիտ ածականք՝ ուղղա-
 կի և նախնաբար զգործողն ցուցանեն , իսկ զգործո-
 ղուն՝ անուղղակի և երկրորդաբար : բայց դիմաւոր
 բայք՝ ուղղակի և սկզբնաբար զգործողուն նշանա-
 կեն , և ապա յանգիւ իւրեանց եկիւբար ցուցանեն
 թէ՛ զգործողն (յի զենթակայ իւրեանց) և թէ՛ զդէմն
 գործողաց : Օպայտսիկ փիլիսոփայական նուրբ դատո
 ղուք գեղեցիկ ուսուցանէ նրբահամաճար վրդպտս մեր
 (յեթ . 78 . 79 . 416 . 417) . իսկ գաբրիէն քո ըս պատահ
 ման հարեանցիկ առնէ 'ի ծանօթուն յեթ . 294 :

81 : Արանի թէ խաւարասնունդ միտք անարդ ար-
 ուեստաւորիդ՝ սակաւ ինչ իմացել էր զայտոսիկ զանա
 զանուիս , զորս և առաջին համբակք քերականուէ յետ
 միամեայ վարժուէ կարեն հասկանալ . զի յայնժամ
 գուցէ զգուշանայիր չգգայուել զայն լրբուի , զոր ան
 երկիւղ խղճմտանօք գրեցեր քնափեալ գրչաւդ 'ի
 վերոյասացեալ բանսդ ,

Սրբաբան . ԺԲ .

82 : Թէ ըստ արձանագրութեան . զի պատուելի հեղինակն ոչ
 նարայ նշարել , ըէ աներևոյն եղանակն ըկալեա և երբեմն 'ի
 գործածի իբր անուան գոյական , որոշայն միշտ պահէ պզորոն
 բայն , և առնու ինդիբ պիտոյն հարմու , ոչ այն եղանակն ը
 Որդիք մարդկան մինչև յե՞րբ էք խստասիրտք , ըն-
 դէ՞ր սիրէք զսանրուի , և խնդրէք զստուի . մինչև
 յե՞րբ նստեալ զեղբօրէ քումմէ չարախօսես , և 'ի
 վերայ որդւոյ մօր քո դնես զգայթագղուի : Արդարև
 զարմանալի խստուի սրտի , կուրուի մտաց , և յամա-
 ուեալ ատելուի , որ ոչ թողացոյց քեզ գոնէ բանալ
 զաչս մարմնոյդ , և ընթեռնուլ զբանսն յեթ . 289 . ուր

Ճշմարտիւ պատուելի հեղինակն լուիլու քարոզէ , թէ
 Գերբայր պահելով Ռշր պէայտանն Կշանհոսն Իրեանց՝ լինին
 Խո ինդրոզ , պահանջելով պայնպետի եպէրո համ պինդրեալ ,
 պորպետի տոնոսին ՚ի վարին գիտաոր ևն : Ի սե՞ս զինս
 խօսի պատուելի հեղինակն , և զինս չարախօսէ թի՛ֆ
 լիսեցի թ շնամիդ . ո՞րն է զարմանալի , յայտնի ուսու
 ցանե՞լն հեղինակին , թէ լրբենի ուրանսն սոսիդ .
 ո՞վ է այն՝ որ ո՞չ կարէ դիտել՝ նշմարել՝ ճանաչել , не
 замѣшивъ զճշմարտուի , զարդարուի և զեղբայրսի ~
 րուի . այլ անպատկառ ՚ի մարդկանէ ազազակէ ստուք ,
 թէ զարմանալի է զի վրդ՛պտն ո՞չ կարաց նշմարել .
 ուր ի հակառակն մեք ունիմք իրաւամբք քարոզել ,
 թէ արդանք զարմանալի է անզեզջ անուղղայ թ շնա
 մուի հակառակորդին ինդէմ անմեղ բարերարին իւ
 րոյ , և այն յանիրաւի՛ գլխովին . յորոց մի է և այս ,

Սոսիդիւն . Եր .

83 : Օր յաւելուս անդանօր յեր . 118 . Բէլէլէրֆին .

На сраницѣ 419 находится еще важнѣйшая погрѣшность . Въ Армянскомъ языкѣ хопя глаголы пребуоуть предъ собою дѣйствующее лицо , или , говоря грамматически , подлежаще въ именительномъ падежѣ , но если оное подлежащее будепъ зависѣть опъ неокончательнаго склоненія , то благозвучіе языка пребуепъ вмѣсто именительнаго спавивъ родительный . Авторъ же увѣряепъ , что оный родительный падежь не еспъ подлежащее , а управляемое въ родительномъ падежѣ . . . Уже-ли онъ забыль , что въ Армянскомъ языкѣ неокончательное склоненіе хопя и пребуепъ подлежащаго въ родительномъ падежѣ , но еспъ однако писапели , и припомъ образ-

цовые, копорые упошребили оное и въ имени-
 пельномъ. На пр. Моисей Хоренскій, Григорій
 Нарекенскій, Нерсесь Шноргали, переводчики
 священнаго писанія и проч. и проч? **Յերեմի 419,**
 գրանի ևս ստարեագոյն Տոլորոսի : **||** Ի լեզուի հայոց ընկալեալ
 բայտ պահանջէն յստարեայ եւրեանց վերագործող գէշն, էստ
 Կերտեանօրէն խոնելով՝ պէնթանայն յստարեան հոլովն, սո
 էայն ելել նոյն էնթանայն էախեալ էայցէ պաներեանցն եղանակէ,
 յայնժամ Կողոզրայնոսի լեզուին պահանջէ վերանակ ստարա
 նանի րիւիւ սեռանին : **||** Ինչ հեղինակն հասարակ էլ սեռա
 նան հոլովն այն ո՛չ է էնթանայ, այլ խնդրիք 'ի սեռանին հո
 լովն . . . Դիւի Տոտայնա նա . Ըն 'ի հայեանին լեզուի տ
 ներեանցն եղանակն ընկալեալ պահանջէ պէնթանայ 'ի սեռանին
 հոլովն, սակայն էն Տարեանագիրք, և այնտ յօրէնակ մեղ քոս
 ետի, որտ վարեցին պայն և յտարեանն, սպի էն **||** Ինչ
 խորենայի, **Պարեգոս Կարեւոյի, Ներսէս Վարդապետ** . Ըտրգ
 Տոտիւն որբուպան գրոյ, **ևն || .** **Շնորհակալ եմ զբէն՝ զի**
գործովդ մեկնեցեր մեզ զիմաստ ասացուածոյն, || ամ
 պարիշտն հասեալ 'ի խորս չարեաց՝ արհամարհէ || ,
 գործովդ ասեմ, զի ուր մինչև ցայժմ գոնէ 'ի վե
 րին երեսս առաջի ոռուսաց պարտելի կոչէիր զուսու
 ցին ըն քո, այժմ հասեալ 'ի խորս չարեաց և արհամար
 հեալ զամօթ և զպատկառանս, յայտնակ Տոլորոսիան
 (погрѣшность) ևս ընծայես մեծապատիւ վրդպտիս մե
 րում . բայց գիտացին մինչև ցայժմ ընթերցողք մեր,
 և այժմ իսկ գիտացեն թէ ո՛վ է մոլորըն կմ ուսու
 ցին մոլորուէ : **Պու խօսեաց և ցոյց մեզ ուր և զի՛նչ**
է Տոլորոսի վրդպտին : Ըսես թէ վրդպտս մեր խօսե
ցեալ իցէ զայս մոլորական բանս, թէ սեռանին հոլովն
այն ո՛չ է էնթանայ, այլ խնդրիք 'ի սեռանին հոլովն, և ցու
ցանես մեզ թէ յեր . 419 . խօսեցեալ իցէ զայս բան :

նչ ապաքէն չար հրէից նմանիս այսուիկ, որք 'ի վրանմեզ Վրացի սուտ յանցանս եղեալ աղազակէին, մնորեցուցանէ զժողովուրդն. արգելու 'ի տալոյ զհարկըն կայսեր, և՛ : Օրն ոչ զնոյնն գործես և դու, խար դախուր փոխեցեր զբան վրդպտին, զյաբիւոյոցիւն փոխեցեր խնդիր. և ապա լրբաձայն աղաղակես, [Թէ վարդապետն ունի զնո ճանրագոյն ճուրղոմի еще важнѣйшая погрѣшность, երանի' [Թէ՛ լն ցանկուէն յովբայ (ը) գոյր միջնորդ և յանդիմանէր, և լսէր 'ի մէջ երկոցունցդ, և դատէր զդատաստան արդար. պատժէր ըզմեղաւորն և պսակէր զարդարն. բայց ուր են արդար դատաւորք :

84 : Ապա զհատուցումն արժանեացդ յանձն արարեալ դատաւորին կենդանեաց և մեռելոց, հարցանեմքեզ, [Եւս՝ վրէ՛ն հաւատարմութի՛ն ոչ [Թարգմանեցեր զբնաբանն ո՛վ դաւաձանօղ վրդպտին, ընդէ՛ր ըզբառն յաբիւոյոցիւն ոչ փոխեցեր 'ի ուսերէնն գոնէ լն իմաստիցն այսպի՛ր присвоивающій. զի [Թէպի՛ լեզուն ուսաց ու պ և այլ եւրոպացւոց, չունի զգործածուի բառիդ, բայց զիրն և զկանոն յատկացուցի ունի, զոր այլով եղանակաւ բացատրէ. ու պտի պարտ էր քեզ գոնէ լն իմաստիցն [Թարգմանել զբնաբանն. ոպի զի ըն [Թերցօղ ուսքն կարողանային դատաստան առնել մաւսմբ ինչ, [Թէ ասացէ լն վրդպտին ուղի՛ղ է [Թէ սխալ. բայց որովհետեւ մի միայն դիտաւորուի քո էր, ոչ [Թէ արդար, այլ ճուրղուցուցանել զամենպատիւ վրդպս, վնկ հսկառակ ամբ արդարուէ խարդախեցեր զբնաբանն և զյաբիւոյոցիւն [Թարգմանեցեր խնդիր управление, ոպի զի զխաւարային մոլորուիդ նենգութի հաստատեցես 'ի վր արդարոյն :

85 : Հարցանեմ երկի՛ր որովհետեւ դու ոչ ընդունիս

Թէ սեռականն աներևութին իցէ յաբխացոյցիչ, այլ կա միս կոչել զայն ինչ հոգ Տէր Բայն, վն է՞ր ապա ոչ յառաջ բերես զփաստս և զսպացուցուիս 'ի հաստատել զկարծիքդ. միթէ լոկ բանք վճարե՞ն ինչ 'ի գիտուիս. ով էս դու զի հաւատասցուք բեզ առանց փաստի. ոչ վաղ իսկ ասացի քեզ Թէ դու չես մարգարէ, և բանք քո չեն ինչնելի առանց փաստից: Տայց Թուի Թէ և խիղճ քո (Թէ ունիցիս) կասկածէր ինչ այս, վնյ զի մի երևեսցիս կովու նման ինչ օդս աղաղակել, յաւելեր անդէն (բաց 'ի մոլորաձայն օրինակէդ, զոր վն ձանձուրուէ զանց առնեմ խայտառակել) և զայս

Սիրութեան. ԺԳ.

86: Երկրորդ շարժ շաղակրատանս || Կէրք Ծոռացոյնս (յն որ հեղինակն) Եւ 'ի վաղուի հայոց աներևոյն Երանան լեպեք և պահանջէ պէնթակայ 'ի սեռական հոլովն, ու հայն էն Տարեհագիրտ, որտ քնէն կայն և յաղակունն, ով էն Տովուս խորեհայն, liii || : Ինչ Թերցել իմ զայստսիկ յի շեցի զբան արիստոտելի, զորմէ պատմի Թէ յետ ընթացել իցէ, Բարբարոս այս Բարբարոս խօսի, այլ ունիչ ապացոյցանի. զնոյն ասելի է և այժմ. զի խօսիս միայն զօղանջելով, այլ ապացուցանես և ոչինչ, ասես Թէ նախնի հեղինակք եդին ևս յուղղական հոլովն զորն աներևութին, բայց ընդէ՞ր ոչ ցուցանես մեզ զտեղին, յոր գիրտ, յոր Թուղթս և յորձում համարի կան օրինակք այդ պիսիք. Թէ այր իցես՝ անի մնց 'ի մէջ. ահա ասպարէզ. ահա կրկես քաջուէ. հանդիսացիր 'ի ճակատի. . . Տայց մեզ յայտնի է, Թէ դու (որ մեզ ժամանակակից և աշակերտակից ես) ոչ զուղղականն ճանաչես և ոչ զսեռականն. ոչ զտեղն ճանաչես բային և ոչ զծառայն. ոչ զգիրտ ասացել հեղինակացդ ընթացել ես, և ոչ Թէ ընթերցուս՝ հասկանաս ինչ.

այլ լուէլ ես միայն թերևս 'ի դասաւուրէ չամչեանին (յեր . 405) գուցէ և զգաբրիէն ընթերցել (յեր . 465), որք անխորհուրդ մտօք ասացին, թէ աներևոյթք և դրադէմք առնուն զուղղական տէր, որոց կուրօրէն առանց կրիտիսի հաւատալով ասես, թէ նախնի Տփփեազէր + Քր Գնէն և յողղական կողմն . բայց ահաւազիկ վերագոյն (61) ապացուցի քեզ, թէ այն օրինակք նախնեաց 'ի գիրս չամչեանին և գաբրիէլին՝ անլուսնելի և անհաւատալի են, որոյ բզմբ են անտելի պատճառք . մի՞ զի նոյն իսկ նախնի լեզուագէտ հեղինակքն մեր ոչ ունէին զուսումն լիակատար քերականուէ, նոյն այնպիսոյ՝ ոնի կայ այժմ առ մեզ արուեստս այս . նք գիտէին զայս լեզու միայն սովորուք, վարժուք, գործածուք և օրինակօք . այլ ոչ հայեցողական կանոնօք և մտաւորական ճանաչմամբ . վարէին ուղիղ կանոնօք, այլ զկանոնսն ոչ ճանաչէին . ոնի այժմ ռամիկք մեր 'ի լեզուի իւրեանց պահեն և վարեն զուղիղ կանոնս բնատուր խօսակցուէ, զտէր բային ուղիղ համաձայնեն լը բայի, զածականն լը գոյականի, զխնդրօղն լը խնդրելոյն, զյատկացուցիչն լը յատկացելոյն . բայց անդրադարձ ճանաչմամբ մտաց ոչ ճանաչեն թէ կոյցեն կանոնք այդպիսիք կմ վն այդպիսեաց . սոյնպիսի էին և նախնիք մեր 'ի գրաբառ լեզուի . և այսմ յայտնի ապացոյց են քերականուիք նոյն մինչև առ մեզ ժամանելք (որոց բզմբ հին և ընտիր օրինակք կան առ գերապատիւ վրդպտս մեր) . յորս ճառին միայն ութ տե սակք բառից լը պնպ պիտանի և անպէտ մասնաւորուէց և պարադայից . այն՝ որ այժմ առ մեզ յառաջին մասին քերականուէ աւանդի նորամուտ մանկանց . իսկ բուն կանոնք կապակցուէ բառից և կերպն կազմուէ հայկաբան խօսից՝ թերակատար յոյժ և վեր 'ի վերոյ

Տարևանցել, զոր ճանաչէ և դաբրիէլ վ. (յեր. 160),
 Միւս ևս պատճառ՝ որ անլըռնելի առնէ զյառաջ-
 բերել վկայութիւն, այն է, զի բուն ձեռագիր այնց
 հեղինակաց կորուսել է այժմ՝ իսկ գաղափարեալքն
 'ի բնագրաց ոչ զօրեն յապահովել զմեզ ը ստուգուի
 իւրեանց. վն զի ծանօթ է մեզ քաջ, թէ ամ մեր
 նախնի (դու յաւել, և արդի) օրինակագիրք մատենից
 գրեթէ բոլորովին անտեղեակ էին. քերականական ուս
 մանց. վն չէ՛ հնար կոյր զկուրայն հաւատալ գրուե-
 նոցա: Յաւել և զերդ պատճառ, զի թէ՛ և ենթա-
 դրեացի հարազատ վաւերուի օրինակացդ, սակայն ա-
 զատ մնայ ամ որ ըռնել կիմ մերթել զհակառակս ու-
 զիղ բանականուե. զի թէ 'ի նիւթս իսկ հաւատոյ չէ՛
 արժան հաւատալ միոյ կիմ բզմ հայրապետի՝ 'ի խօ-
 սել նց հակառակ նծաշունչ գրոց, ապա ևս առա-
 ւել չէ ուղիղ հաւատալ լեզուագետ հեղինակի, որ
 խօսի կիմ ենթադրի խօսել ըդէմ բնաւոր կանոնաց
 խօսակցութեան:

87: Վրա ուրեմն ահա նախնի նճուէլի մատենա-
 գիրքն իսկ ոչ կարացին օգնել մոլորուե քում. որ կա
 միս ասել, թէ աներևոյնն առնուս զուղղական գիր բայի,
 այժմ զի՞նչ ունիս գործել. տո՛ւր մեր փաստս 'ի հաս-
 տատուի կարծեացդ. ոչ թողում քեզ փախչիլ. ոչ
 կարես ազատիլ 'ի ձեռաց իմոց թէ և 'ի ծագս աշ-
 խարհի աքսորել փախիցես վասն խայտադակութեա-
 նդ. ցոյց մեզ ապացուցուի զմոլորուիդ, թէ ա-
 ներևոյթն զի՞նչ առնու զուղղական տէր բայի. ցոյց՝
 թէ սեռականն աներևուիին վն է՞ր չէ բուն յատ-
 կացուցիչ. մանաւանդ՝ լաւ ևս, ոչ զայսոսիկ միայն,
 այլև զբոլոր վերոյիշել հակառակ կարծիս հաստա-
 տեն ապացուցուի. զի որովհետև աստանօր վերջանան

ստալից բանք քո 'ի նշանակելը 'ղկարծեցել սխալանս
նոր քերականուէ, վ'յ և ես աստանօր ստիպեմ' զքեզ
'ի հաւատարմացուցանել մեզ զքո ասացելսդ : Ա՛րդ՝
քամելով զբոլոր բանսդ տեսանեմք, թէ դու 'ի նոր
քերականուէս՝ միայն երեք սխալանք գտեալ ես ուր
թէ, և ո՛չ աւելի . (զի միւս զրպարտուիքդ, թէ այո՞ր
+էրականութիւն գողութիւն նոյն էջէ ընդ հնոյն, ևն, ո՛չ են
սխալանք քերականուէ), որոց աւաջինն է այն՝ զոր
գրես յեր . 417 . թէ գերադրական աստիճանն ածա-
կանաց արտաքսելէ 'ի նոր քերականուէ : Արկի՛ սը-
խալ է այն, զոր ասես յեր . 418 . թէ աներեւոյթն ար-
տաքսելէ յերանակաց բայից, և դասեալ է 'ի շարս գո-
յական անուանց : Իսկ եր'դ և վերջին սխալ նոր հե-
ղինակին ամբաստանել 'ի քէն 'ի նոյն յեր . 418 . է այն,
զի զսեռականն յարեալ յաներեւոյթն՝ ո՛չ կոչէ նա
Պէր Բայի, այլ յաբիւցո-ցիէ (զոր դու կամ՝ տգիտուի կամ
չարուի թարգմանել ես ինքի) : Ա՛րդ՝ երեքին իսկ
այսոքիկ լւ մեզ համարին ամենեկին ճշմարիտ և ստոյգ-
ոնկ ապացուցի քեզ մինչև ցաստ . իսկ դու՝ եթէ սխալ
դատելի զայսոսիկ, վ'ն է՛ր ո՛չ 'ի մէջ բերեր ստոյգ
փաստս և ապացուցուիս, զի ա՛հա բերելիքդ յօդս ցնդե-
ցան խայտառակուի վ'ն ոչնչուէ իւրեանց, և ո՛չ կա-
րացեր ցուցանել թէ կայ 'ի նոր քերականուէս գոնէ
մի սխալ միայն . այլ մանաւանդ լւ հակառակն ես ցուցի
քեզ, և դեռ ևս ցուցից ստորև, թէ քո բանքդ ամ-
լի են բաղմնապատիկ ստուի և սխալանօք . և եթէ այս
այսմ, զիմարդ ապա համարձակեցար շրբենի երեսօք
հակառակ խօսել ճշմարտուէց նոր հեղինակին, զիմարդ
ո՛չ երկեար գոնէ յայ (զի ոնկ գիտացաք, ո՛չ ամաչես
'ի մարդկանէ) զուր տարապարտուց բամբասել զան-
մեղն, վատահամբաւել վայրապր զմեծ իմաստ վրդայտս

եկեղեցւոյ մերոյ առաջի ռուսաց . բերան բանալ 'ի վրայն այնպիսի նիւթոյ , զոր ոչ իմացեալ ես , և ոչ իսկ կարես իմանալ վսթանճրամիտ տխմարունդ . ո՞վ ես դու՝ անանձն սինլիքոր՝ որ իշխեցեր ձեռն մխել յայնպիսիս , որ յանչափս 'ի վեր են ք զկարողունդ և զհասակդ . և թէ ունէիր ևս կարողուն և իշխանուն խօսելոյ՝ ընդէ՞ր գրեցեր ռուսերէն , և ոչ հայերէն , զոր կարէիր տպագրել կամ՝ յաստրախան կամ՝ 'ի քո թիֆլիսդ , ուր պարծիս թէ տպեն չգիտեմ զի՛նչ . . . նա . . . Ս'անաւանդ՝ եթէ ունէիր սէր ճշմարտուն և ազգասիրուն , ասա վսթէ՞ր ոչ գրեցեր ևս լեզւամ այնց գրոց , որք յանցեալ ամնն տպեցան լի բզմ' սխալանօք յաստրախան 'ի նախիջևան և 'ի թիֆլիս . ահա յանցեալ տարուջ ևս տպագրեցաւ աստ ռուսերէն լեզուաւ պատմագիրք մի 'ի վրայն ազգիս հայոց , յօրինեալ յերկուց աշակերտաց ձեմարանիս 'ի պարոն Արզանեանց , յորում կան բզմ' սխալանք և զրպարտունք . դու յայնժամ ընդէ՞ր ոչ խայտառակեցեր զստունիս նոյ , կի՞մ գոնէ ոչ վսթ այսր պարտ էր քեզ լուռ լինել , երբ տեսեր թէ ձեմարանս ճանաչելով զայնչափ սխալանս վերոյիշեալ գրոցդ , 'ի պատիւ ազգին լուռ եկաց և ոչ վատահամբաւեաց զգրողս և զգրուածս նոյ , թէպէտ և ունէր թէ՛ իրաւունք և թէ՛ կարողուն խօսելոյ :

88 : Իրաւունք՝ զի Ղեմարանս ազգաշէն Տեարց Աղիազարենց իբրև գթած մայր ամ մասնաւոր դպրոցաց հայոց՝ ունի իշխանուն հսկելոյ 'ի վրայն այլոց վարժապետաց և աշակերտաց և ուսմանց նոյ . և 'ի տեսանէն թէ 'ի գիրք ինչ յառաջագոյն տպեալ կի՞մ յայտ հետէ տպելի՝ գտանին սխալանք լեզւամ սք հաւատոյ և եկեղեցւոյ մերոյ , լեզւամ բարի վարուց , ընդդէմ

քերականունէ, հայկաբանունէ, կի՞ պլոց գիտունէց, նա,
 զայնպիսի սխալանս իսկոյն գրեսցէ՛ . այն գրելով գր-
 րեսցէ և տպեսցէ յիւրում սեփհական տպարանի, զոր
 այժմ ողորմած Տեաքքն մեր Աղիազարեանք սիրով լու-
 սաւորունէ ազգիս նորոգ սահմանեալ հաստատեցին .
 և զայս արասցէ ճեմարանս ո՛չ քեզ նման նախանձու
 և ատելուք, ստախօտուք և զրպարտուք . այլ ուղիղ
 ճշմարտուք և բազր եղբայրսիրուք վն զգուշացու-
 ցանելոյ զանմեղ ժողովուրդս մեր՝ ի մոլորունց տգի-
 տաց ոմանց . զի ճեմարանս թէպէտ մեծանց ուրախ է
 վն սակաւ ինչ ծաղկելոյ գիտնոց և գիտունէց յազ-
 գիս, սակայն տրտմի յոյժ, եթէ չ բարի սերմանց գի-
 տունց լսաւնեսցին և որոմունք չար մոլորունց . վն
 իբր քաջահմուտ և իմաստուն գրախտապետ արթուն
 լիցի՛ ի վն մշակաց իւրոց . զի առ այս բաց յիրաւանց
 ունի և կարողուի, այնու զի մեր դասատուք հայկա-
 կան և եւրոպէական լեզուաց մեծանց քաջուսումն և
 գերազանց են ք զամ ուսուցիչս դպրատանց այլոց քա-
 ղաքաց . այլ նուրբ բարձրագոյն ուսմունք զանազան
 գիտունց և արհեստից միայն ՚ի մերում ճեմարանի
 աւանդին . իսկ յայլ տեղիս բաց ՚ի սակաւ քերակա-
 նունէ չկայ այլ ինչ գտանել առ ուսուցիչս և աշակեր-
 տրս . վնի միայն ճեմարանս կարող է և պարտաւոր է
 գրել և հրատարակել զսխալանս այլոց, և ո՛չ թէ դու-
 կի՞ քեզ նման անկատար աշակերտք . զի ուսումն ձեր
 գոլով յոյժ տկար և պակասաւոր յամ գիտունիս՝ ո՛չ
 կարէք ճանաչել և դատել, թէ որ բան ուղիղ է, և
 որն սխալ . ոն յառաջիկայս ճշմարտապէս երևի զի
 այն երեք վերոյգրեալ բանք, զորս դու սխալ կար-
 ծեցեր, ամենեւին ո՛չ են սխալ, այլ բուն ճշմարտուի-
 լորում պպացուցի քեզ . իսկ այնք՝ որք վրիպակա-

տպագրուէ կմ անզգուշութի սխալանք եղել են ՚ի նոր
քերականութես, զայնս դու չես տեսեալ, բայց ես յայտ
նեցից ՚ի ստորև, զի մի՛ սք գայթաղեցի յանդգաս
տից : Ըն ժամն քննեցից զայլ ևս անսմտութիս քո :

Սրտ-ըն-ն • ԺԼ •

89 : Օ անպատկառ եղջիւր մեծախօս ամբարտա
ւանութի գցես ՚ի տեսիլ աշխարհի ՚ի գրեւից յեր . 1194

Упомянемъ и о томъ, что соспавляешъ общее одоб-
реніе книги, ш. е. о Цензурѣ... Нигдѣ не упоми-
наешъ, кѣмъ и когда одобрена къ напечатанію его
Грамманика. Г^нб Содержашель Типографіи не пропу-
сшилъ-бы этаго важнаго недоспапка, еслибъ нѣ-
сколько понималъ Армяцскій языкъ. Յելեպոտ-ի և վան
այնր, որ էերպատորէ ընդհանոր զհատանտ-ի գրոցի, ցի է
վան քննութեան ծարեհի . . . Յունիչ արեղ-ուջ յելէ . յո՛ճ
մէ՛ և էրբ հրամայեալ է արտոմն քերականութեան նորս : Տէր
արտոգրողեան տ՛լ ներէր տպագրի այս ծարե արհատութեան,
էլէ էոր ՚ի շարէ իմանայր զլեզու հայոց : Օ կնի վճարելոյ
քո զպաշտօն դատաւորուէ գրոց, չէ ինչ զարմանք,
զի կամեցար ևս լինել մասնիչ հայոց և հայրենեաց,
լնորում յայտնի է, թէ դատաւորուէ քո ՚ի գրեւից զայս
բան, ո՛չ այլ ինչ էր, եթէ ո՛չ մասնել տերուէ ոռ-
սաց զեկեղեցականս և զազգս մեր, իբրու թէ ասել
կամիս իշխանաց ոռուսաց, Տեսէ՛ք ահա հայքն գիրս
տպեն առանց հրամանի ցենզորի. ահա հակառակ կայ-
տերական օրինաց գործեն . անհնազանդ են թագա-
ւորի, մեղաւոր են ծարե արհատութեան важнаго не-
достатка, պարտ է պատժել ո՛չ միայն զտո՛ն տպա-
րանին, այլ և զհեղինակն գրոց . մանաւանդ թէ զվի
ճակաւոր Ըրքեպիսկոպոսն, որ ո՛չ հսկէ ՚ի վր այսպի-
սի իրաց, ևն . . . Ես գիտէի թէ յայդպիսի դատա-

և որն անիրաւուն չէր կարելի յուսալ լաւագունի ինչ
 վարձու . միայն կամէի իմանալ . ո՞վ էս դու՞ որ իշ-
 խեցեր գրել և հրատարակել 'ի մէջ ուսաց զայդ-
 պիսի մատնուիս . ո՞ կարգեաց զքեզ իշխան և դատա-
 ւոր 'ի վր' հայոց . ո՞վ էտ քեզ զիշխանուիդ զայդ . . .
 չի՛ք այլ քք , բայց եթէ իշխանն խաւարի , իշխանն
 աշխարհիս այսորիկ , իշխանն իշխանուէ օդոյս այսոյ ,
 որ այժմս ընդ մտեալ է յորդիսդ սպստամբունէ (եկէ-
 սոյսոյ . ք) ապա թէ ո՞չ , քեզ զի՞ փոյթ է ուսե-
 րէն տպագրուի՞ տարածել յաշխարհի զայդպիսի յի-
 մարուի : ՚) ու տեսեր կ'իցեալ աչքդ թէ 'ի ճակա-
 տի մասենին կայ անուն Սրբազնակատար Աթուղի-
 կոսին . Սրբազան թեմակալ Արքեպիսկոպոսին . Ա
 հազնեայ Տեարց Աղիազարեանց . ուրեմն պարտ էր
 քեզ մտածել թէ այդչափ մեծապատիւ անձինք հոգա-
 ցեալ են զբան ցենշօրին , մանաւանդ զի տէրն տպա-
 րանին ո՞չ է երեկեան ոք խակամիտ համբակ իբրև
 զքեզ . այլ բզմ ամօք վարէ զայն պաշտօն . գիտէ ըզ-
 գործ իւր . 'ի հարկէ տեսեալ է զձեռագիր վկայա-
 կան սրբազան վիճակաւոր Արքեպիսկոպոսին Յովհան-
 նու , ստորագրեալ 'ի 8 օգոստ . 1826 ամն 'ի Սոս-
 կով . բայց որովհետև ուսերէն է այն վկայական ,
 անպատշաճ դատեցեալ է տպել զայն 'ի մէջ հայկա-
 կան գրոյն . պարտէիր ասեմ զայսոսիկ մտածելով չիսօ-
 սել զայդպիսի բանսարկու մատնողուի : Յաւելից և
 զայս , զի դու ինքնդ թիֆլիսեցի գորով լի քո իսկ
 վկայելոյ , զիմրդ չկարացեր տեսնել , թէ ահա յան-
 ցեալ տարւոջ 'ի 1827 ամի տպեցան 'ի քո թիֆլիսդ
 երկու տետրակք , հրահանգ քրիստոնէական և աղօթք
 եփրեմի խուրին , և ահա 'ի մէջ նոցա ևս ո՞չ գտանի ո՞չ
 ձեռք և ո՞չ ոտք ցենշօրին , և ոչ ստորագրեալ վկայա-
 գիր սրբազան վիճակաւոր Արքեպիսին . ապա որպիսի

անասօթուի թողեալ զգերանք աչացդ . զչիւզն եղբորդ տեսանես . և թողեալ զքո ծանր ծանր պակասուիսդ , յանիրաւի մատնես . աշուհն ռուսաց զբարերար ուսուցիչն քո . մանաւանդ զբոլոր եկեղեցականս և զաշխարհականս մեր . քննեա՛ն և տե՛ս թէ զորպիսի հոգի ունիս դու , և զորպիսի հաւատք և խղճմտանք :

Սոսնիւն . յ.Օ .

90 : Ահեստուք այժմ 'ի քննել զվերջին զրպարտուիդ 'ի 120 . էրէն Բէկէրֆիդ : Наконецъ если спросятъ насъ, соблюдены-ли въ его книгѣ по крайней мѣрѣ свойства догматическихъ сочиненій, къ коимъ она принадлежитъ; по скажемъ: споль же мало, сколько онъ самъ замѣчаетъ въ Михаилѣ Чамчянѣ и въ другихъ Грамматикахъ. Новое изданіе учебной книги шѣмъ болѣе имѣетъ цѣнності, чѣмъ спрже соблюдены въ оной ясность, порядокъ и краткость — необходимыя свойства каждаго догматическаго сочиненія. Надѣмся, что Г-нъ Авшоръ обратитъ на оныя вниманіе при изданіи проспраннѣйшей Грамматики, копорою онъ намъ угрожаетъ въ предисловіи. Мы поспараемся познакомиться и съ нею любители Восточной Липшерашуры. Արշապէս էլէ հարցանիցէն մէկ , գրանի՞ն արդեօք 'ի գիրն նորո գո՞նէ յարհնէրդ և արանմանիան գրոց՝ առ որ պարհանի նա . պարտուանէ՞ք , այնչափ սուտա , որչափ նա ինքն նշարէ 'ի միայնէլ չաճ չեանն և յայլ վերանմանն : Արդ պարգրուե՞ր գիրնանան գրոց այնչափ սուելի գին սանին , որչափ առաւել գրանին 'ի նորո Բացայայտանն , Բարեհարգանն և հաճառօրտանն , որդ էն նարևոր յարհնէրդ աճ առանման գրոց : Յառաճ Բէ պարտուելի հեղինակն արհեստացէ պարարտանն էար 'ի վերայ այոց 'ի պարգրելն զնորարջան վերանմանն . որով նա պարտանայ մեզ

'ի յառաջաբանութեանն : Ս'է՛ք ջանասցաք՝ զսիրողս արեւելս
 լինին գրախնայութեան ատենել ծանօթ և ուն ընդ այն՝ : (Սուս
 լացայ 'ի ծիծաղելոյ՝ երբ լուայ 'ի քէն զայստսիկ . տե
 սեալ թէ ինքնաձեռնադրել դատաւորդ անիրաւուե
 բազմեցար ևս յաթոս սքանչելի խորհրդակցի . և հրա
 շիրես զաշխարհս գալ հարցանել և առնուլ 'ի քէն
 զվճիռ ուսումնական գրոց և յատկուեց նց . . . բայց
 ես խնայելով 'ի քեզ ասեմ . մի սպասեր ումեք . է՛ջ
 յաթոսոյդ . ոչ որ գայ այսուհետև խորհուրդ հար
 ցանել քեզ . զի եկին վաճառականք հարցանել զոր
 պիտուի չամչոց , և ահա միջորեցուցեր զնս՝ , զանարգն
 վճռեցեր լինել պատուական . եկին և կուսակից հա
 մախոհք քո տգիտագոյնք ք զքեզ 'ի հարցանել զքե
 րականական իրաց , և ահա զամսն միջորաշունչ խա
 բեցեր . վս զի հարցին քեզ , որ քերականուի լուս
 գոյն է . դու ստուի՞ տեսցեր , թէ քերականուի չամ
 չեանին գերազանց է ք զամք քերականուիս հինս և
 նորս . հարցին քեզ և բզմի՞ ինչ 'ի նոր քերականուի .
 և ահա տեսաք մինչև ցաստ թէ զիմարդ չարաչար վա
 րեցար 'ի պաշտօնի խորհրդատուուեդ . վսյ յայսմ հե
 տե քեզ չհարցանե՛ որ և ոչինչ . զի մարդ որ և ըզ
 պարզ շարադրուի քերականուե ոչ հասկանայ (տե՛ս
 'ի վերոյ 6 .) . որ ոչ գիտե արդար գին հատանել տա
 դմնդաց (52) . որ չէ իմացեալ մինչև ցայժմ , աներև
 ոյթն 'ի դիմաւորե՞ն ծնանի , թէ դիմաւորն յանե
 րևութէն (76) . որ ոչ կարէ զանազանել զթանձրա
 ցեալ բառն 'ի գործողականէն (77) . որ զյատկացու
 ցին թարգմանէ Խնդիր управляемое (83) նա , այսպի
 սի ասեմ տգէտն 'ի քերթողուե՛ զիմարդ կարող է ու
 ղիղ դատել կմ տեսանել թէ յատկուիք ուսումնա
 կան գրոց գտանիցի՞ն արդեօք յայս ինչ և յայն ինչ

պիսեոյ վայել է մարդոյ, յորմէ պահեսցէ զմեզ (Նար
 ձրեալն, վն զի ոսկ տեսաք մինչև ցայժմ՝ բոլոր ջանք
 քո ոչ այլ ինչ էին, եթէ ոչ խաբել զընթերցօղս .
 ստուք բամբասել զբարերարդ, ՚ի թիւր միտս փո-
 խել զբնաբան այլոց, կրճատել զթարգմանելի բանս .
 իդէմ՝ քերականուէ մոլորուի ուսուցանել, նա նա նա,
 արդ յայսպիսի ջանից զինչ օգուտ գտեր դու, զի կա
 միս միւսանգամ յանձն առնուլ զլոյսօրինակ խաւա-
 րային ջանացողուի . վն զի այս առաջին դուր ջանք
 քո նախ վնասեաց քեզ, և կարելի է թէ մեզ ևս վն-
 նասեսցէ : Վհեզ վնասեաց այսն, զի այժմ բոլորո-
 վին կորուսեր զսակաւ համարումն, զոր այլք ունէին
 վն տղայական գիտուէդ . զի որք կարծէին զքեզ ուս-
 եալ ոմն, այժմ ծանեան թէ դու և ոչ զառաջին մա-
 սըն քերականուէ հայոց ճանաչես . ոչ զպարզ շարա-
 դրուի լեզուիս մերոյ իմանաս . և ոչ զերկու տող բանս
 կարես ՚ի հայոց ՚ի ուսւ լեզու թարգմանել . ուստի
 եթէ իշխանք հայոց ՚ի քաղաքի ուրեք, յաստրախան,
 ՚ի դղլար, ՚ի նախիջևան, ՚ի թիֆլիս . նա, կամէին
 կացուցանել զքեզ ուսուցիչ մանկանց, այժմ՝ նք ևս
 ճանաչելով զայդչափ խորին տգիտուիդ յուսմունս,
 ՚ի բաց արտաքսեն զքեզ իբրև զտգէտ և զխաբեբայ
 ոմն . մանաւանդ վն այդպիսի նենգաւոր, բանսար-
 կու և ստախօս բարուցդ . զի մարդ որ առ ուսուցիչ
 վարժապետն իւր ապերախտ և զրպարտօղ է, զիարդ
 կարէ ինքն արդար ուսուցիչ լինել և զշնորհս ուս-
 ման հաղորդել աշակերտաց . վասն զի նա իմաստուն
 վճուց Պրդիոսի սիւրացւոյ, յապերախտ մարդն հա-
 ւաքեալ գտանին նմ անիծեալ մոլուիք և չարիք :

92 : Իսկ մեզ ևս կարելի է թէ վնասեցէ այս մո-
 լորական ջանք քո այսն, զի գուցէ գերապատիւ վար

դապետս մեր զգուեցեալ ձանձրացեալ 'ի սոյնպիսի յխմարական շաղիաղիուէցդ և յապերախտ զրպար սուուէցդ, կասեցել չկամեսցի շարադրել և 'ի լոյս ընծայել զմիւս պիտանի գրեանսն . զճարտասանուին, զտրամաբանուին, զսփառանուին, և յայնժամ զինչ լինիցի վիճակ մեր, ո՞վ շարադրեսցէ մեզ զդպրոցական մատեանսդ . ուստի՞ գտցուք մեք զգիրսդ դասաւուէ . ո՞ւր են մեր ճարտասանուիք, անբանուիք, փիլիսոփայուիք 'ի նախնեաց կի՞ յարդեաց յօրինելք, քանի՞ հեղինակք կան 'ի մեր բուն հայոց՝ շարադրողք այդպիսի մատենից . որ ճշմարտիւ ազգասէր հայ ո՞չ հեղու զարտասուս արեան՝ եթէ մտածէ, թէ 'ի Հայկայ նահապետէն մերմէ մինչև ցայսօր անցել են իբր 1170 տարիք . և յայսչափ միջոցի՝ միմիայն ճարտասանուէ գիրք տպեալ է 'ի մեջ հայոց, և այն ևս ո՞չ 'ի մեր լուսաւորչականաց շարադրեալ է, այլ 'ի փափաղաւանից 'ի ստեփաննոս վրդպտէ մխիթարեան վանաց վէնետկոյ . և այս գիրք ևս թէ՞ որչափ անկարգ է որչափ անոճ՝ և որչափ սխալանօք լցեալ, անհնար է պատմել . իսկ գիրք օրինաւոր անբանուէ և ո՞չ մի հատ է տպեալ մինչև ցայսօր, ո՞չ 'ի մեր հայոց, և ո՞չ 'ի մխիթարեանց, որք թէ տպեսցեն ևս՝ ամենևին անլուսնելի լինի մեզ 'ի պատճառս բազմատեսակ հերձուածողական կարծեաց, որովք խառնեալ ապականեն զսրբազան գիտուին զայն, որոց սերմննք ևս արդէն սփռեալ կան յամ գիրս տպեալս առ նոսա 'ի վէնետիկ : 'Պու ինքնդ ևս պարտիս գիտել նախ՝ թէ 'ի ճիմարանի մերում 'ի սկզբանէ մինչև ցայսօր՝ ամ օտարազգի վրձնապատմութիւն մեր, ռուսք, գաղղիացիք, գերմանացիք, իտալացիք, ևն, գրեթէ յամ նուագս դասատուուէ հարցանելին և հարցանեն իսկ այժմ ցմեզ

ումանք վն հետաքրքրուէ և ոմանք վն սիրահարուէ ,
 Թէ 'ի հայոց լեզուի ձերում , զորմէ ասէք Թէ հին է
 յոյժ և ձոխ , բանի հեղինակք և գրեանք կան ճար
 տասանուէ , տրամաբանուէ , բանաստեղծուէ , երկրա
 չափուէ , ևն . իսկ մեք ամօթով և նախատանօք ակնկո
 ղեալ ստուք պատասխանեմք զցուրտ և զանալի զայս
 բան Աղէալ էն 'ի մեզ այբողիտի Տարեանս , Բայց այժմ հո
 բոսեալ էն , ևն . իսկ 'ի կրկին հարցանել նոցա առ մեզ
 Թէ զի՞նչ ուսանիք ապա դուք այժմ 'ի հայոց լեզուի ,
 ասեմք , գերիմաստ վրդօպոս մեր շարագրել է զհա
 մառօտուէն այդոցիկ գիտուէց , յորոց ամենումք զգաս ,
 բայց դեռ չէ տպագրել զայնս վն պակասուէ դրամոց :

93 : Պարտիս գիտել և խոստովանիլ իսկ երկրորդ .
 Թէ 'ի շինուէ Ղեմարանիս մերոյ ('ի 1816 ամի) մինչև
 ցմոսանել գերապատիւ վրդօպոսիս 'ի պաշտօն դասատու
 ւուէ (յամի 1822 'ի 1 . դեկտ) 'ի միջոցի վեց տարւոյ
 աշակերտք ժամանակին (յորոց՝ կարծեօք ասեմ՝ մի
 էիր և դու) ուսանէին միայն զքերականուէն չամչեան ,
 որոյ և դասառուէն տեէր երեք կի՞ չորս տարի , իսկ
 դաս ճարտասանուէ , մաքուր հայկաբանուէ , տրամա
 բանուէ , սրբազան անճաբանուէ , և տաճկաց լեզուին՝
 ամենևին իսկ ոչ գտանէր 'ի Ղեմարանիս . բայց յորմէ
 հետէ շնորհիւ ազդագլուխ Տեարց մերոց Աղիազա
 րէնց հաստատեցաւ մեծիմաստ վրդօպոս դասատու մեզ
 այժմ զհոսանս այդ ամբարձրագոյն ուսմանց գիտուէց
 յամ առուր ընդունիմք յառատաբուղիս բերանոյ ան
 նման ուսուցչապետիս , որով և լցել լիացել անմահա
 կան նեկտարիւ՝ օրհնեմք արտասուօք զանգին կեանս
 Ահհազնեայ Տեարցն և վարդապետիս . նոյն և աշ
 խատ լինիմք զտիւ և զգիշեր կատարեւագործել զմեզ
 յամ ուսմունս , զի Թերևս յետ ժամանակաց ինչ մեք

ևս կարողասցուք գործակից լինել իւր լուսաւորուն
ազգիս 'ի բաղաբի ուրեք : Արդ՝ որպիսի թշուառուն
ոչ հասանէ մեզ , եթէ գերապատիւ վրդ'պոս վշտա -
ցեալ 'ի յապերաստ թշնամունէդ՝ կամ թողուցու բը
նաւ զդաստուունն , կամ ոչ տպագրեսցէ զանգին
աշխատանս իւր 'ի վերոյիշեալ բարձր գիտունսր , ոչ
այս վնաս ծանրագոյն է մեզ ք թէ կորուսանեաք ըզ
կեանս մեր . զի ով այլ որ կայ այժմ 'ի մեջ ազգիս
հայոց , որոյ ուսումն և գիտունն հաւասար իցէ անը -
ման վրդ'պոսի մերոյ , ով լիցի մեզ դասատու և մա -
տենադիր հարկաւոր գրոց գիտունց . . . Պիտեմ զի
քո վնամագոյն իմաստունդ պատրաստ է 'ի գրել , ոպ
և խոստանաս իսկ գրել , սակայն ցաւելի է մեզ յոյժ

94 : 'Եւս' այն , զի ահա այս առաջին գրեալդ
խայտառակեալ վատահամբաւեաց զքեզ 'ի պատճառս
բազմաթիւ սխալանաց և ստունցքոց . և ստոյգ գի -
տեմք զի և միւս գրելիքդ սոցանման լինելոց են , և
ոչ լաւագոյն ինչ ք զայսոսն : Այլդ՝ ցաւելի է այն ,
զի դու կամիս ուսերէն գրել , և ոչ հայերէն . որոյ
պատճառն այս է , զի բոլորովին տգէտ ես 'ի հայե -
րէն շարագրուն . և ոչ կարես գոնէ երես մի թղթոյ
անսխալ գրել հայոց լեզուաւ . ոպ վկայեն ձեռա -
գիրք քո առ մեզ եղեալք : Այլդ՝ ցաւելի է մեզ այն
(մի հաւատար . ոչ ցաւիմք) , զի դու ոչ վն մեր , այլ
վն ուսաց սիրողաց զարեւելն լեզուն՝ կամիս գրել ,
որպէս թէ ուսք կամ՝ միւս եւրոպացիք կարօտ ի -
ցեն լսել զաղձատաբանունն այդպիսի արեւելցի կամ
թիֆլիզեցի ստախօսի , զրպարտողի , մատնողի , և մո
լորուն բարոզողի : 'Եւս ես ինայելով 'ի զուր ջան -
քըդ և յանօգուտ վաստակդ վն ուսաց , ասեմ քեզ
թէ դու այժմ թողեալ զնն , վն մեր հայերէն գրեալ ,

զի մեր կարօտ եմք լսել և խմանալ տակաւին բզձի ինչ վնարեւելեան լեզուի հայոց : (Թէ հարցանես, զի՞նչ գրեցից, ահա բաւականաց գրեալ եմ ՚ի Թէլէկրա Ֆրն : Պատասխանեմ, սուտ ասես, ահա գրեալբդ այրեցեալ ՚ի բովս Քշմարիտ կրիտիսի՝ ՚ի միսիւր դար ձան . զորև դու ո՛չ կարես ուրանալ, վն՛յ պարտաւոր ես այժմ, և ես հարկադրեմ քեզ, զի դու նոր գրես ցես, ո՛չ լաուսերէն, այլ Հայերէն, և հաստատես ցես փաստիք զայն ամիսիւթս, զորս տգիտուբդ սըխալ կարծեցեր ՚ի նոր բերականուէս . որոց դլխաւորքն՝ ես երեքին այնօրիկ, զոր եդի ՚ի վերոյ (87) . որք Թէ արդարև սխալ եմ, դու զի՞նչմնն նոցա փաստիք ցոյց մեզ՝ ի՞նչ այսմ կարգի .

95 : Նախ՝ հաստատեան Թէ ՚ի լեզուիս մեր կան Պարզ ածականք ցուցանողք զգերադրական աստիճանն . միայն Թէ զՊարզ անուանս յառաջ բեր, և ո՛չ զՆարդս . մի՛ զի նոր հեղինակն մեր զգերադրականն արտաբսեալ է ՚ի Պարզ ածականաց (տես՛ս ՚ի նոր քերակ . յեր . 45 . և աստ ՚ի վերոյ հճ՛ր . 72 . 73) և ո՛չ Թէ ՚ի Նարդ բառից . և միւս ևս զի դու ասես յեր . 447 . Բէլէկր . Թէ До сихъ поръ Армяне, пакъ какъ и Рускіе, имѣли въ грамматикѣ при спешени մինչև ցայժմ հայտ այնո՞ւ, սո՞ւ եւ ուուուս, և նէլին ՚ի գերադրականն զի բիստիճանն, իսկ արդ ուուսաց գերադրականն է մի պարզ բառ՝ աննշան մասնկաւ ՚ի ծայրին երկիցս փոփոխեալ . փր . приближившій, ближайшій лѣ, և եթէ հայք ունին ՚ի քերականուէ գերիս աստիճանս՝ այնպիսի, ունի ուուսք ունին ի՞նչ քո բանիցդ, ապա ուրեմն ցոյց մեզ Թէ զի՛նչ կազմի գերադրականն մեր միով պարզ բառիւ երկիցս ՚ի ծայրին փոխեցել : Ինչ երևի Թէ չու-

նիս այլ հնարք . բայց եթէ նման խուժարուժ մխի -
թար սեբաստացւոյն պարտիս 'ի վերջ բաղդատակա -
նին յաւելուլ զմասնիկս էղ . ի՞ր . ստազունեղ , տգի
տագունեղ , ևն . և թէ պէտ դու արուեստիւդ քանդա
կագործուէ կարես ձևացուցանել զայսպիսի անուա -
նըս . սակայն ծաղը առնէ հեզնելով զքեզ դաբրիէլ
վ . յասելն յեբ . 499 , ॥ Ընտեղեալ նորերը գերա
դրականին ալ անշնորհք կերպ մը խոթեցին , բաղ
դատականին վրա էղ մասնիկ բսելով , բայց անանկ
էղ մընէ , որ աւելի ժանկոտեց անուները ॥ :

96 : Արբորդ՝ հաստատեան , թէ բառք գերադրա -
կան կոչեցեալք 'ի չամչեանէ և 'ի դաբրիէլէ «մէն» -
բարի , «մէն»բարչե , ոչ են բարդ , այլ պարզ մի բառ
ածական :

97 : Արբորդ՝ հաստատեան , թէ աներևոյթ ասացել
բայքն՝ ոչ են բուն գոյական անուն , և առ այս պար -
տիս բառ առ բառ տալ պատասխանի փաստից վսեմա -
միտ նոր հեղինակին 'ի քերականուէ նր 'ի 853 . 854 .
855 . համարսն եղելոց :

98 : Արբորդ՝ հաստատեան զկարծիսդ թէ աներև -
ոյթն է բայ , և պահէ միշտ զզօրունի և զյատկունի բա
յից դիմաւորաց (всегда удерживаешь силу и свойства
глаголь) . առ որ՝ պարտական եո՝ զսահման , զպաշ -
տօն և զպարագայս դիմաւոր բայիցն յարմարել բո -
լորովին աներևութից :

99 : Հինգերորդ՝ հաստատեան , թէ աներևոյթն կա
ցուցանէ զարմատ , յորմէ ձևանան ամ ժամանակք ,
(Составляет корень , отъ котораго образуяща всѣ
времена) . և զայս ցոյց մեզ օրինակաւ , ին դիւր զանե -
րևոյթս «բարե»ել . և յայտմանէ ձևացո՝ 'ի վր բո զամ
ժամանակն՝ յորս խօսիս սուտ , զամբիւս ստախօսուէդ .

զամ քէճնն , զամ եղանակնն և զամ տեսակս և զչիս
ստուգութանցդ :

400 : Ա Էջերորդ՝ հաստատեան , թէ բառս լոյս ԵՅԻՄԻՆՆ ,
է անուն առքական , գործողական կի՞ վերացեալ , զի
կարացես բաղդատել զայն ընդ աներևութիս լուսու
տրել (ի վերոյ 77) :

401 : Ա ռնէրորդ՝ հաստատեան , թէ աներևոյթն իբ
րև բայ ցուցանէ զիր կի՞ զառարկայ զոյգ ի ներգոր
ծուէ , какъ глаголь показываеиъ предметъ вмѣстѣ съ
дѣйствіемъ (ի վերոյ . 78) :

402 : Ա ռէրորդ՝ հաստատեան , թէ հայկական բառս
յարկայոցիչն ՚ի ռուս լեզուի թարգմանի управяемое :

403 : Ա ռնէրորդ՝ հաստատեան , թէ սեռականն յար
եալ յաներևոյթն ո՛չ է բուն յարկայոցիչն , և զայս պար
տիս առնել նախ՝ ճշմարիտ պատճառօք հերքելով ըզ
փաստս նոր հեղինակին եդեալ ի 863 . 864 . 865 .
866 . համարուք . և երկրորդ հաստատ փաստիք ցու
ցանելով զքո կարծիքդ , ց

404 . Տ առնէրորդ՝ հաստատեան , թէ սեռականն անե
րևութին է իսկանց րէր Բայի . և առ այս հարկ է քեզ
նախ մի իմ միօջէ ցրել զփաստս մեծարու վրդպտիս ե
դեալս ՚ի քերականուէ նր ընդ 856 . 857 . 860 . 864 .
համարուք . եւ եկի՞ պարտիս սահմանել զրէր Բային ,
(թէ ո՛չ ինչն զսահման վրդպտիս մերոյ ՚ի 860 . 865
համարին) և զայս սահման քո՝ յարմարել սեռակա
նի աներևութին , ապացուցանելով թէ աներևոյթն
առնու զսեռական տէր (ի վերոյ . 83 . 84 . 85) :

405 : Ս Էրասմոսէրորդ՝ հաստատեան մեզ , թէ անե
րևոյթ առնուն ևս զուղղական տէր բայի , ցոյց մեզ
զգիրսն նախնի հեղինակաց , զգլուխն և զհամարն գը
րոց . և զվիպուի կամ զօրինակ բանից նոցա , միայն

Թէ ուղիղ դատողութիւն և համաձայն քերթողական կանոնաց, և ո՛չ Թէ ՚ի Թիւր միտս մեկնելով, կի՛մ բռնի յօտար իմաստ ձգելով զգրուածս նախնեաց. ո՞նչ երևի անզգուշութիւն արարեալ և գաբրիէլ վ. որ զայս բան || Մինչև յաջաց անտի անօրինին Էռոնի որդանց բղխեալ սորսորել (Բ. Տակ. Բ. 9) կամելով ՚ի վկայ ածել կանոնի իւրում՝ ասէ || ուր բառն Էռոնի տէր է աներևութին որորել || յեր. 465 : Սակայն սխալի այրն իմաստուն, զի ո՛չ Թէ բառն Էռոնի, այլ միւս բառն որորի է լի նոցա տէր, իսկ լի մեզ յատկացուցի՛ն աներևութիւն որորել. իսկ բառս Էռոնի գոյական ձայնիւ եղեալ է ածական որորի, փոխանակ բաւիցս Էռոնագի, Էռոնոր, իբր ասել՝ եռանդագին կի՛մ կենդանի որդանց սորսորել. որում վկայէ և բնագիրն եբրայեցւոց, որ այսօ՛ր ունի զբանս || այնօ՛ր զի ՚ի մարմնոյ անօրինին այնորիկ բղխել ևս էնորի որդանց || : Ուր և զայս ՚ի միտ առ հարեանցի, Թէ զի՛արդ քաջուսումն անձինք ևս նման գաբրիէլ վրդպտի, պաշարել գոլով ՚ի Թիւր նախադատուեց կարեն մոլորիլ և մոլորեցուցանել. սխալական բանից իւրեանց պատճառս կցկցել և ծամածուռ վկայութիւն հաստատել, ևն : Կակ բաց յայսցանէ

406 : Արդարաւորոր՝ հաստատեալ, Թէ զայս նախադասուի նոր հեղինակին պատմութեանն՝ յայտ, որով իրաւամբք Թարգմանեցեր ՚ի ռուսերէնն, Другія написаны слоґомъ нечислымъ, վի՛ զի սլոց՝ ռուսաց առ մեզ է աճ, և ո՛չ Թէ ռամկական լեզու, ապա արդարացո՛ զբեզ և զգործի :

407 : Արդարաւորոր՝ հաստատեալ, Թէ զայս պարբերուի, որովք Բաղդա՛ն այ՛տ, Բայց ՚ի գիշերե գոգեո՛ աշխարհայ, ասեալ էմ որի՛ն գոնի՛ն որորացից և որորս

Կէլի , վն՝ յոյր պատճառի Թարգմանեցեր 'ի լեզու
 ռուսաց այնպէս չարաչար 'ի հակառակ միտս ('ի վերոյ.6)
 խոստովան լեր կամ զտգիտունիդ 'ի քերականունէ , կամ
 զչարունիդ 'ի Թարգմանութեան :

108 : Օ այս ամ՝ գլխաւոր մտորուիսդ՝ Թէ կարող
 ես՝ արդարացո՞ փաստիւք , հաստատեան ապացուցուի՞ ,
 լեզուաւ հայոց և ո՞չ ռուսաց , միայն Թէ ճշմարիտ կա
 նոնօք , առանց նենգաւոր խաբէունէ . քերականական
 սկզբամբք և ամ՝ արդարունք և սիրով ճշմարտունէ .
 զի միայն այսպէսն ըունելի լինի մեզ . իսկ եթէ հակա
 ռակ այսմ՝ միւսանգամ ձեռնամուխ լինիս 'ի սուտ խօ
 սել , զրպարտել , խաբել , կրճատել զբանս , ևն ,
 գիտեան աներկբայ Թէ պատրաստեալ կան առ մեզ
 գրիչք երկաթիք և պողպատիք առ 'ի շարադրել հա
 յերէն և ռուսերէն ըդէմ միոյ Թղթոյ քո՝ մատեանս
 մեծամեծս առաւել ք զբարձրունի հասակիդ , և տես
 ցուք Թէ ո՞վ լքանի կամ ձանձրանայ . զի ո՞պ ո՞չ ես
 եղէ առաջին 'ի խօսել , նոյնպէս ոչ եղէց առաջին 'ի
 լուել . և որովհետև ճշմարտունի , արդարունի , իմաս
 տունի և ուսումն գիտունեց առ մեզ են . իսկ ստունի ,
 խաբէունի և տգիտունի՝ առ քեզ . վնկ միշտ մեք լի
 ցուք պարզերես յաղթող . իսկ դու և նմանքդ՝ սեւե
 ղես յաղթեցեալ և ամօթապարտել . ո՞չ միայն 'ի մէջ
 հայոց , այլ և առաջի ռուսաց և այլ եւրոպացւոց , և
 այս ցաւելի է մեզ յոյժ և յոյժ . վն զի հազիւ Թէ
 սկսաւ այժմ՝ սակաւ ինչ պայծառանալ անունն ազգիս
 հայոց 'ի մէջ օտար ազգաց . հազիւ Թէ սկսան եւրո
 պացիք իմանալ Թէ հայք ևս մարդ են , գտանին առ
 նսն ո՞չ միայն ծառայագործ արուեստաւորք և բեռնա
 կիր վաճառականք , այլ և քանի մի իմաստուն և ուսել
 անձինք գիտացողք զդանազան լեզու եւրոպացւոց և

ասիացւոց, ունին 'ի ռուսաստան գոնէ զմի միայն Ղե մարան Աղիաղարեանց, և քանի մի տպարանս (Թէնի և անդործ դատարկացեալս) ևս. հազիւ հազ Թէ, ասեմ, այսչափ ինչ յաջողեցաւ մեզ շնորհօքն այ, և ահա կամիս դու խեղացնոր բանիւքդ ցուցանել օտար ազգաց, Թէ 'ի մէջ հայոց ոչ գտանի և ոչ իսկ քերականութի գիտացող հեղինակ. և այս մի Թէ ոչ է մատնել զիւր ազգն և զուր վատահամբաւել առաջի եւրոպացւոց, և ո՞ր ներողուե արժանի լիցիս դու. ո՞րպի սի պատժով պատուհասելի ես դու. ո՞ր դժոխք ընկալցի զքեզ վս յանդգնուեդ. որովհետև ոչ միայն զքերականութի, այլ և ոչ զտկարութի ուսմանդ և զսորութի տգիտուեդ ոչ ճանաչես. վս զի այնչափ գիշերային խաւարաւ Թանձրացել է տգէտ միտքդ, զի

Ստուգիւմ, ԺԲ.

109 : Ա՛յ կարացեր ուղիղ Թարգմանել գոնէ զանուն և զժամանակ յովհաննու եղնկացւոյն, այլ բանդազուշեալ զառանցանօք կոչես զնա Іоаннъ Езникъ жившій въ VIII столѣтїи (Յովհանն էղնիկէ կեցեալ յութերորդ արորդ (յեր. 442. Բէկէ.) որ ցուցանէ զեղջիւր տգիտուեդ, զի էղնիկէ առ մեզ է յատուկ անուն մրդի, իսկ զէղնիկացին հարկ էր քեզ Թարգմանել Езинканский, կամ Еризанский, զի եղնկա քաղաք հայոց կոչի ևս երեւո, զոր այժմ տաճիկք կոչեն արդիւնիւն կամ եր զէնիայ : Ըայց զգոյշ լեր, մի՛ շփոթեցես զայս ը գաւառին արդի կամ արդուն, զոր պատմագիրք յունաց կոչեն արդունիկէ, որոյ և բնակիչքն հարկաւ կոչին Մարտիանոս : տե՛ս 'ի հին հայաստան 67=69 : Սոյնպէս և զժամանակ ն՞ր սխալ յոյժ նշանակես, զի եղնկացին մեր եկեաց ոչ յութե՛րդ, այլ յերեքտասանե՛րդ դարու. յորմէ երևի Թէ տգէտ ես յոյժ ոչ միայն

ի քերականուէ , այլ և զՊատմուի իսկ հայոց ամենե
 ին ո՛չ գիտես . վն զի թէպէտ և կամեցար ցուցանել
 զքեզ ռուսաց իբր Պարֆէ Զայոց կի՛ք քերականուէ նո
 ցա , սակայն յամ թուղթս տետրակիդ խարխափելով
 դանդաչես 'ի բանս , ըստորում

Սրտ-Եւ-ն . ԺԻԾ .

110 : Եւ 'ի միւս էր . 113 . Բէլէի . յայտ առնես
 շտգիտուիդ 'ի Պատմուէ աղգիս հայոց , յասելդ վն
 արբայի մխիթարեան վանաց վէնետկոյ , թէ Ны-
 нѣшній Настоятель естъ Архіепископъ Стефанъ Кю-
 веръ-Аконцѣ , այժմեան առաջնորդն է արքեպիս արեւմտեան գե-
 րէր աֆոնոյ , բայց սխալիս չարաչար , զի ստեփաննոսս
 այս վախճանեցաւ 'ի 1824 ամի նն , 'ի 29 աւուր յուն
 վարի . և փոխանակ նր 'ի նմին ամի 'ի 4 յունիսի ընտ
 րեցաւ արբայ սուքիաս ոմն վրդպտ լոկ , և ոչ եպիս ,
 զի ստեփաննոսս այն նպ երեւի եղև առաջին և վերջին
 եպիս նց . արդ եթէ զբո ժամանակի անցքն ո՛չ գիտելով
 ստուի պատմես , զանցեալ ժամանակաց պատմուիսն
 զրնսի օրինակաւ պրտիս իմանալ և այլոց ճառել , եթէ
 ո՛չ նոյնպ ստուի և սխալուի . և այսմ վկայ է միւս ևս

Սրտ-Եւ-ն . Ի .

111 : Սողորուիդ , յոր կործանեալ էս 'ի խաւարա
 յին դիշերի , յասելդ վն չամչեան միքայել վրդպտին
 (յեր . 115) թէ Въ Граμμαшикѣ его, Рипорикѣ, Исто-
 рин естъ, можеть бытъ, мѣстами несправноспи, 'ի քե
 բանահո-Եւ-նոն նորոս , 'ի ճարտասանուէնան , 'ի պարտաւէնան
 էարելի է Եւ էան 'ի րեղիս րեղիս անպտուղուի . յորում ըն
 ծայես չամչեանին զգիրք ճարտասանուէ . բայց արդ
 ցոյց մեղ ո՛ր է ճարտասանուի չամչեանին . յորում
 ամի և յորում բաղաքի տպեալ է այն գիրք . 'ի վէնե-
 տիկ թէ 'ի թիֆլիս . մի՞ է թէ բազմիցս տպեալ , և

կամ՝ զտպեանն ընթերցար թէ զձեռագիր նր՝ զի
 արդ՝ ոչ ցուցանես մեզ զտեղին . յոր երես թղթոցն
 կան անզգուշուիք . կմ՝ զի՞նչ՝ անզգոյշ բանս խօսե
 ցեալ իցէ չամչենն՝ ՚ի ճարտասանուէ , ցոյց աղաչեմք,
 զի որովհետեւ դու միայն ես անաչառ գին հատանող
 տաղանդէց և հեղինակաց քերականուէ , ճարտասանուէ
 և պատմուէ , և ճանաչես զտեղինն անզգոյշ սխալա
 նաց նոցա , վնջ հարկ է մեզ ՚ի քէն ուսանիլ , ևն . . .
 Տե՛ս ուրեմն զխորուի չափազանց յիմարուէդ , զի տա
 կաւին ոչ գիտես թէ մի միայն ճարտասանուի կայ տը
 պեալ յազգի մերում . և հեղինակ նր ոչ է թէ չամ
 չեանն է , այլ ստեփաննոս վրդփոսն (տե՛ս 92), զոր դու
 ծիծաղական տգիտուիք ընծայես չամչեանին . . . ով
 անձոռնի ճարտասանիս . . . զանզգոյշ սխալանս ճար
 տասանուէն ճանաչէ և վկայէ , բայց զհեղինակն դեռ
 ոչ ճանաչէ . . . երանի՛ ազգին հայոց , որ զայսպի
 սի ճարտասանս ունի . . . երանի՛ աշակերտաց , որք
 ուսանին յայսպիսի դատաւորէ ճարտասանաց : Ղու
 ցէ ասիցես , թէ չամչեանն ունի յօրինեալ զճարտա
 սանուի , բայց ձեռագիր է , դեռ չէ տպեալ . . . սա
 կայն ասն մեզ՝ ուր տեսեր դու զձեռագիր նր , և ան
 զգոյշ սխալանս գտեր յայնմ . երևի թէ առաքիլ է
 նա առ քեզ զձեռագիր իւր զի դատեսցես , գիտելով
 թէ դու ես դատաւոր կենդանեաց և մեռելոց . . .
 եղովկ այդպիսի խայտառակ դատաւորի , որոյ անիրա
 ւութեանն ծանրագոյն նշան է և այս , զի

Սփռութիւն . Ի՛Վ .

112 : Խօսելով ևս ՚ի վր այլոց երեց գրոց , որք են ,
 Քերականուի ուսուերէն և հայերէն . Ատակ տն մե
 ըոյ յնի քն . և Մբբեհարան , զերկուս զառաջինսն
 պատարակես (յեր . 121) , և զվերջինն՝ որ խաղալիկ է

քեզ նման տղայոց, գովես . սուկոյն զի՞նչ պատճառ
ունէիր չգովելոյ և զառաջինսն . զի՞նչ սխալանս կա-
րես գտանել 'ի քերականուէ աբրահամ սրկ՛ւզին (որ
այժմ՝ խաչապսակ մեծապատիւ Սրբիպոտ է) , և 'ի տետ-
րակն ազնիւ Սագինովին, զի դու որ ո՛չ իմանաս ո՛չ զլե-
զու հայոց և ո՛չ ռուսաց , ոչ կարես ևս ուղիղ թարգ-
մանել , թող թէ զայլոց թարգմանեալն ճանաչել .
երանի՛ թէ դու ևս կարող լինէիր այնչափ շարադրել
հայոց լեզուաւ , որչափ թարգմանիչն քերականուէ աչ
խատեալ է . զի դու և ո՛չ զտասնէրդ մասն նր՛ կարող
ես , ո՞պ տեսաք 'ի վերոյ զտգիտական թարգմանուիսդ
քո : Վայց եղեալ ևս թէ կան յայնս երկու , երեք ,
հինգ սխալանք . զի՞նչ վնաս անտի . միթէ վն՛ այն-
չափ սակաւ սխալանաց գին և յարգ գրոցն պակասի՞
և նախատելի՞ լինիքեզ . ահա դու ինքնդ ութ երես
բան գրեցեր . և յայնս գտի ես զքսան սխալանս քո .
և իբրև քսան սխալ ևս զանց արարի նշանակել վն՛
ձանձրուէս , ապա այսպիսի ամենասխալ և ամենասուտ
զրպարտող գոլով դու , զիմարդ համարձակիս բերան
բանալ և բամբասել զայլս անիրաւուք , մանաւանդ
զգերահանձար վրդիպոտ մեր և զաննման քերականուի
նր՛ , յորում ո՛չ կարացեր գտանել և ո՛չ մի սխալ բան ,
ուր թէ լինէին ևս քանի մի անմտադիր թեթեւ վրի-
պակք , բոլորովին ներելի է նմա . զի՞ ով 'ի մարդկանէ
կարող է շարադրել գիրք ամենեկն անսխալ . ո՞ր գրը
ուած հեղինակաց առ լատինս , գաղղիացիս , գերման-
ացիս և ռուսս ազատ է 'ի վրիպակաց . կամ առ մեզ
իսկ յոր գիրս տպագրեալս (թող այժմ՛ զմերոցս)
'ի մխիթարեան միաբանից վէնետկոյ ո՛չ գտանին
պէսն սխալանք սակաւ կի՞ շատ լի հմտուէ յորինողին,
յորոյ յապացուցուի՛ զի մի՛ ոք կարծեսցէ զիս ստուէք
զրպարտել զանմեզս , նշանակեցից աստանօր 'ի քանի

մի նոր գրոցնց՝ զմի կի՛մ զերկու օրինակս (նորմօ փոք
րուլն տետրակիս ո՛չ ներէ յառաջ բերել այժմ՝ զբա-
ղունս կի՛մ զամսն), ո՛պ զի ուսումնասէր մանկունքն մեր
մի՛ խաբեսցին հետլով հեղինակուէ այնչափ խնաստնոցս

113 : Արդ նախ՝ Ռաուարանն հայերէն և գաղղիա
րէն տպեալ ՚ի 1817 ամի ՚ի յարուլ վրդպտէ, զբառ
սըն ասորէսփան, հիփէսփան, խոժասփան, ևն, հոլովէ
ուղիղ լը եկըդ պատկերի, խոժասփանի, նա . իսկ
զբառսն հրէսփան, սագասփան, հոլովէ լը առաջին պատ
կերի սագասփանի, նի . որ է սխալ . զի ամ՝ բառք
մեր սփան մասնկաւ եզերելք, ո՛պ սփասփան, բո-
սփան, ևն, միշտ հոլովին լը եկըդ պատկերի, ո՛պ կա-
նոնափոխեալ է գերապատիւ հեղինակս ՚ի քերկն . յեր
38 . 40 : « Այն բառարան զբառսն սնուակն, բոլորակն,
հոլովէ լը առաջին պատկերի . իսկ վն բառիցս խաչա-
կն, խորոսակն, համարակն, ասէ լինել անհոլովելի : յար
ձեալ զբառսն ճերակոյս, արակոյս, հողակոյս, հոլովէ .
իսկ զբառսն արակոյս, բակակոյս, անհոլովելի բարո
զէ : Սողում զայլ բազմատեսակ սխալանսն :

114 : Արկորդ՝ քերականուլն գաղղիական տպել
՚ի 1821 յարսէն վրդպտէ . յեր . 562, հրամայէ զբառն
արարիւ շեշտել ՚ի վերջին վանկն՝ արարիւ՛, և ոչ
՚ի վերջընթերն՝ արարիւ, զոր կամեցեալ պատճառօք
հաստատել ասէ ॥ զի է գործիական հոլով ո՛պ արի-
րիւ, հերիւ, պիւրիւ, պիւրիւ՛, բարիւ, բարիւ՛ ևն ॥ .
Ռայց սխալի այրն գիտնական մարդկօրէն տկարուք,
զի բառն արարիւ ո՛չ է գործիական հոլով . այլ ուղ-
ղական՝ մակբայացեալ ածանցակերտ մասնկամբս է,
նման մակբայիցս իբրև, միչև, սփրև, զև, ո՛պ գեղե-
ցիկ ուսուցանէ նոր՝ քերականուլն յեր . 154 . և ո՛պ

զայսոսիկ բառս չէ հնար կոչել գործիական (զի անհու
 լով են բառքն իբր, ֆին, արդ), նոյնպէս և ոչ զբառն
 արդարն : Այս գեղեցիկ գիւտ սեփհական է վրդպիս
 մերոյ, որ ուսոյց մեզ այժմ 'ի դասատուուն, թէ եր
 կոքին բաղհիւսական շողկապքս ա, է, լինին ածան
 ցիչ մասնիկ մակբայից . յորոց թէպէտ բառն է- կայ
 'ի տպեալ քերականունէն, սակայն բառն ա մնացուի
 'ի բաց անկէլ է անդ, բայց կայ 'ի ձեռագիրն 'ի վեր
 ջին տողն այսպէս, ա = այժմու, վաղու, իբրու :
 Օ երկուս մասնիկս զայսոսիկ ոչ ճանաչէ գաբրիէլ
 վ . յեր . 417 : Իսկ որինչ այլ պատճառս յարէ անդ
 արսէն վ . վն շեշտի այսր բառի, ոչինչ զօրեն այժմ,
 զի նոր նծաշունչն տպեալ 'ի վեներտիկ 'ի 1805 ամի լը
 կիտաղրեւոյ և շեշտեւոյ նախնի ընտիր ձեռագրաց,
 յայտնի ապացուցանէ մեզ զանկանոն և զանկարգ գրը
 չուիս նախնեաց : Այն հայրն արսէն 'ի նմին տեղւոջ
 ասէ թէ բառս ոչինչ շեշտել յառաջին վանկն՝ ոչինչ,
 իցէ մակբայ, իսկ շեշտեալ 'ի վերջինն՝ ոչինչ
 իցէ անուն . և զայսմանէ ևս բզմին խօսեցաւ 'ի դա
 սու վրդպտս մեր, փաստիւք հաստատել թէ այն բառ
 երբ և զիարդ լինի գոյական, ածական և մակբայ,
 բայց ոչ կարացի շետեղել աստ զձառնր վն լար
 ձակունէն, գուցէ ինքն մուծցէ զայն 'ի մեծ քերա
 կանութիւնն իւր :

415 : 'Ի խնդրել իմ զճանօթուի ինչ առ գաբրի
 էլ վ . վն բառիս ոչինչ, տեսի առ նմա (յեր . 404) ըզ
 միւս ևս սխալ, զոր նշանակեմ աստ վն զգուշուեքեր
 թողակից եղբարցս : Իսկ նա թէ բառքս՝ ոչ իֆն, ոչ
 ֆին, ոչ ֆին, են հանրական բացասական անուն,
 և իբր մի բառ լը յատուկ նշանակուէ ածական լինին
 այլում գոյականի, իսկ միայնակ եղեալ իբր գոյական

ձեանան : Սակայն սխալ է այս ուսումն . զի 'ի սոսին
բառն ո՛չ մակբայ է դիմաւոր բայից 'ի նախադասուե
անդ եղելոց . իսկ մասնականքն ին , թ ին , թ ինչ , կամ
խնդիր են բայից , կի՞ ածական այլում բառի . և այս
ամ հաստատի յօրինակացնր , որք այսպէս պարզին ॥
Հանգիստ միով խիբ՝ ո՛չ գտաւ մարմնոյ մերում . . .
ո՛չ հանդիպիլ միոյ իրիբ ներողուե . . . միթէ կարօ
տացոյբ իմիբ , և նք ասեն , ո՛չ (կարօտոյ) իմիբ ॥ :
Պահանջէ զայս լուծումն՝ նոյն ինքն իմաստն . զի ամ
նախդուրիբ են բացասական , ապա մակբայն ո՛չ յարե
լի է 'ի դիմաւոր բայն , և ո՛չ թէ 'ի մասնականսն :

416 : Երրորդ՝ 'ի գիրքն կոչեցե՛լ Ղ'էճարան Պ.Ի.Կե -
լեայ , որ է թարգմանե՛լ 'ի մինաս վ . յանսիւթէ Կե ասացե՛լ
գրոյ ինչ գաղղիացւոց , բզմ՝ են անզգոյշ սխալանք :
Յերես 7 . քերականուի , ճարտասանուի և բանաստեղ
ծուի ուղիղ դասին 'ի շարս ազատական արուեստից .
բայց յեր . 8 . նոյն արուեստք բազմին յաթոռ դի -
տուեց և իմաստուեց , հաւասարեալ փիլիսոփայուե և
ամբարանուե , որ է սխալ անբժշկելի : Յերես 12 . գիր
և տառ նոյնանան ի միմեանս . սակայն ամ քերականք
մեր զանազանեն , զնս յիրերաց , զորմէ տես առ գաբ
րիէլ վ . յեր . 468 : Յերես 13 , այբուբենք մոսկովաց
ասին լինե՛լ քառասուն և երեք , բայց ամ քերականք
և բառագիրք ուսաց հաշուեն երեսուն և հինգ միայն :
Ընդանօր մի յեօթն ձայնաւոր տառից հայոց՝ դնի նա ,
բայց գիտեն և նորընծայք քերականութեան թէ այն
է երկբարբառ կամ երկձայն , միացեալ յերկուց
ձայնաւորաց այբ , ին , նպ վկայէ և գաբրիէլ վ . յեր
172 : Յերես 26 . պարզուի և խրթնուի քերականա -
կան շարագրուե ընծայի միայն սովորական կի՞ անսո -
վոր բառից , զոր իրաւամբք սուտ ցուցանէ գաբրիէլ

վրդօտ, յեր . 547 . 548 : Ստորում վն համառօտուն
առ ժամն զայլ բազում սխալմունս այսորիկ և այլոց
գրոց 'ի վենետիկ տպելոց :

417 : Իսկ արդ՝ եթէ այս նորատիպ մատենաք մը
խիթարեանց չը բերականունէ գաբրիէլին և չամչեա
նին չեն ամենեին ազատ 'ի տէսք սխալմանաց , զի՞նչ
զարմանք է թէ և 'ի նոր բերականունէ գտանիցին բա
նի մի վրիպակք . եթէ հարիւրաւոր անձինք վանացն
վենետիկոյ ոչ կարեն տպագրել գիրք մի անսխալ , զի
արդ կարողասցի միայնակ և անօգնական վրդօտ մեր .
և եթէ վն յայտնի սխալմանաց գրոցն այլոց լուռ կա
ցեր դու կմ նմանք քո , ընդէ՞ր ոչ ըւեցեր և այժմ
վն նոր բերականունէս . յորում գոնէ մին սխալ գտա
նել ոչ կարացեր . և ոչ միայն դու , այլ և ոչ քո նը
ման այլ չարախօս անձինք կարացին թիւր ինչ գտա
նել , թէպէտև բայ 'ի քէն

418 : Այլ ոմն ևս զրախնդիր փառքուս բնակեալ
'ի . . . քաղաքի կրկտելով զնոր բերականունն՝ ըստ
տկար խելաց իւրոց նշմարեալ է 'ի նմա զյետաշայ
տարակուսանս . զորոց զպատասխանին թէ՞ կես յղե
ցինամակաւ առ նա , սակայն և աստ կամեցայ հրա
պարակել , զի առաւել ևս ծանօթացին ուսումնասի
րաց գեղեցիկ ճմարտունք նոր հեղինակիս :

419 : Երդ՝ ասեր իմաստունն այն նախ՝ թէ նոր
բերականունին յեր . 74 . ասէ վն էական բայից , թէ չը
նշանակունեն նոյն են չը չեզոքականաց . սակայն այս կար
ծիք նր՝ ոչ երևի ուղիղ . զի էականք զգոյուն կմ ըզ
գոն իրաց նշանակեն , իսկ չեզոքականք զգործել ինչ
իրաց , նպ խօսի և գաբրիէլ վ . յեր . 276 : Եսմ
տու ես պատասխանի , թէ կարծիք գերապատիւ վար
դապետիս ստոյգ է ամենեին . վն զի բայս Աճ , եո , է ,

արմատ և նոյանշանակ է բայից Եւանաճ, Եւանանճ .
 և բայս Ղոճ, գոճ, գոյ, արմատ և նոյնիմաստ է բա-
 յիցս Ղոյոննճ, Ղոյոսորէճ. այլ արդ՝ բայքս Էանճ,
 Էաննճ, գոյանճ, գոյասորէճ, ին ամ քերթողաց են չէ
 զոք, ապա և բայքն Էճ, գոճ, գէթ ին նշանակուեցն :
 Եսկ Էդաննէճ, լննէճ, յայանի չէ զոք են ին սեռին, զի ոճ
 նշանակեն զգոյուն ի կամ զգոլ Երաց, այլ զեղանիլ և
 զլինեղ Երին այս ինչ կմբ այսպիսի ինչ, նք Էդաննիմ Տարդ,
 լինիմ գիտան, և նոյնանան ին չէ զոքացս Տարդաննճ, գիտ
 նաննճ : Այլայ լիցի քեզ և գաբրիէլ վ . որ միօրինակ
 սահմանաւ սահմանէ զէականն և զչէ զոքն, յասելն (յեբ .
 53) ներգործուելը կամ ինքիւր մէջը միայն կնշանակէ,
 ու աս կըսվի Էանն . . . կամ ներգործուելը կիմացվի
 Երմէն ու իր մէջը միայն Եղած, ու կըսվի Նկրտանն
 Աւրանօր ին պատահման ծանիր զմիւս և սխալ գաբ-
 րիէլ վ . զոր մոռացայ նշանակել ՚ի վերոյ . զի յայտ
 վայրի զսեռս բայից բաժանէ ՚ի չորս, Էանն, Էեբ
 գործանն, Էրասորանն, Նկրտանն, ուր ուղղագատուք
 զէական բայս մուծանէ ի սեռիւ . բայց ապա յեբ . 278,
 զսեռն տարածէ միայն յառքականս, և արտաքս ալ
 զէականն դնէ զհասարակ բայս :

120 : Արկրորդ՝ ասէր նա, Թէ նոր հեղինակն
 վայրապար բամբասէ (յեբ, 204) զկարծիս հնոց, յասել
 նոցա Թէ սեռական բառն լինի Տէր անդէմ բայից,
 զի ճշմարիտ է կարծիք նախնեաց, ևն : Նկրդէմ այսմ
 գրեցի առ նա, Թէ լոկ խօսելն կմբ գովելն զնախնիս
 չվճարէ ինչ յուսմունս : Թէ ունիս փաստս հակառկ
 փաստից նոր հեղինակին ՚ի համարսն 849=867 Երեւ-
 լոց, գրեան զի քննեսցուք զճշմարտունին . զի և ինքն
 գերապատիւ վրդպան խոստանայ (յեբ . 425) ընդունիլ
 զներհական կարծիսն, միայն Թէ ճշմարտուել իցն և
 ոչ շաղփաղփութիւն :

421 : Արրորդ՝ գրեալ էր , [Թէ նոր հեղինակն ուստեցանէ (յեր . 345 . ե . առաժ . նլ) , [Թէ յոգնակի յատկացուցողն միշտ բազմացուցանէ զյատկանալին և սեզեզականն . այլ այս կանոն նր՝ ո՛չ ճշմարտի միշտ . զի յասեւ իմ՝ Ծայր որդւոցն զեբեթեայ քն յակովբու և յովհանու , Եւ յատկացեալս Ծայր ո՛չ բազմանայ վասն յոգնակի յատկացուցչիս որդւոց : Այսնայ յասեւս Եւ զառաջն ծնողացն յովակիմայ և աննայի Եւ , յատկանալիս զառաջն ո՛չ լինի բազում վն յոգնակի յատկացուցողին ճիւղաց . ապա [Թէ ո՛չ , ասելի էր , [Թէ որդիքն զեբեթեայ ունէին զեբեթեայ մարտ , և ծնողքն յովակիմ և աննայ ունէին զեբեթեայ զաւակս : Այս այս պատասխանի ետուու , [Թէ կանոնն վսեմամիտ հեղինակին անխախտելի ճշմարտ է . և ճշմարտի յորինակեղ իսկ . ուր նախ յուշ ածեալ [Թէ այլ է ճշմարտուի իմաստից ի վարդապետց կմ նծաբանից , և այլ ի վարդապետց զաւակն շարադրուէ բառից , ասելք [Թէ յառաջին օրինակիդ՝ բազմանայ ո՛չ իրն կմ կինն այն , այլ միայն բառն Ծայր , զի հնար է քերթողաց կրկնել զայդ բառ այսն Եւ Ծայրն յաւերբու է Եւ Ծայր յովակիմն Եւ , յորում ո՛չ է [Թէ մայրն իրօք բազմանայ , այլ բառն նր՝ կրկնի : Այսնայ զեբեթեայ օրինակն յորինեն քերթողք այսն Եւ զառաջն յովակիմայ է զառաջն աննայի . . . զառաջն յովակիմայ է և զառաջն աննայի Եւ , ուրանօր զաւակն բազմանայ և կրկնի ո՛չ ի իրին , այլ ի բառին . և այս շատ է ՚ի ճշմարտեւ զկանոնն քերթականուէ , որ ուսուցանէ զկազմուի բառից , և ո՛չ իմաստից ի իրին : [Թո՛ղ զի յայսոսիկ նախադասուինս Եւ սարդովն էր Ծայր յակովբու և Ծայր յովհանու . . . մարտիւ էր զառաջն յովակիմայ և զառաջն աննայի Եւ , է [Թէ ի վարդապետց զաւակն յատկացուցողին է [Թէ՛ իմաստն և [Թէ՛ կազմուի իննս քերթողական . ապա ուրեմն ճշմարտ է և կանոնն զերապատիւ վարդապետիս մերոյ :

122 : Չորրորդ՝ առարկէր փասքունն զե՛րդ և զեօթնե՛րդ առածսն նոր հեղինակին (յեբ . 385), յորս ասէ նա , [Թէ ॥ որև իցէ բառ եղեալ 'ի նախադասուէ միշտ պարտի լինել կապել լի այլում՝ բառի առն չուր ինչ , զի ոչինչ բառ կազմէ զխօսակցուի առանց կապելոյ լի այլում ॥ . այլ այս կանոնն նր՛ մերժելի է . զի դնին երբեմն 'ի նախադասուէ բառք ինչ [Թարմատարք , կի՛ առ 'ի զարդ , ևս և կոչական անձանք , և միջարկուիք , զորոց և ինքն գրէ (յեբ . 378) [Թէ միջարկուիքս նա , այ՛ , նա , վարին միայնակ առանց ինչ կապակցելոյ լի այլում՝ բառի կի՛ առանց խնդրոյ , նա : Պատասխանեմ , [Թէ կանոնն վրդպտիս ո՛չ է մերժելի , այլ ծառքելի և յանկելի , զի ասել նր՛ [Թէ ոչինչ բառ կազմէ զխօսակցուի (որ է նախադասուի) առանց կապելոյ լի այլում , ո՛չ պաքէն անսուտ ճշմարիտ է վ՛ս կոչական անուանց և միջարկուէց , որք ո՛չ կապելով լի այլում՝ ո՛չ բաղադրեն զխօսակցուի , այլ դնին 'ի խօսս իբր միջանկեալ ինչ բառ առանձին միայնակ և ինքնա գլուխ , և՛ն 'ի նախադասուէ , այլ ո՛չ կազմեն զայն իբր մասն : Իսկ այն բառք՝ որք ասին դնիլ [Թարմատար կի՛ իբր զարդ , տակաւին ունին անդ զպաշտօն ինչ իբր մակբայ , իբր ածական , խնդիր , շաղկապ , նա : [Թո՛ղ զի նոյն ինքն զարդարելն է պաշտօն ինչ : Յայտոսիկ յաւել՛ և զայն , զի նոյն ինքն հեղինակն (յեբ . 384) ասէ վ՛ս առածիցն [Թէ ॥ իմաստուն յետագայքն կատարելագործեսցեն զայնս . . . զաւելորդս յապաւեալ : զկեղակարծս հաւատտեալ , ॥ նա . վ՛ս զի նմ . առաջին զիւտ միշտ կարէ ունել զ[Թերուի ինչ՝ զոր յետագայք ուղղեն և ողորկեն , բայց պարծանքն առաջին գտողին է , որ մայր և ծնող և յոչնչէ ստեղծող է . իսկ ուղղագրողքն դայեակ և մշակ են , որք զայլոյ ծնունդն

զարդարեն . վ՛ս այսր պատճառի նոր հեղինակս ան շափ շնորհակալուե՛ք և վարձատրուե՛ք է արժանի (Թէս պէտ և յազգի մերում փոխանակ վարձու նախատինս հատուցանեն իմաստնոց) . զի զոր մինչև ցայժմ ո՛չ ոք ՚ի քերականաց եգիտ , նա իւրով սրամտութիւն ՚ի լոյս ընծայեաց զառաժօն զայնոսիկ :

123 : Հինգերորդ՝ գրեալ էր իմաստակն . Եւ նոր հեղինակս (յեւր . 332) ասէ վ՛ս բառիցս պէտք , զի՛նչ , յեք , յայտնել զապառնի ժամանակ , բայց իմ ըննել զիմ օրինակս նր՛ , ո՛չ գտի զբառ կմ զժամանակ ապառնի : Պատասխանի , կայ անդ յայտնանք ժամանակ ապառնի , բայց աքք քո չեն տեսեալ , զի շինուին պէտք ապառնի է նկատմամբ «բրահմո» . . . Տակն է ապառնի նկատմամբ ցաւադին կենաց» . . . ուրախութիւն ապառնի են նկատմամբ յողորմութեան . ևն :

124 : Մ եցերորդ՝ ծանծաղամիտ դատողութիւն կամեր հակառակիլ անստեղծ առաժին վրդպտիս մերոյ (յեւր . 213 . 387) , Թէ լը մէջ գոյականի և ածականիննր՛ ոչ մտանէ շողկապ . որում հակառակ գրեալ էր զայս օրինակ ինքնահնար || զարծաթն հարկ է տալ պարկեշտակրօն կամ արանց կամ կանանց || : Պատասխանի . օրինակդ ինքն զինքն խայտառակէ , նախ՝ զի չէ ոճ հայկական , այլ յայտնի լատինական , և անլուր առ նախնիս մեր , առ որս չէ՛ հնար դտանել և ոչ ուրեք : Այլիք՝ զի յայդմ ևս շողկասոյն կայ ո՛չ լը մէջ ածականի և գոյականի նր՛ , այլ լը մէջ երկուց խնդրոց բաշիս քալ . զի ուղիղ շարքն է , || հարկ է տալ կամ պարկեշտակրօն արանց , կամ պարկեշտակրօն կանանց || : Բայց դու Թէ ընդունիս՝ զատական շողկապի մտանել լը մէջ գոյականի և ածականի նր՛ , անդէ ցոյց մեզ զօրինակս ՚ի նախնեաց . զի այդ է անլուր մոլորութիւն ընդդէմ քերականութեան :

125 : Այս թիվերը ստորագրողն առաջինն էր նա 'ի նոր քերական
 նուր և զայս, զի հեղինակն զբացայայտին կոչեց Ռեկոնկի
 (յեր. 338) որ է (ասեր) թիւը, վն զի մեկնից կոչի այն
 որ լեարձակ ճառէ զհամառօտ ինչ բան կի՞ բառ. իսկ
 բացայայտին է մի կի՞ երկու բառ, ին : Այստասխա-
 նի ետունմա, թէ ուսումն նոր հեղինակին ճշմարիտ
 է յոյժ և կարի գեղեցիկ. նախ՝ վն այնր, զի նմ բերա
 կանք մեր ուսուցանեն (չամչ. յեր. 282. գաբեր. յեր. 328)
 թէ 'ի մէջ բացայայտելի և բացայայտիչ բառին միշտ
 կայ զօրուք կի՞ ներգործուք՝ մեկնական շաղկապ ինչ
 այնինքն, այնինքն է, այն է. արդ՝ եթէ այս շաղկապք
 Ռեկոնկի կոչին 'ի բոլոր հնոց, և դնին լե մէջ երկուց
 բառիցդ, ապա ուրեմն յայտ առնեն թէ մի յայնց բա-
 ռից է Ռեկոնկի, և միւսն է Ռեկոնկի, ևսև հաւանուք նախ
 նեաց. ապա թէ ճշ, պարտ էր և զկոչումն շաղկապացդ
 փոխել և անուանել զայնս շաղկապ Բացայայտիչն : և
 եկող՝ վն այսր, զի առ մեզ բառքս Ռեկոնկի, յայտ, Բաց,
 յայտի, ամենևին զմի և նոյն իր նշանակեն, և ոչինչ
 իւրք տարբերին. վն օրէն լինէր նոր հեղինակին նա
 խաղասել զՌեկոնկի թէ վն պարզ համառօտուեն, և թէ
 վն համաձայն լինելոյ կոչման և իմաստից նախնեացն,
 և յայսմանէ իմանաս թէ 'ի բնաց քոց և ստահար է
 այն սահման և տարբերուի, զոր դու ետուր բառիցս
 Ռեկոնկի և Բացայայտիչ. զի ուստի՞ իցեն այդ զանազանուիք,
 յոր նախնեաց աւանդելք, աղէ ցոյց զտեղին, զի հաւա
 տասցուք : Այսչսփի ինչ առ լուծումն հակառակուեց
 փասքուս իմաստակին, որ կարծեմ թէ երբեմն էր ա-
 շակերտ մեծապատիւ վարդապետիս մերոյ :

126 : Իսկ քեզ ևս պարոն թիֆլիսեցի, բաւական
 լիցի այսքանս վն զբաստուեն և ուղղուեն քո. եթէ կայ
 'ի քեզ երկիւղ այ, հաւատք և խղճմտանք, պարտիս

այժմ խոնարհուիք անկանիւ յոտս երախտապարտ վարդապետիս և խնդրեւ ՚ի նմանէ զներողուն յսխալանացդ և սուտ զըպարտուէցդ, որովք անիրաւուք բամբասեցեր զառաջին իմաստուն վրժպտն և զուսուցիչն մեր, որոյ նմանն սակաւ յոյժ գտեալ է ՚ի մէջ ազգիս ՚ի սկզբանէ մինչև ցայսօր. որոյ պատճառն յայտնի է, վն զի ուսմունք և գիտունիք թէպէտ ինքեան նկատեալք՝ պատուական և սիրելի բարիք են, զի լուսաւորեն զմիտս և զհոգի մեր, զստանեն յանբանից և անճանման առնեն զմարդս. սակայն որովհետև արգելուն ևս զմեզ պարապիւ արհեստից կի՛մ վաճառականուէ ՚ի ճարել ըզդրամս վն ապրուստի կենացս, վնկ գիտուն անձինք գրեթէ միշտ աղքատ և կարօտել լինին օգնուէ այլոց. և վն զի իշխանք և մեծատունք մեր ոչ կամին օգնել դրամով իմաստնոց, ոչ սիրեն պատուել և վարձատրել զնս, այսու պատճառաւ և գիտուն անձինք յուսա հատին և օրքօրէ պակասին ՚ի մեզ. և ոչ այսչափ միայն, այլև նորահաս աշակերտք և սրամիտ պատանիք մեր ևս տեսանելով զայս չար օրինակ, թէ իմաստունքն ազգիս աղքատուի մոլորանան առ դրունս հարստաց, իսկ իշխանքն մեր թէպէտ տգէտք՝ հարստուի ճոխանան, կաւօք և երկվարօք հպարտանան, իսառօք և պատուով բարձրանան, ևն. վնկ թողուն զուսմունս և զգիտունիս, և հետեւին դրամն հաւաքել. և այսպիսի ճանապարհաւ՝ տգէտ և յիմար մարդիկ բազմանան, իսկ ուսեալ անձինք սակաւանան յազգի մերում. ուր լէ հակառակն՝ եթէ եկեղեցական և աշխարհական իշխանքն մեր պատուէին՝ վարձատրէին և բաւականուի տային գիտուն մարդոց, այժմ բզմ՝ յոյժ ինչիսոփայք և հեղինակք գրոց ծաղկել էին ՚ի միջի մեր, և ոչինչ պակաս լինէաք թէ զլուսաւոր ազգս եւրոպացւոց. վն զի պատին և վարձատրուին թգրց և իշխանաց խթան

լինի և բորբոքէ զմիտս իմաստնոց 'ի լուսաւորել: զազ
 գըն և զգիտունիս, որում բզմօրինակս ունիմք 'ի հինսն
 և 'ի նորս : Հառովմ՝ ոչ կարէր ունիլ զչիչեօն, զչէ ~
 զար, և զայլ անթիւ ճարտասանս, եթէ ճարտար ա-
 տենախօսքն ոչ բարձրանային յառաջին դասս տրուեն,
 'ի հիւպատոսուի, 'ի դիկտատորուի, ևն : Սիրճիլիոս
 և Հորացիոս ոչ կարէին այսչափ վերաթեւել 'ի բար-
 ձունս, եթէ ոսկի օգոստոս կայսեր և պաշտպանուի
 Սեկենասայ ոչ տային նց թևս թռչելոյ : Օնոյն ասե-
 լի է և վն դեմոսթենեսի առաջին ճարտասանի յու-
 նաց : Քայց և 'ի մեր իսկ ժամանակս ազգն ռուսաց
 զհարդ կարէր յայնչափ սոպուուէ փոխիլ յայսչափ լու-
 սաւորուի, եթէ առատաձեռն պարգև և պատիւ մե-
 ծին Սետրոսի կայսեր և յաջորդաց նր՝ ոչ հրաւիրէր
 զգիտունս յայլեայլ ազգաց և քաղաքաց եւրոպաց-
 ւոց, կմ զեկեալ գիտնականսն ոչ վարձատրէր լու-
 լի ռոճկօք և ընծայիւք . Ուրեմն այսն 'ի մեզ իսկ լու-
 սաւորուի ազգիս կախի զառատաձեռնուէ իշխանաց
 մերոց, զի թէ գտցին 'ի մեզ մեկենասք, լինիցին ևս
 վիրճիլիոսք . վն զի իմաստունք առանց մեկենասի ոչ
 կարեն ապրիլ, թող թէ պայծառանալ : Քնթերցայ
 ես քանիցս անգամ 'ի գիրս ռուսաց և գաղղիացոց,
 որք 'ի խօսելն վն ազգիս հայոց գովեն զմեզ միայն
 յայսմ, թէ հայք արի վաճառականք են յասիա և յեւ-
 րոպա, ևն . բայց ոչ երբէք ընթերցայ առ նս, թէ 'ի
 մեջ հայոց գտանին փիլիսոփայք, աստեղաբաշխք, երկ-
 րաչափք, հեղինակք նծաբանուէ, մաթեմատիգայի,
 բանաստեղծուէ, ևն . և այս ոչ ապաքէն անտանելի
 ամծթ է մեզ, զի օտար ազգք այլ ինչ գովելի նիւթ
 ոչ գտանեն 'ի մեզ, բայց միայն զվաճառականուին .
 որ է արուեստ ինչ կմ լու ևս, բեռնակրուի պատ-
 շաճեալ ծառայից և ռամիկ մշակաց, և ոչ թէ գործ

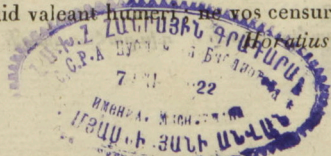
աղնուական անձանց (ոպի՛ի մէջ ռուսաց, լեհացուոց, ևն, աղնուականք որչ լինին վաճառական) զի նպատակ նրի է միայն շահել քանի մի դրամս և կերակրել զմարմինն, և որչ թէ լուսաւորել զմիտս և զհոգի մարդոցն . և որովհետև այսօր իսկ տեսանեմք թէ յազգի մեր՝ հազարն վաճառական է, և հազիւ մի կմ երկու ուսեալք գտանին . յայսմանէ իմանամք, թէ առ մեզ բազումք յոյժ մարմնասէր և արծաթասէր են, և դեռ չեն առեալ զձաշակ գիտուէց, ուսմանց և լուսաւորուէ . և ահա առ այս վախճան պարտիմք նմքն ջան դնել, զի օրըսօրէ սէր ուսմանց տարածեսցի յազգիս . և այս յայն ժամ լինի, յորժամ գիտունքն մեր սիրեն և պատուեն զմիմեանս . միաձայն լինին և գովեն զգրուածս իրերաց, և յորդորեն զժողովուրդն յուսումն իմաստուէ, որով և ուսեալքն բազմանան, և կատարելագործեն զգիտուին և զմատեանս . զոր տացէ մեզ ամենողորմ ստեղծօղն աղօթիւք սբ Սուսաւորչին մերոյ՝ տեսանել նմ ուրեք, մանաւանդ ՚ի սբ Սթուռն Սջմիածինս

127 : ՚ Ս վախճանի բանիցս աղաչեմ զբարեսէր ընթերցողդ, եթէ տեսանէք ՚ի տետրակի աստ թէ ուրեք գուցէ սաստիկ և խիստ ինչ խօսեցեալ եմ ընդ դէմ անանուն զրպարտողիս, աղաչեմ մի՛ ինչ վշտասջիք . զի այսչափ դեռ սակաւ համարի նմա, եթէ քննեսջիք զպարագայս անիրաւուէ նր . որոյ ծանրու թիւնն կայանայ նախ՝ յայնմ զի զուր և առանց պատճառի գրեաց, ի՞նչ որում որչ կարաց գտանել և որչ մին սխալ . եկրդ՝ յայնմ զի ռուսերէն գրեաց . ուր թէ հայերէն գրէր, որչ այնչափ ծանր թուէր մեզ, մանաւանդ զի պատմեաց մեզ տպօղն թէ լէկրաֆին, թէ այս տետրակք նր տարածին և յերոպիա, ՚ի փարէզ, ՚ի լոնտոն, ՚ի վեննա, և յայլ քաղաքս . ուր ընթեալ

նլով զանիրաւ զրպարտունն նր, գիտունք տեղւոյն 'ի
 հարկէ կարծեն, [Թէ վրդպտք էջմիածնի այնչափ տը
 գէտ են, մինչև ոչ կարեն գոնէ զքերականունի լեզ-
 ուի իւրեանց շարագրել . որով վատահամբաւի ոչ
 միայն մեծապատիւ վրդպտս, այլ և բոլոր սբ Լ.Թռուն
 և ազգն մեր . վնի հրամանաւ Ա եհազնեայ Տեարցն
 շարագրեցաք մեք զպատասխանի նր ևսև ուստերէն
 լեզուաւ և տպելոց եմք 'ի նոյն Թէլէկրաֆն N^o . 10 .
 զի շինեսցին միտք եւրոպացւոց : Թողում յիշել և
 զայն, զի այրս այս եղև չար օրինակ այլոց . վն զի մին
 չև ցայսօր ոչ էր երևեալ յազգի մերում այսպիսի
 ինչ . 'ի ուստատան տպեցան յառաջ ք զայս քանի մի
 գրեանք հայոց լի անթիւ սխալանօք, և ոչ որ գրեաց
 ինչ հակառակ նց . միայն լիրբս այս եղև առաջին, որ
 յանդգնեցաւ բերան բանալ լըդէմ անմանն նոր քե-
 րականուէս . յորում չէ հնար դտանել զայլ ինչ սր-
 խալ, բայց եթէ զայնս, որք վրիպակաւ տպագրուէ
 այլազդ եղել են . որոց ոմանք տպել կան 'ի վախճանի
 անդ քերականուէն, և զոմանս յետոյ տեսաք . զորոց
 զբովանդակն ահա աստանօր 'ի պէտս ուսումնականաց
 նշանակեմ ես

Թէտրորոս Խաթամեան Ղ ըմեցե, որդեգեր
 ապագայն Նեմարտիս, և երախտագէտս Յնանա-
 ոտան աշակերտ մեհապարտիւ Մեխայէլ Ծայ-
 րագոյն Ա արդապետի Սալտիկեանց :

Sumite materiam vestris, qui scribitis, æquam
 Viribus, et versate diu, quid ferre recusent,
 Quid valeant humeris, ne vos censura reprimat.
 Horatius de Arte poetica.

2075 . 11082
7970 . 402

13 . 4 . 10782 . 10782

97 . 25 . 10782 . 10782

99 . 1 . 10782 . 10782

Handwritten text at the top left, possibly a date or name.

Handwritten text at the top right, possibly a name or address.

Handwritten text in the middle left section.

Handwritten text in the middle center section.

Handwritten text in the middle right section.

Handwritten text in the lower middle left section.

Handwritten text in the lower middle center section.

Handwritten text in the lower middle right section.

Handwritten text in the bottom left section.

Handwritten text in the bottom center section.

Handwritten text in the bottom right section.

